

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

**ЗБІРНИК ВПРАВ І ЗАВДАНЬ
З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА»**

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

**ЗБІРНИК ВПРАВ І ЗАВДАНЬ
З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА»**

Для студентів I курсу,
які навчаються за напрямом підготовки
6.020303 – Філологія

(кредитно-модульна система)

Харків
Видавництво НУА
2013

УДК 811.161.2'271'38(075.8+076.1)

ББК 81.411.1-923.7

З 41

*Затверджено на засіданні кафедри українознавства
Народної української академії.
Протокол № 4 від 04.11.2013*

Упорядник	<i>Т. М. Берест</i>
Рецензенти	канд. філол. наук <i>Г. В. Купрікова,</i> канд. філол. наук <i>О. В. Слюніна</i>

Збірник вправ і завдань з курсу «Українська мова»: для студ. 1 курсу, які навчаються за напрямом підготовки 6.020303 – Філологія (кредит.-модул. система) / Нар. укр. акад., [каф. українознав. ; упоряд. Т. М. Берест].– Х. : Вид-во НУА, 2013. – 92 с.

Основне завдання збірника полягає в тому, щоб допомогти студентам опанувати лексичний і граматичний матеріал та поліпшити орфоепічні навички. Збірник містить матеріал з лексики, фразеології, фонетики, орфоепії. Чимало вправ передбачають роботу зі словниками різних типів і довідковою літературою. Наприкінці кожного розділу подано питання для самоперевірки.

УДК 811.161.2'271'38(075.8+076.1)
ББК 81.411.1-923.7

© Народна українська академія, 2013

ПЕРЕДМОВА

Ми часто повторюємо фразу про те, що мова є засобом людського спілкування, навіть не усвідомлюючи як слід того, наскільки тісно пов'язане з мовою наше буття. У мові, усередині мови формуються наші думки, через мову ми розкриваємо себе як особистість. Ступінь грамотності й стиль мовлення демонструють культурний рівень людини, а часом і деякі риси її вдачі.

Мова відбиває менталітет її носіїв, особливості їх світосприйняття й мислення. Перекладач має добре пам'ятати про це й повинен уміти «вживатися» в мови, входити, як автор, у їхні світи.

Задля того, щоб «жити» в мові, треба постійно розвивати мовне чуття і – дозвольте таку аналогію – мовний слух. Кожен філолог знає, що досконало опанувати жодну мову неможливо (мова розвивається безперервно), але в силах удосконалювати володіння нею. І передусім це стосується перекладачів.

Запропонований посібник допоможе вам поглибити знання з лексики, фразеології а також удосконалити орфоепічні навички. Завдання, представлені в цьому збірнику, у тому числі й вправи на переклад, які охоплюють різні стилі мовлення, включають матеріал різних ступенів складності, що допоможе студентам з неоднаковим рівнем підготовки з української мови.

ЧАСТИНА 1

МОВА ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ. УКРАЇНСЬКА МОВА В КОЛІ ІНШИХ МОВ СВІТУ. ПОНЯТТЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Перекладіть текст. Розкажіть про роль мови в житті суспільства. Доведіть, що мова є суспільним явищем.

Люди общаются между собой при помощи языка. Обмен мыслями, жизненным опытом осуществляется в процессе речи.

Нет ничего такого, о чем нельзя было бы рассказать. Поэтому язык – самый совершенный способ общения людей. Каждый человек учится языку от окружающих. Общество (семья, знакомые, детский сад, школа) учит ребенка языку. Если ребенок вырастет не среди людей, а например, среди животных (такие случаи известны), то он не научится говорить.

Язык – средство общения не только между людьми, живущими в одно время, а и между поколениями. Благодаря языку известны мысли, способ жизни людей, живших в далеком прошлом.

Язык – огромное достижение человеческого общества (*Из учебн.*)

2. Прочитайте. Пригадайте і розкажіть, що ви знаєте про місце української мови серед інших мов світу.

Сила людей має переконання, що ця мова [українська] є одна з найбагатших слов'янських, що вона навряд чи вважить богемській щодо рясноти слів і висловів, польській щодо барвистості, сербській щодо приємності, що це мова, яка навіть у вигляді необробленому може стати нарівні з мовами, обробленими гнучкістю й багатством синтаксичним, мова поетична, музична, мальовнича.

(*І. Срезневський*)

3. Прочитайте текст. Що, на вашу думку, впливає на престиж мови? Чи поділяєте ви думку автора цих рядків (якщо ні, то чому)?

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючим серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.

Високий престиж сучасної англійської мови пояснюється, зокрема, тим, що сьогодні понад 75% наукової продукції світу друкується цією мовою, тобто із кожної тисячі наукових статей або книг 760 виходять англійською.

Престиж мови не перебуває у прямій залежності від кількості людей, що нею послуговуються. Китайською мовою, наприклад, розмовляє більше мільярда землян, але вона не входить до числа найпрестижніших... Іноді престиж мови має не загальний характер, а забезпечується її функціонуванням

в одній зі сфер. Так, у музиці вже декілька століть найвищий престиж у світі має італійська мова.

Престиж мов часто пов'язаний з їх сакральним використанням: санскрит – в Індії, латина і церковно-слов'янська мова – у Європі, арабська – у країнах мусульманського світу.

Відлучення мов від функцій, що надають їй престижу, наприклад, від ролі державної мови, знижує її авторитет і зменшує опір проникненню в неї чужомовних елементів.

Престижними можуть бути навіть мертві мови, якщо вони характеризуються високим рівнем окультурення і ними закодована велика кількість важливої інформації. За приклад може служити латина.

Престиж мови – величина змінна. У історії відомо чимало випадків піднесення і падіння мов.

...Про престижність української мови в минулому свідчать, наприклад, такі факти: вона використовувалася як державна у Великому Литовському князівстві (ця «руська» мова була спільною для українців і білорусів); як актова мова Молдавського князівства; дипломати при дворі польських королів спілкувалися коли не латиною, то руською (українською), цією ж мовою бахчисарайські хани листувалися з турецькими султанами.

Про повільне, але неухильне зростання престижу української мови у наші дні свідчить кількість кафедр та центрів українознавства, які з'являються в багатьох країнах світу. Цей процес, сподіваємося, буде продовжуватися, як і зростатиме міжнародний авторитет української національної держави.

4. Прочитайте й перекажіть текст.

Українська літературна мова формувалася на основі середньонадніпрянських говорів, які раніше від інших і ширше закріплювалися в художніх творах і науковій літературі. Так, О. Павловський написав першу українську граматику на фактичному матеріалі саме цих говорів (1805 р.).

Значну роль у формуванні нової української літературної мови на живій народній основі відіграв І. Котляревський – автор перших великих художніх творів українською мовою («Енеїда», «Наталка Полтавка»). Він широко використав народнорозмовні багатства полтавських говорів і фольклору. В першій половині ХІХ ст. вийшли збірки українських народних пісень, записаних з народних уст, різноманітні за жанром і формою художні твори українських письменників (Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, «Русалка Дністровая» Я. Головацького, М. Шашкевича, І. Вагилевича).

Процес становлення української літературної мови на живій народній основі завершив великий поет, мислитель і борець проти гнобителів трудового народу – Тарас Григорович Шевченко. Він став основоположником нової української літературної мови.

(З підручн.)

5. Прочитайте. Дайте визначення літературної мови. Запишіть його.

Літературна мова – відшліфована форма загальнонародної мови, що обслуговує державну діяльність, культуру, пресу, художню літературу, науку, театр, державні установи, освіту, побут людей.

Сучасна українська літературна мова оброблена і впорядкована вченими, письменниками та іншими культурними діячами. Вона за своїм походженням зв'язана з місцевими діалектами, бо виникла на їх основі. Літературна мова й місцеві діалекти завжди перебувають у взаємозв'язку, вона безперервно збагачується за рахунок народних говорів. Літературна мова впливає на місцеві говори і сприяє їх зближенню із загальнонародною національною мовою.

Українська літературна мова, єдина для всієї української нації, є найважливішою формою національної культури. Вона й нині є важливим засобом її відродження.

Багато відомих людей відзначали велич і красу української мови. В. Сухомлинський так характеризує українську мову: «Надзвичайна мова наша є таємницею. В ній всі тони і відтінки, всі переходи звуків від твердих до найніжніших... Дивуєшся дорожчості мови нашої: в ній що не звук, то подарунок, все крупне, зернисте, як самі перла».

Українська літературна мова постійно розвивається і збагачується. Людське суспільство ніколи не буває байдужим до мови. Воно виробляє мовний еталон – досконалу літературну мову. Щоб досягти цього еталону, треба дбати про високу культуру мови у повсякденній мовній практиці. (З підручн.)

СТИЛІ ТА ФОРМИ МОВЛЕННЯ

6. Встановіть, зразками яких функціональних стилів є наведені уривки. Підготуйте виступ для обговорення на занятті проблеми, порушеної в першому тексті.

І. Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці –
Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,
Коли ми перестали гордиться, що ми – українці.
І що є в нас душа, повна власних чеснот і щедрот.
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам в'ється.
І що ми в Україні – таки ж український народ,
А не просто населення, як це у звітах дається.
І що хміль наш – у пісні, а не в барилах вина.
І що щедрість – в серцях, а не лиш у крамничних вітринах.

І що є у нас мова, і що українська вона,
Без якої наш край – територія, а не Україна.
Я до себе кажу і до кожного з вас: – Говори!
Говорімо усі, хоч ми й добре навчилися мовчати.
Запитаймо у себе: відколи, з якої пори
Почали українці себе у собі забувати.

(В. Баранов)

II. Який же він смачний-смачний, бекас! Делікатес! І, – майте на увазі. – бекас – це один з тих небагатьох сортів дичини, яку засмажують разом з уздром, з потрухами: дзьобика його під крильце, трішечки масла – і в піч. Не дай бог, потім сметанки та, не дай бог, іще чого-небудь, – це така – я вам кажу – симфонія, що... давайте зараз же їхати на бекасів.

І знову ж таки: бекас без собаки і не делікатес, і не симфонія, бо без собаки – нема бекаса. Значить, давайте про... собак.

(Остан Вишня)

III. Мікроклімат – клімат невеликих ділянок земної поверхні (схилу горба, узлісся, лісових смуг, берега, озера, території міста тощо), який відрізняється від клімату навколишніх територій або від загальних кліматичних характеристик даної місцевості в цілому. Особливості мікроклімату визначаються головним чином характером підстилаючої поверхні й тому найбільше проявляються у приземному шарі повітря.

Особливості мікроклімату необхідно враховувати при розміщенні сільськогосподарських культур, у будівництві тощо. *(Енциклопед. словник)*

IV. Друже мій єдиний! Рад би на крилах летіть до вас, та прокляте око, щоб воно не вилізло, не пускає. Сьогодні був у мене доктор і раніше великодньої неділі не пускає мене в дорогу. А його, розумного, треба послухать, бо не буде чим дивитися на світ божий і на тебе, мій друже єдиний!

Рисунки мої, я думаю, тепер уже долучені. Нехай фотограф зробить хоч один екземпляр, бо мені хочеться, щоб Федір Петрович передав їх на святках Марії Миколаївні (якщо він найде їх достойними того). Добре було б, якби так зробилося.

Прощай, мій друже єдиний. Поцілуй Семена за мене.

Щирий твій Т. Шевченко. 19 марта.

(з листів Т. Г. Шевченка)

7. Визначте, до яких стилів відносяться слова та словосполучення.

Попоїсти, протокол, ринкова економіка, хатина, морфологія, гепнути, посланці народу, баньки, варити воду, українська культура, аркодужні мости, амебоїдні клітини, барахло, п'ятами наживати, епітеліальні тканини, роззява, ляпати, багатоклітинні організми, запалали ягоди, згідно з розпорядженням, на підставі наказу, краса серця, баланс прибутків і видатків, духовна діяльність, проходите в кабінет, небажані наслідки, позитивні емоції, відхилення від норми, вакантна посада, дарчий запис, мати розмову, подвійне громадянство, супровідний документ, житлове будівництво, злочин проти людства,

непоправна втрата.

8. Перекажіть казку про Червону Шапочку, використовуючи засоби наукового або публіцистичного стилю.

9. Елементи яких стилів укралює автор у художню канву? З якою метою?

БАБУСЯ ПРИЇХАЛА

– От ми і вдома.

Надія Василівна поставила велику сумку, відчинила двері, гукнула:

– Сержику! А дивись, хто до нас приїхав! І вже тихіше – до гості:

– Ну, ви тут поговоріть, а я до крамниці збігаю. Хліба куплю.

Сержик натиснув червону кнопку на пульті управління іграшкової, з елементами електроніки, залізничної станції і поважно підійшов до дверей.

– Ой, які ми вже великі! – радісно кинулася до нього Віра Матвіївна.

– Ріст – один метр шість з половиною сантиметрів. Відхилень від норми поки що немає, але тенденція набуття зайвої ваги існує.

– Ох, ти моя тенденція! – розчулено промовила бабуся і спробувала обняти внука. Сержик спритно викрутився і докірливо зауважив:

– Ні до чого це! Зайві емоції, нехай навіть позитивні, не завжди бувають корисні.

– А дивись, що я тобі привезла, – спробувала загладити свою провину бабуся. – Ти любиш яблучка?

– Корисна річ, – ухильно відповів Сержик, – багате джерело пектину, а для організму, що росте, він – необхідний.

– А морковочку? – несміливо запитала бабуся і ще раз спробувала пожартувати: – Від зайчика...

Сержик скептично посміхнувся при останніх словах, але тут же серйозно розтлумачив:

– Каротин також вкрай необхідний організмові, а найбільший вміст його якраз у моркві. Хоч зловживання ним може призвести і до небажаних наслідків...

Сержик ще хотів щось додати, але тут повернулася його мама:

– Ну, що? Поговорили?

— Так, по... – почала, було, бабуся, але тут же поправилася: – Мали розмову.

(М. Левицький.)

10. Уважно прочитайте уривок. Визначте його стилістичну приналежність. Перекладіть українською мовою (письмово). Запам'ятайте різновиди мовлення за експресивним забарвленням.

Наряду с разделением языка на стили по жанрам существует еще деление на их разновидности по экспрессивной окраске, в основе которого лежит характер воздействия, осуществляемого автором на слушателей или читателей (не все считают такую классификацию правомерной). При этой классификации

чаще всего выделяют следующие разновидности: торжественная, официальная, интимно-ласковая, шутливая, насмешливая и др.:

1) торжественная (риторическая) речь имеет целью вызвать у слушателей или читателей чувство уважения, удивление, восхищение величием событий, подвигов, людей;

2) официальная (или холодная) подчеркивает деловые отношения без проявления личной оценки излагаемого;

3) интимно-ласковая окрашивает изложение выражением сочувствия, дружеской симпатии, интимной близости;

4) шуточная стремится вызвать веселый или снисходительный смех;

5) насмешливая создает негативное отношение к изображаемому, имеет целью дискредитацию, развенчание, клеймение его.

(Из учебника)

11. Пояснить різницю в значеннях слів.

Цукровий, цукристий, являтися, нажива, пожива, напруженість, напруження, населеність, населення, попереджувальний, попередній, порівняльний, порівняний, фамільний, фамільярний, фігурний, фігуральний, хід, хода, хутровий, хутрянний, цінний, ціннісний.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

ПРЕДМЕТ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

12. Перекладіть текст українською мовою, запам'ятайте.

Лексикология – раздел языковедения, который изучает словарный состав языка как систему, а также основные типы лексических значений слов, их структурно-семантические разряды, группирует слова по происхождению и стилистическому использованию, исследует пути развития и обновления лексической системы языка. Существуют и другие разделы науки о слове, которые изучают отдельные вопросы лексикологии: семасиология (наука о значении слова и связанных с ним вопросах полисемии, омонимии, синонимии, антонимии), этимология (наука о происхождении слов, их первоначальных значениях, родстве с другими словами), а также разделы, которые изучают отдельные группы слов: ономастика (учение об именах собственных), топонимика (о собственных географических названиях, названиях населенных пунктов, гор, полей, улиц и т. .), гидронимика (о собственных именах водных артерий), антропонимика (о собственных именах существ – фамилиях, именах, кличках), терминология (учение о терминах).

(З підручн.)

☼¹ **13. Відредагуйте речення.**

1. Заїхавши у парк, у вічі падають красуні-ялини.
2. Ця зима, а які в неї примхи, захудерлила, мела два дні, а люди відкидались цілий тиждень.
3. Часто тріпочучи крильцями, я побачив метелика.
4. Хлопці грали у футбол і закинули його у вікно.
5. Білка покрита пухнастою шкірою.
6. У Миколи такий стрункий ніс!
7. В цей час до Остапа підійшов вовк. Він спочатку подумав, що Соломія жартує і прикинулася собакою.
8. Великі сині очі, оброблені чорними віями, дивилися здивовано.
(З учнівських творів)

14. Розгляньте словниковий склад даного уривка. Усі слова тексту розподіліть на групи за характером значення (лексичне, граматичне, емоційне).

Приторкаючись до ліричної пісні, ми входимо в безмірний світ народного життя. Українська лірична пісня, виплекана історією і побутом, супроводить людей-трудівників – своїх творців і хранителів – протягом усього їхнього віку. Тому цілком зрозуміло, що українська лірика аж переплелася з епосом і соки історії живлять її вічно зелене дерево.

Гей, у лузі червона калина,
Гей, гей, похилилася;
Чогось наша славна Україна,
Гей, гей, засмутилася.
А ми тую червону калину,
Гей, гей, та піднімемо;
А ми свою славну Україну,
Гей, гей, та розвеселимо!

Ходу історії і тупіт козацьких коней часів Хмельницького ми так само яскраво відчуваємо в цій пісні, як відчуваємо ходу історії й іржання коней у «Слові о полку».

(Українські народні пісні)

15. Уведіть у контекст слова, що означають власні та загальні назви.

Ватт – ват; Дон Жуан – донжуан; Макінтош – макінтош; Місяць – місяць; Орел – орел; Кавун – кавун; Шахти – шахти; Антрацит – антрацит; Ізюм – ізюм; Скворода – скворода; Суми – суми; Роман – роман.

16. Знайдіть у наведеному уривку окремо слова з конкретним і абстрактним значенням, поясніть свій вибір.

...Почав, значить, я рости.

¹ ☼ Цим значком у збірнику позначено вправи підвищеної складності.

– Писатиме, – сказав якимось батько, коли я, сидячи на підлозі, розводив рукою калюжу.

Справдилося, як бачите, батькове пророкування.

Але нема де правди діти, – багацько ще часу проминуло, доки батькове віщування в життя втілилося.

Письменник не так живе й не так росте, як проста собі людина.

Що проста людина? Живе собі, поживе собі, помре собі.

А письменник – ні. Про письменника подай, обов'язково подай: що впливало на його світогляд, що його оточувало, що організовувало його тоді, коли він лежав у матері на руках і плямавав губами, зовсім не думаючи про те, що колись доведеться писати свою автобіографію.

(Остан Вишня)

17. Знайдіть у поданих реченнях слова із значенням збірності, поясніть ці значення.

1. Береги озера, як і поле, були завалені вбитими і пораненими; на них з огидно-радісним карканням уже спускалося вороння. 2. Ніяка сила не спинить тепер половців, що, скориставшись боягузством ковуїв, ринули в саму серцевину руського війська. 3. – Учителю, я каюся, що не послухав тебе, – промовив князь тихо, з болем. – Але є каяття, та нема вороття. 4. Крізь відкритий верх юрти золотим лотосом вривалося яскраве сонячне проміння. 5. – Я закликаю тебе, хане, піти на Київську сторону, де побиті браття наші. 6. Сонячне знамення застерігало князя Ігоря і всіх нас від великої біди. 7. Кончак напосівся на Посулля і винищував ті поодинокі селища і городки, які уціліли від попередніх нападів. 8. Вояки, мов мурашня, лізли по крутих схилах нагору, пускали стріли, потрясали шаблями та списами. 9. Тоді по Руській землі рідко ратаї погукували, зате часто ворони граяли, труп'є між собою ділячи, а галич і свою мову заводила, летячи на покорм. 10. Як заходило сонце, з віття, трави чи моху мостили кубло і лягали щільно один побіля одного, щоб зігрітися.

(В. Малик)

18. Виберіть з тексту слова, що мають синтаксично зумовлений тип лексичного значення. Вибір аргументуйте.

Було це давно, хіба що бороди пам'ятають: стояли морози. Сніги лежали білі.

Огняним їжаком, сердито настовбурчивши золоту щетину, сідало за снігами сонце, а проти сонця – дими з бовдурів: вихиляючись, перекидаючись, вистрибом мчали у прозоре небо.

Це вгорі, а внизу... Під ногами співає, під саньми тріскотить, ніби хтось сипле під полоззя жменями пістони; біла повись пацьорками на деревах, пелехатим мотуззям – на людях, на конях, все біле, од усього живого біла клубочиться пара, люди не йдуть – бігцем, тільки лунко перегукуються: «Ну, морозець!»

(С. Васильченко)

19. Знайдіть у наведеному уривку слова, які мають фразеологічно зв'язаний тип лексичного значення. Відповідь мотивуйте.

Юхрим таки доскочив свого: спочатку працював у волості податковим збірщиком, а тепер працює там фінінспектором. На новій службі він ще більше запишався. Тепер, кажуть, до Юхрима попливли грубі гроші, не стільки чисті, як нечисті. На його весіллі, розповідали гостроязикі, навіть пташине молоко було. На службі зелені Юхримові очі помаснішали, коржасті щоки підійшли, притопили носа.

Я стою біля дверей. Юхрим підозріло черкнув мене поглядом і в'їдливо запитав:

– У тебе, жовтодзьобе, є баланс у голові?

– Натурально! – зопалу відповідаю Юхримовим словом, а воно одразу спалахує в круглих очах інспектора таким зеленим зловістям, що я враз прикушую язик і розпутую ноги.

– Ти що смаленого вовка не бачив? – посунув на мене Юхрим.– То побачиш! Не тепер, так в четвер.

(М. Стельмах)

20. Запишіть речення та словосполучення, знайдіть слова із синтаксично зумовленим та фразеологічно зв'язаним типами лексичного значення.

1. Над нами синя стеля *(І. Франко)*.
2. І сонця оранжева рана Загрузла в синьому меду *(В. Сосюра)*.
3. Лебедина пісня.
4. На землю сходить ніч і зоряним рядом вона вкриває все... *(В. Сосюра)*.
5. Образ жінки-трудівниці проходить червоною ниткою через усю українську літературу.
6. Дихати на ладан.
7. Не копай яму для іншого.
8. З голубого глека – золотий пісок *(М. Драй-Хмара)*
9. Плинуть, живуть високо наді мною Обвіяні вітрами кораблі *(М. Рильський)*
10. Застібнулось на всі гудзики небо *(П. Тичина)*
11. О, як люто заздрить людині На небі мрець голомозий *(М. Йогансен)*
12. Не бійсь вітрів, що проти йдуть *(П. Тичина)*
13. Доба історичних вітрів і злив *(Є. Маланюк)*

21. Складіть 10 речень, зі словами, що мають різні типи лексичних значень. Позначте ці типи.

☼ **22. З'ясуйте, у яких значеннях уживається російське слово *следующий*, якими українськими відповідниками воно перекладається. Перекладіть словосполучення.**

Разговор шел о следующем, на собрании постановили следующее, в следующем году, в следующий раз, следующий по маршруту поезд, следующим образом, на следующий день, следующим номером программы..., следующий за мной человек.

23. Пояснить різницю в значеннях слів, користуючись тлумачним словником.

Ставитися – відноситися; ставлення – взаємини; сподвижник – подвижник; професія – фах – спеціальність; білет – квиток; цвісти – квітнути; бік – сторона, ділянка – дільниця, лікувати – лічити – рахувати – вважати.

☼ *24. Знайдіть у реченнях неправильно вжиті слова. Виправте речення, усно пояснивши заміни слів.*

1. Завдяки повені загинули посіви на чималих площах. 2. Найкраще мені подобаються твори сучасних письменників-фантастів. 3. Радянські воїни визволили і другі народи Європи від фашистського іга. 4. У його відношенні до Платона відчувалася заздрість. 5. Я не надіялася, що ти таке витвориш. 6. Раніше ніж відповісти на це запитання, треба визначити зміст поняття “парадигма”. 7. В українській мові вимова не завжди співпадає з написанням. 8. У наступному ми також дбатимемо про те, щоб отримувати першість. 9. Широкого розповсюдження набула імпортна побутова техніка. 10. У коридорі контори висів ящик для запитань.

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ СЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ СЛІВ

25. Наведіть приклади слів, що мають лише одне значення. До яких лексико-семантичних груп вони належать?

26. Які мовні засоби вираження та художні тропи пов’язані з переносним вживанням слів? Наведіть приклади метафори, метонімії, синекдохи.

27. Ураховуючи, що “Слова однієї мови в більшості випадків не просто відповідають словам іншої мови, а перебувають з ними в дуже складних і різноманітних стосунках” (Л. Щерба), перекладіть наведені словосполучення.

а) Хороший аппетит, приятного аппетита, ветвь науки, ветвь дерева, иметь ввиду, ни под каким видом, несовершенный вид, при виде этого безобразия, растерянный вид, делать вид, военное положение, военное училище, это не в нашей власти, во власти любви, болеть за команду, болеть гриппом, благоприятная погода, благоприятный отзыв, валить с ног, валить

вину на кого-либо, верный друг, верный перевод, верная гибель, веский товар, веское основание, веский факт;

б) гражданская война, гражданский брак, гражданские права, оценить по достоинству, достоинство денежной единицы, задевать достоинство, достойная оценка, достойный претендент, быть в доле, доля правды, горькая доля, домашние животные, домашнее задание, домашнее хозяйство, бегло читать, беглый гласный, гласный звук, гласное выступление, жалобный голос, жалобная книга, математическая задача, поставить задачу перед кем-либо, закат солнца, закат эпохи, закрыть глаза, закрыть дверь, закрыть магазин, занимать целый ряд, занимать первое место, заключить в объятия, заключить в скобки, заключить в тюрьму, заключить мир, из этого можно заключить, что..., суть задания заключается в..., заметка в блокноте, заметка на полях.

28. У російсько-українському словнику уважно прочитайте статті «отношение», «счет», «считать». Перекладіть українською мовою.

Внимательное отношение к матери, быть в наилучших отношениях с товарищами, это не имеет отношения к делу, считать своим долгом, считать это нарушением закона, он считает себя вправе, первый по счету, каждая минута на счету, жить за чужой счет, на этот счет мы еще поговорим, это не в счет.

29. Виберіть із тексту слова, ужиті а) в прямому значенні; б) у переносному значенні (вживанні). Поясніть семантику слів, ужитих у переносному значенні (вживанні).

Бузьки вертали з вирію, з далекого полудня... І чим більше зближались вони до любої, рідної країни, тим веселішими ставали, тим бадьоріше краляли воздух своїми крилами. Ось-ось розстелиться перед нами наша рідна північна країна! – здавалось, немов говорили до себе...

І та рідна країна розстелилась перед ними, наче красний, у веселі квіти тканий килим... Сонце любо усміхалося з синього неба, посилаючи на землю теплі, благодатні промені. Під тими променями льоди стаяли, а річки весело грали, тулилися до більших рік і плили все дальше до моря. Біла скатерть снігу уступила з піль і лугів, а очам бузьків показалися широкополі лани. А по полях заходяться коло весняної роботи хлібороби: орють, сіють. Ось ще недовго – і темний ліс розів'ється, зазеленіє, загуде могутню пісню.

(Т. Бордуляк)

30. Визначте метафоричне перенесення значень слова. Виділіть загальномовну та художню метафору. З'ясуйте мотиви перенесень. У перших двох реченнях знайдіть моносемічні слова.

1. На темних водах табуном гігантських качурів стояли непорушні окаті пароплави, купаючи свої черева в густій, як дьоготь, воді (І. Микитенко). 2. За її неземною красою Одрідають в кущах солов'ї. Білі-білі конвалії милі, Перли радості у траві (В. Симоненко). 3. Надходить дощ. Шумлять бліді берези... Рвуть блискавиці сірих хмар рядно... А дужий грім зустрів такі дієзи. Що

злякано дзвенить вікно! (Є. Плужник). 4. Люблю я думать. Я люблю Очима тишу цілувати. 5. І хрести літаків напливали на ваше дитя, Розверталися танки до вашої. Жінко, печалі! (М. Вінграновський) 6. Принцеса сидить у фотелі. Збоку свічка здивовано кліпає на збите золото волосся й на вогкі дивні очі. (В. Винниченко).

31. Визначте метонімічне перенесення значень слова.

1. Вже третю зиму я ходив до школи (Остан Вишня). 2. А хотів він [Підкова] воскресити, Люд свій рідний із руїни Він підняв, щоб турка бити (С. Пушук). 3. А дома десь на вікнах фрески, Покриті пилом фоліанти, Та на столі – розкритий Данте – кохання Паола й Франчески (Ю. Клен). 4. Привикайте, карі очі, самі ночувати, Бо поїхав мій миленький У поле орати (нар. тв.). 5. Обабіч дороги бредуть з клучочками малі і літні, хустки і бороди, мовчазні, заклопотані, знесилені (К. Гордієнко).

32. Запишіть по п'ять речень із загальномовними та поетичними метафорами.

33. Прокоментуйте стилістичну функцію виділених слів.

1. Хоч не шию я ніколи, а *голок* завжди доволі (нар. тв). 2. Потому вона була в горницях, раз у раз *била* посуду, а її *била* пані. (М. Коцюбинський). 3. Млин *меле* – мука буде, язик *меле* – біда буде (нар. тв.). 4. Громада – великий *чоловік* (нар. тв.). 5. Чимало літ *перевернулось*, води чимало *утекло*. (Т. Шевченко). 5. Дядько Демид: Яка буде резолюція: *вимітати* чи *почекати*? – Цимбалюк: Резолюція буде: *притримати* і *віник*, і *язика*. 6. Оскільки: А любов *пройшла*? – Василина: Моя любов – не *подорожній*. 7. З-за *тинів* виглядають *золоточубі* діти і *соняшники*. 8. *Осипаються* осокори, *осипаються* дні. 9. *Густішали* метелиця і *вечір* (із тв. М. Стельмаха).

34. Поясніть, на чому побудовані каламбури у наведених прикладах.

1. Знову у сусідів скандал на всю вулицю.
– Обід тобі не такий? – кричить щосили Марія. – Вічно присікуєшся! А до весілля хто клявся: “Ясочко, заради тебе і в могилу ляжу?!...”
– Невже? Ну, що ж, – перехрестився Іван. – Неси свої котлети.

2. – Дружині зарплату віддаєш?
– До останнього карбованця. Як тільки залишиться останній, так і віддаю.

3. Директор телебачення звертається до автора сценарію чергового телесеріалу:
– Маю надію, шановний, що цей ваш сценарій глибший від попереднього.
– Гадаю, що так. Адже дія відбувається в шахті.
(З журн.).

35. Запишіть українські відповідники до російського слова переводить. Перекладіть словосполучення.

Переводить разговор на что, перевести деньги по почте, перевести на другой язык, перевести рисунок, перевести время, перевести дух.

Слова для довідок: перевести, передихнути, змарнувати, змарнувати, переказати, переробити, звести, перекласти.

36. Складіть розповідь за однією з тем.

Люди стають великими тоді, коли народ прагне їх мати.

Людина повновартісною може бути тільки у своїй Батьківщині.

☼ **37. Перекладіть українською мовою.**

Военная тайна, военный период, военный корреспондент, военные действия, военный округ, музыкальная школа, музыкальный слух, музыкальные занятия, музыкальный вечер, музыкальные инструменты, способный ученик, способный на подлость, способный слушатель, способны продолжить дело, способен двигаться, приусадебный участок, участок работы, избирательный участок, личная подпись, личный автомобиль, личная жизнь, личный состав.

ОМОНІМИ
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОМОНІМІЇ

38. Які слова називаються омонімами? Наведіть приклади.

39. Назвіть причини виникнення омонімії.

40. З'ясуйте різницю між омофонами та омоформами. Наведіть приклади.

41. Які слова називають омографами? З якою метою і в яких стилях їх найчастіше вживають?

42. Якими частинами мови можуть бути наведені слова? Введіть їх у речення чи словосполучення. Визначте тип омонімії.

Край, дати, став, долі, ключ, п'яти, три, звір, війни, поза, пила, насип, сталі, ніж, грози, коли, справа, бурі, вартою, гори, світла, літа, коти, цілі.

43. Зробіть граматичний розбір поданих слів та введіть їх у речення.

Уголос – у голос, настав – на став, додому – до дому, убік – у бік, удень – у день, зате – за те, звечора – з вечора, догори – до гори, уп'ятьох – у п'ятьох, по-перше – по перше, якби – як би.

44. Введіть у текст словосполучення, які в одному випадку були б вільними, а в іншому – стійкими.

Прикусити язика, розплутати клубок, кидати якір, опинитися за бортом, стукати у двері, поставити крапку.

☼ **45. Підкресліть синтаксичні омоніми. Трансформуйте речення так, щоб ліквідувати синтаксичну омонімію. Зразок:** Повернення дітей (Діти повернулися. Дітей повернули).

1. За тебе цього не скаже ніхто (В. Собко). 2. За місяць прийшов лист від доньки. 3. Добровій привіз на острови трьох студентів з Ленінграда (із журн.). 4. Івану Петровичу треба завтра зачитати наказ. 5. Я прийшов з тобою попрощатись. 6. Ілоні Павлівні треба подати довідки. 7. Буває, вірш ударить, наче грім, І ні слідів, ні пам'яті по нім (Н. Забіла). 8. Уряду треба доручити підготовку законопроекту.

46. Перекладіть українською мовою, запам'ятайте.

Наряду с многозначными словами в словесную игру часто вовлекаются омонимы. При омонимии между словами устанавливается лишь звуковое тождество, а смысловые ассоциации отсутствуют, поэтому столкновение омонимов всегда неожиданно, что создает большие стилистические возможности для их обыгрывания. Кроме того, употребление омонимов в одной фразе, подчеркивая значения созвучных слов, придает речи экспрессию [“**Фунт** сахара и **фунт** стерлингов” (заголов. стат.)]. Как средство своеобразной звуковой игры могут использоваться омонимические рифмы.

На многозначных словах и омонимах строятся шутки, каламбуры. Каламбуром называется стилистическая фигура, основанная на юмористическом использовании многозначных слов или омонимов. Например: *Дети – цветы жизни. Не давайте им, однако, **распускаться**; Женщины подобны диссертациям: они нуждаются в **защите** (Э. Короткий); Два одиноких фотографа срочно **снимут** ванную комнату («Лит. газета»).* В каламбурах совмещаются прямое и переносное значения слова, в результате чего происходит неожиданный смысловой сдвиг. Мысль, выраженная в каламбурной форме, выглядит ярче, острее; писатель обращает внимание на обыгрываемое слово.

(З підручн.)

47. Наведіть п'ять прикладів жартів, каламбурів, анекдотів, побудованих на омонімії, полісемії чи паронімії.

☼ **48. Випишіть із літератури лексичні омоніми, омофони, омоформи, омографи, багатозначні слова, які використані з метою іронії, сарказму, для створення каламбурів.**

49. Наведені звукові комплекси української мови мають відповідники і в російській мові (з деякими відмінностями у звучанні, написанні та наголошенні). Знайдіть ці відповідники, запишіть їх, укажіть наголоси;

значення російських слів розкрийте за допомогою словосполучень (наприклад, лихо отплясывать), порівняйте значення схожих за звучанням і написанням слів російської та української мов.

Час, луна, рожа, трус, красний, зло, дурно, нарядний, пильний, баба; неділя, чоловік, річ; лихо, калитка; гадати, питати; кривий.

50. Користуючись російсько-українським словником, перекладіть речення українською мовою. Зверніть увагу на міжмовні омоніми.

1. По счастливой случайности или еще почему-то, только сегодня ему [Димке] везло. 2. Мать почти не обратила внимания, несмотря на то, что Димка чуть не столкнулся с ней у крыльца. 3. На кровати он увидел валявшегося в солдатской гимнастерке здорового детину. 4. Сквозь распахнутую дверь виднеются густо пересыпанное звездами небо и краешек светлой луны. 5. Ударил шпорами кавалерист, и прыгнула лошадь с места галопом. 6. „Крестная у меня тут, бабка Онуфриха. Я думал хоть месяц отожраться. Куда там! Чтоб, говорит, тебя через неделю, через две здесь не было!"

(Аркадий Гайдар)

☼ **51. Знайдіть помилки в перекладі на українську мову поданого тексту. Виправте, обґрунтуйте виправлення.**

В ніч на 1 липня Говоров подзвонив Васнецову по телефону і спитав, чи не може той до нього зайти. Васнецова цей пізній дзвоник дещо спантеличив: командуючий унікав без великої потреби тривожити людей по ночах. Проте голос Говорова звучав спокійно.

Між іншим, Васнецов привик уже до того, що глухуватий цей голос спокійний завжди й лишений яких би то не було емоційних відтінків. Своєрідний темперамент Говорова ніколи не проявлявся в звичних для більшості людей формах. Він залишався небагатослівним, сухуватим і, як завжди, коректним. Самою більшою різкістю, на яку був здібний Говоров, являлось слово "нероби", яке вимовлялось крізь зуби і ніби розрубане на шматки: „не...ро...би!" Він робив і говорив тільки те, що вже всесторонньо було ним продумано.

(Є. Чаковський)

52. Поясніть значення слів, користуючись тлумачним словником.

Перебіг – хід, приводити – призводити, спричиняти – викликати, причинний – причиновий, примірник – екземпляр, свійський – домашній, складати – становити, стежити – слідкувати.

ПАРОНІМИ СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ПАРОНІМІВ

53. Які слова називаються паронімами? Наведіть приклади.

54. Назвіть основні види паронімічних слів. Які слова входять у паронімічні відношення?

55. Які є різновиди паронімів? Наведіть приклади.

✧ **56. Встановіть відмінності в значенні та вживанні поданих близькозвучних пар слів, користуючись тлумачним словником або словником паронімів.**

Дипломник – дипломант, декваліфікація – дискваліфікація, компанія – компанія, церемонний – церемоніальний, пам'ятка – пам'ятник, прозовий – прозаїчний, рятувальник – рятівник, музичний – музикальний, уява – уявлення, подвижник – сподвижник, континент – контингент, комплект – комплекс, перекладний – перекладацький, чисельний – численний, об'єм – обсяг, спиратися – опиратися, докладати – прикладати, книга – книжка, запитання – питання, керівництво – керування.

57. Виберіть одне із слів, що в дужках, і утворіть усі можливі словосполучення

1. (Громадський, громадянський) лірика, думка.
2. (Батьків, батьківський) голос, комітет.
3. (Ефектний, ефективний) жест, співробітництво.
4. (Діалектний діалектичний) наголос, підхід.
5. (Змістовий, змістовний) неточність, доповідь.
6. (Дійовий, діючий) особа, армія.
7. (Корисний, корисливий) справа, людина.
8. (Музикальний, музичний), людина, школа.
9. (Криштальний, кришталевий) вода, ваза.
10. (Особовий, особистий) річ, рахунок.
11. (Прозовий, прозаїчний) твір, життя.
12. (Робітничий, робочий) одяг, клуб.
13. (Рятувальний, рятівний) крок, експедиція.
14. (Тактовний, тактичний) людина, прийом.

58. Поясніть, чим відрізняються значення наведених слів.

Сусідній – сусідський, споживацький – споживний, солярний – соляровий, спинатися – спинятися, смаковий – смачний, складаний – складений – складний – складовий, дієвий – дійсний, ідеальний – ідеалістичний – ідеалізований, одинарний – ординарний, пластичний – пластиковий, практик – практикант, реальний – реалістичний, степінь – ступінь, емігрант – іммігрант, об'єктивний – об'єктивістський – об'єктивістичний – об'єктивований – об'єктний.

☼ **59. Доповніть речення одним із слів-паронімів, що подано дужках.**

1. Кава – приємний тонізуючий (ароматизований, ароматний, ароматичний) напій. 2. До самої смерті я буду згадувати тепло (батькового, батьківського) дому. 3. Хвиля (болісної, болючої) туги охопила моє серце при одній лише згадці про село. 4. Якщо обробити насіння томатів спеціальним розчином, то (вегетативний, вегетаційний) період їх значно скорочується. 5. Усі партії та рухи активно готуються до (виборної, виборчої) (кампанії, компанії). 6. Його (вид, вигляд) був далеко не святковий. 7. Він помітно хвилювався, а тому (виклад, викладання) думок був позбавлений чіткості. 8. Багато недоліків у реформуванні економіки говорять про слабку (виконавську, виконавчу) дисципліну на місцях. 9. (Репетирувати, репетувати) цю п'єсу доведеться довго. 10. Сільський житель не (спутає, сплутає) овес з ячменем.

60. Поясніть значення наведених фразеологічних паронімів.

Пошити в дурні – пошитися в дурні, на гачок ловити – на гачок ловитися, бувати у бувальцях – бувалий у бувальцях; збити з пантелику – збиватися з пантелику; звихнутися розумом – звихнутий розумом.

61. Знайдіть у наведеному тексті пароніми і з'ясуйте їх функцію.

Він має вплив. У нього – друзі.

Нема таланту – є талан.

Не опускають очі музи,

І торжествує графоман.

(М. Луків)

62. Перекладіть українською мовою.

Стилистические возможности паронимов основаны на их звуковой близости и семантических контактах. Как и омонимы, паронимы используются для создания каламбуров. Сфера употребления паронимов – публицистика, художественная литература, устная разговорная речь. Паронимия является более привлекательной, чем омонимия, для создания каламбуров, поскольку близость звучания, а не точное звуковое совпадение, дает большие возможности для описания соответствующих ситуаций. У паронимов более широкие возможности ассоциативных связей. Одна из стилистических функций паронимов – семантическое переключения. Звуковая близость семантически отличных слов дает возможность расширить полет мысли, нарисовать более яркую картину, насыщенную образами.

(З підручн.)

63. Перекладіть російські пароніми українською мовою; встановіть, у яких випадках паронімія зберігається, а за яких обставин вона зникає.

Действенный – действительный, идеальный – идеалистический – идеализированный – идеалистичный, неизмеримый – несоизмеримый, одинарный – ординарный, пластический – пластиковый – пластичный,

практик – практикант, реальний – реалистический – реалистичний, ступень – ступня, емігрант – іммігрант, об'єктивний – об'єктивистський – об'єктивистический – об'єктивирований – об'єктний – об'єктовий, изморозь – изморось, лохмотья – лохмы, кочерыжка – кочережка, правильний – праведний, травянистый – травяной – травчатый – травний, представить – предоставить, существенный – существующий – суцый, гуманний – гуманитарный – гуманистический.

☼ **64. Поясніть значення слів, що помилково можуть сприйматися як однакові за значенням.**

Укр. свита – *рос.* свита, чинний – чинный, баня – баня, любий – любой, жалувати – жаловать, слабый – слабый, вклониться – уклониться, дитина – детина, лишиться – лишиться, наказати – наказать, помішати – помешать, стирати – стирать, орати – орать, мешкати – мешкать, місто – место, злодій – злодей, печеня – печенье, удача – удача, лаяти – лаять, смутно – смутно, навісний – навесной, наглий – наглый, надавати – надавать, наклад – наклад, напевно – напевно, нашкодити – нашкодить, негідний – негодный.

☼ **65. Виправте текст і поясніть помилки.**

1. Перед нами повстає образ Воронцова. 2. Між цими державами встановилися дружні відношення. 3. Кореспонденти «Жала» регулярно проводять рейси перевірок, знайомляться з умовами життя робочих. 4. У сучасній українській літературній мові безособові речення, що виражають фізичні почуття живих істот, вживаються досить часто. 5. Комедія «Шумить Дніпро» – творча вдача всього колективу самодіяльного народного театру. 6. У вас, Миколо Федоровичу, склалася хибна уява про цього хлопця. 7. Гучними оплесками зустріли колгоспники виступ естрадного оркестру під керівництвом Дмитра Біячка. 8. А мова, як навчальна дисципліна, дає благодатний матеріал для виховання учнів.

☼ **66. Визначте допущені у реченнях огріхи. Виправте їх і поясніть.**

1. Кліщі – переносники біля сорока захворювань, враховуючи й таке важке, як енцефаліт. 2. Цього року селяни отримали хороший урожай. 3. Станція, здавалося, була вже зовсім поруч. 4. Розрізняємо словосполучення книжкового походження з незначним емоційним забарвленням. 5. У приведеному тексті наукового стилю переважають віддієслівні іменники. 6. Вправа індійських йогів стане всім у нагоді. 7. Нормативні документи співпраці Львівської СБУ були направлені у вищі інстанції для остаточного утвердження. 8. Необхідно економічно зацікавити редактора в хорошій книзі. Можливо, це будуть відрахування від проданих екземплярів. 9. Стилі відрізняються між собою сферою застосування, а також метою спілкування і виражальними засобами.

☀ **67. Вкажіть недоліки наведених речень. Доберіть слова-пароніми для правки тексту.**

1. Львів був оснований Данилом Галицьким. 2. Подвижники Б. Хмельницького були талановиті воєначальники полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай та ін. 3. Карпові всі дівчата то криві, то худі, то безталанні. 4. Під дією Платона формулюється характер молодого архітектора Ліди. 5. Освідченість і розум розкриваються в умінні просто, доступно, переконливо пояснити складні питання. 6. По мові видно, чи людина досвідчена, чи неписьменна. 7. Марко Безсмертний повстає перед нами в іншій ситуації, після війни. 8. Раптом він помітив один дротик, а за ним другий, третій. 9. Перед очима повстають безкраї простори ланів. 10. Ген, далеко на обрії, помітна «рухома стріла». Це журавлі покидають наші краї.

(З учнівських творів)

68. Виправте речення. Поясніть помилки.

1. Один із адресатів писав до письменника.
2. Багато студентів-філологів виїхало на діалектичну практику.
3. Я спутав ці слова.
4. Він виступив дуже нетактично.
5. Марійка закінчила оформляти особистий листок.
6. Наші кореспонденти регулярно проводять рейси перевірок.
7. Письменник написав великий соціалістичний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

☀ **69. Знайдіть випадки неправильного вживання паронімів. Поясніть причини таких помилок. Виправте речення. Неправильно вжиті слова введіть у складені вами речення.**

1. Ми одержали завдання на літніх канікулах зібрати гербарій болотистих трав. 2. Поранена рука була надзвичайно болісна. 3. У День Перемоги ми поклали квіти на братерську могилу воїнів, які визволяли наше місто від фашистів. 4. На майданчик, де споруджується школа, знову не привезли будівничі матеріали. 5. Я одержав надзвичайно важне завдання. 6. Декілька століть тривав визволений рух на Україні. 7. У класі складені виховані заходи на перше півріччя. 8. Я прочитав дуже цікаві латвійські казки. 9. У нашому селі побудували лікарню на 50 лікарських ліжок. 10. Я хочу віддати всі сили на благо улюбленої України. 11. У нашій школі придбали комплект музикальних інструментів.

ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СИНОНІМІВ

70. Які слова називаються синонімами? Наведіть приклади.

71. На яких мовних рівнях спостерігається явище синонімії?

72. Які існують класифікації лексичних синонімів? Наведіть приклади.

73. Із поданих слів побудуйте можливі синонімічні ряди, визначте домінанту, вкажіть типи стосунків між членами ряду (сміслові, емоційні тощо).

Восьминіг, відстати, гірчичний, уривок, пити, недобре, назовсім, допоміжний, спрут, повнолиций, відчепитися, погано, поштар, нарочито, хлебтати, підсобний, тихий, напам'ять, метаморфоза, відв'язатися, доріжка, лимонний, фрагмент, дудлити, зле, мордатий, перебільшений, приблизно, ознака, криптографія, листоноша, товсторилий, слабкий, ровесник, неголосний, стежина, біля, зюйд, жовтий, назавжди, перетворення, гіперболізований, симптом, одноліток, тайнопис, роздутий, майже, прикмета, нечутний, плай, південь, золотий, навік, назубок, наперекір.

☼ **74. Розкрийте дужки, обираючи потрібний за змістом синонім. Спробуйте проникнути у творчу лабораторію письменника і «вгадати» авторське слово.**

1. Чимало літ перевернулось, води чимало (утекло, попливло, пролилось) (Т. Шевченко). 2. Буйні каштани стоять безкінечною шпалерою й (тримають, держать) на сонці (чудесні, дивні, дивовижні, чудові) свічі – свічі своїх квіток (І. Багряний). 3. Українська пісня – це (геніальна, обдарована, неперевершена, найдосконаліша) поетична біографія українського народу (О. Довженко). 4. Лише тиждень до початку бабиного літа – світлого (спомину, спогаду, пам'яті, згадки) про щедру теплінь (М. Міцшенко). 6. Пісні спліталися в розмаїтій вінок, і були в ньому всякі (барви, кольори, фарби) та відтінки (І. Цюпа). 7. Мова наша! (Мудра, Розумна, Досвідчена, Виважена, Змістовна) Берегине, що не давала погаснути земному (вогнищу, багаттю, ватрі, полум'ю) роду нашого і тримала народ на небесному Олімпі волелюбності, слави і гордого духу (К. Мотрич). 8. Вони зайшли до старого бору, немов до (величного, величавого, урочистого) собору (І. Цюпа). 9. Тихо-тихо стікає на землю зерно – (перестиглі, переспілі, перезрілі) сльози степів (М. Стельмах). 10. (Здорові, великі, міцні, дужі, високі) кострубаті дуби (грізно, суворо, люто, безжалісно) стояли в снігових заметах (М. Коцюбинський).

75. Поясніть різницю між словами в парах синонімів, попередньо ввівши їх у словосполучення.

Свічадо – дзеркало; вої – воїни; гуманність – людяність; ратний – бойовий; офірувати – жертвувати; рать – битва; уста – губи; чоло – лоб; перст – палець; десниця – права рука; ректи – говорити; знатний – відомий; зірка – зірка.

76. До поданих слів доберіть якомога більше синонімів.

Гарний, благати, дбайливий, сумний, бити, безліч, вірно, гігант, тривати, раптово, шлях, біда, забруднювати, недавній, вежа, захворіти, відважний, квапитись, говорити, хура.

77. Поясніть різницю між словами.

Протягом – на протязі, прохати – просити, променевий – променистий, абориген – автохтон – тубілець, авторитетний – престижний, багато – чимало, бік – сторона, брифінг – прес-конференція, витрати – видатки – втрати – затрати – збитки, видатний – визначний – відомий.

78. Спишіть речення, виділіть загальномовні й контекстуальні синоніми.

1. Так і буде, повір, і на мить не знекрилється. Не стьмяніє, не зблякне, не згасне повік (*І. Муратов*). 2. Вечірня радість – мов далекі дзвони. Мов відголос, мов спомин, мов луна (*М. Рильський*). 3. І я вже не знаю, чи я вже вмер, чи живу, чи живцем помираю, бо вже відбриніло, відквітло, відіграло навкруг (*В. Стус*). 4. Ряснію, множусь, дихаю травною (*А. Малишко*). 5. Розжеврене, червоне сонце низько опустилося, багряним світлом грало на деревах, по квітках і по річці (*Леся Українка*). 6. Ми з вами знаємо, що значить кричати, що значить галасувати, лементувати, – але те, що робиться, коли – гол! – цього описати не можна (*Остан Вишня*). 7. Тяжко, важко сиротині, а ніхто не бачить (*Т. Шевченко*). 8. Місяць тихо, крадькома викочується увесь на небо (*М. Коцюбинський*). 9. В пізню добу Микола побудив товаришів; всі вони рушили з лісу і потяглися на місто (*І. Нечуй-Левицький*).

79. Прочитайте речення, спишіть, виділіть синоніми. Чим вони відрізняються: стилістичним забарвленням, інтенсивністю дії або ознаки? Яка мета вживання синонімів (уточнюють сказане, підсилюють думку, емоційно забарвлюють текст тощо)?

1. Наснилося, з розлуки наверхлося, з морозу склякло, з туги – аж лящить (*В. Стус*). 2. Стань і вдивляйся: скільки тих облич довкола виду твого, ніби німби (*В. Стус*). 3. Вітер. Не вітер – буря! Трощить, ламає, з землі вириває (*П. Тичина*). 4. Безперервно пролітають силуети машин, проскакують на шалених швидкостях (*О. Гончар*). 5. Тепер не знаю і не відаю. Де був я, за якою даллю (*Д. Павличко*). 6. Пливе, нуртує, б'ється і шумить... Мій урожай (*А. Малишко*). 7. Бринить поезією світ, Лунає музикою весь світ (*І. Муратов*). 8. Душа горить. Палає лютий розум (*В. Симоненко*). 9. Віє легіт полудневий, Плеще струмись опалений, З вітром носяться листки (*Г. Чупринка*). 10. Яке це славне слово – хлібороб, що жартома ще звуть і гречкосієм! (*М. Рильський*).

80. Поясніть, з якою метою використовує синоніми автор. Випишіть їх. Які синоніми (абсолютні, стилістичні, контекстні) тут використано?

1. Не так то діється все хутко, як швидко кажуть нам казок; Еней наш плив хоть дуже прудко, та все ж він плавав не деньок. 2. Еней же на неї дивився, дрижав од страху і трусивсь. 3. В лісу великому, густому, непроходимому, пустому якеєсь дерево росло. 4. Той пхавсь, той сунувсь, інший ліз, всі м'ялися, перебирались, кричали, спорили і рвались, і всяк хотів, його щоб віз. 5. Були там... паливоди і волоцюги, всі зводники і всі плути; ярижники і всі п'янюги, обманщики і всі моти; всі ворожбити, чародії, всі гайдамаки, всі злодії, шевці, кравці і ковалі... 6. Еней в біді, як птичка в клітці; заплутався, мов рибка в сітці; терявся в думках молодець. Весь світ, здавалося, зговорився, весь мир на нього напустився, щоб розорить його вкінець.

(І. Котляревський)

81. Випишіть із творів одного автора всі слова, що передають процес думання.

82. Поясніть використання в тексті парних синонімів. Яка їх стилістична функція?

I. 1. До втоми, до сльозинок на щоці про мене будеш думати-гадати *(В. Ткаченко)*. 2. Я не можу, не можу спинити його, що, мов чорная хмара, на мене йде, що, мов буря, здалека шумить-гуде *(І. Франко)*. 3. Снігом-завірюхою доріженьки у полі замітає *(М. Кравченко)*. 4. Реве-гуде негодонька, негодоньки не боюся, хоч на мене пригодонька, та я з нею не журюся *(Леся Українка)*. 5. Рядом дивних утіх, роєм мрій дорогих тягне-вабить він дух твій відважний *(Дніпрова Чайка)*.

II. 1. Всім гордим-пишним честь була і слава, зневаженим-ображеним – погорда. 2. У чорную хмару зібралася туга моя, огнем-блискавицею жаль мій по ній розточився. 3. Промчалась та буря-негода палка надо мною, але не зломилла мене, до землі не прибила. 4. Як я тебе згадаю, у грудях серце з туги-жалю гине. 5. Народ наш, мов дитя, сліпее зроду, ніколи світа-сонця не видав. 6. Вчора грало-шуміло воно (море) при ясній, спокійній годині. 7. Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча? Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча, тут, в глибині *(Леся Українка)*.

83. Перекладіть наведені слова, згрупуйте їх у синонімічні ряди за принципом зростання ступеня ознаки.

Быстро, маленький, безобразный, бояться, устремиться, колоссальный, громкий, спастись, вмиг, уродливый, трусить, большой, в минуту, гигантский, невзрачный, мгновенно, громовой, рвануться, пугаться, в мгновение ока, исполинский, робеть, безотлагательно, огромный, немедленно, микроскопический, звучный, неотложно, броситься, творить, миниатюрный, ринуться, срочно, небольшой, страшиться, экстренно, кинуться,

непривлекательный, раскрыть, крошечный, некрасивый, трепетать, распахнуть, моментально, метнуться.

84. Поясніть ампліфікаційні ряди синонімів у реченнях.

1. Вий, грими, казися, буре, громами ревни, і огнем чоло понуре мигом проясни! (І. Козловський). 2. Вона тут тільки і робила, що всім гадала, ворожила, могутця в ділі тім була (І. Котляревський). 3. Дніпр клекоче, стогне, плаче й гриву сивую трясе; він реве й на камінь скаче, камінь рве, гризе, несе (А. Метлинський). 4. Скажи мені правду, мій добрий козаче, що діяти серцю, як серце болить? Як важко застогне, як гірко заплаче, як дуже без щастя воно защемить? (А. Чужбинський). 5. Літа мої молодії біжать, летять марно (М. Петренко). 6. Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. 7. Серцю моему як хотілось, так не удалося: схаменулось, стрепенулось, кров'ю запеклося (В. Забіла).

85. Перепишіть речення. Охарактеризуйте їх стилістичну приналежність. Які стильові ознаки це підтверджують? Яка роль у них відведена синонімам?

1. Краще в ріднім краї милім полягти кістьми, сконати, ніж в землі чужій, ворожій в славі й шані пробувати (М. Вороний). 2. Усі діти як діти, – граються, бавляться тихо, лагідно (В. Винниченко). 3. Взаємодія споріднених літературних мов, літературні контакти, передусім міжслов'янські зв'язки у період національного відродження відчутно збагатили лексичний склад української мови (з монограф.). 4. Угорська Русь, так називалася тоді Закарпатська Україна, намагалася дотримуватися східних традицій (з підручн.). 5. Дивлюся їм у вічі, а вони плачуть. І я знаю, що і в мене очі зараз повні сліз (Б. Костюк). 6. Та є серед цих чинників один з найголовніших. Ім'я йому сім'я, родина (Б. Олійник). 7. На дворі багрець вечірньої зорі палав, мигтів, палахкотів (М. Бажан). 8. Українська мова... ніжна і тендітна, а міцніша броньованої броні, бо єднає дух і тіло, бо в її основі – непорочність, цнота, чистота (Б. Харчук).

86. Словосполучення з багатозначними словами производить, произвести *перекладіть українською мовою, використавши подані в довідці дієслова.*

а) Производит впечатление. Производит новые слова от корня. Производит следствие. Производит предметы широкого потребления.

б) Произвести начисление. Произвести опустошение. Произвести ремонт. Произвести в чин.

Довідка (слова для заміни): а) провадити, виробляти, справляти, утворювати; б) відремонтувати, нарахувати, надати, спустошити.

87. Замініть слова поданими в довідці евфемізмами, тобто синонімічними словами чи зворотами, які здаються пом'якшеними, більш прийнятними з міркувань пристойності, увічливості.

Бреше, помиляється, вбив себе, спить, хворів, смердить, ударити когось, помер, злодій, жулик, біс, божевільний, старий.

Довідка: нечистий на руку; говорить неправду; психічно хворий (або не в своєму розумі), покінчив з собою (або наклав на себе руки); спочиває; людина похилого віку (або поважного віку); темна людина (або нечесна людина); має неприємний запах (або погано пахне); погано себе почуває; відходить від істини; піднести на когось руку; навіки спочив; нечистий.

88. Пригадайте, що таке перифраз. Яке відношення він має до явища синонімії? Знайдіть у наведених реченнях перифрази та з'ясуйте їх стилістичну функцію.

1. Механічні коні наздоганяли живих, цілячись у них тупими мордочками кулеметів (*М. Стельмах*). 2. Возлюбленнику муз і грацій, ждучи тебе, я тихо плачу і думу скорбную мою твоїй душі передаю. 3. І спас тебе розп'ятий син Марії (*Т. Шевченко*). 4. Мости, брате Олексіку, мости ти, мій друже, єднай нашу Буковину з Червоною Руссю (*Ю. Федькович*). 5. Люблю тебе, мово Сервантеса, твій смак гіркуватий знаю (*С. Жолоб*). 6. Вилами розхитували трони, руйнували все старе до тла, тільки би Шевченкова Мадонна в сніжне небуття не полягла! (*Л. Кисельов*). 7. Устає в садах над тобою Канів у славі живій Кобзаря (*Т. Масенко*). 8. Так, мабуть, і в часи Бояна квітчалася пора весняна, і хмари насувались з-за Дніпра... (*В. Мисик*). 9. В тій пісні освітила і землю й небеса кріпацької мадонни нев'януча краса (*О. Левада*). 10. А потім доли України. Прорізавши за схилом схил, яри, потоки, луговини – все додає Славіті сил (*В. Швець*).

✿ **89. Розкрийте дужки, вибираючи одне зі слів, близьких за значенням; свій вибір обґрунтуйте; перекладіть речення українською мовою.**

1. Стаття интересна тем, что в ней намечается проблематика дальнейшего изучения творчества этого писателя, определяются вопросы (*будущих, грядущих*) научных исследований его творчества. 2. Его (*беседа, сообщение*) имеет важное значение, поскольку информирует рабочих о начатой на заводе перестройке автоматической системы производства. 3. Механизаторы (*подказали, посоветовали*), как лучше оснастить новые машины. 4. Целью экспедиции было знакомство с населением наиболее отдаленных островов Океании, об (*условиях, обстоятельствах*) жизни которых было известно очень мало. 5. Объясните мне, в чем состоит (*долг, обязанность*) инженера по технике безопасности. 6. (*Проблеме, вопросу, задаче*) своевременного выявления молодых талантов необходимо придавать большое значение. 7. Уж мы знаем (*этот его обычай, эту его привычку*): пообещать – пообещает, а сделать – не сделает. 8. Болезнь – (*причина, повод*) того, что он разговаривал с нами так раздраженно. 9. В отличие от (*климата, погоды*), (*который, которая*) непрерывно меняется на протяжении небольшого отрезка времени, (*климат, погода*) района изменяется незначительно. 10. Неожиданно мы услышали

(потрясающие, дикие, неистовые) крики. 11. Телефонный звонок (заставил, приневолил) меня прекратить интересную беседу с другом.

АНТОНИМИ. СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АНТОНІМІВ

90. Які слова називаються антонімами? Наведіть приклади.

91. Які слова входять в антонімічні відношення, а які ні?

92. Які Вам відомі класифікації антонімів? Розкажіть про них.

93. Чи антоніми є лише серед лексем?

94. Слова яких частини мови найчастіше входять в антонімічні відношення?

95. Знайдіть антоніми в наведених реченнях. Поясніть, яку функцію в тексті вони виконують.

1. Там всі невірні і християни, були пани і мужики, була тут шляхта і міщани, і молоді, і старики, були багаті і убогі, прямі були і кривоногі, були видющі і сліпі, були і штатські, і воєнні, були і панські, і казенні, були миряни і попи (І. Котляревський). 2. Чорнії брови, карії очі, темні, як нічка, ясні, як день... (К. Думирашко). 3. Все йде, все минає – і краю немає, куди ж воно ділось, відкіля взялось? І дурень і мудрий нічого не знає. Живе... умирає... одно зацвіло, а друге зав'яло, навіки зав'яло (Т. Шевченко). 4. Печаль і радість наша, пісне (М. Рильський). 5. Ідуть сніги... Плюс-мінус безконечність. Сніжинка тане в мене на щоці (Л. Костенко). 6. Усякі люди траплялися на містку: і щедрі, і скупі, і веселі, і сумні, і мовчазні, і говірки. 7. Здається, легше брати, ніж віддавати (М. Стельмах). 8. І старі й малі зійшлися, люди прості і вельможні (В. Симоненко). 9. Що темне для ума, для серця ясне й явне (І. Франко). 10. Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну (В. Сосюра).

96. Випишіть речення з контекстуальними антонімами.

1. Мед солодкий – наука гірка. До неї треба голову мати, а не гарбуз. 2. От живеш з людиною, віриш їй, а прийде час – і виходить, що не товариш вона тобі, а ворог. 3. Одні виховують (дітей), а інші – втікають (Григор Тютюнник). 4. «Не бійсь, Марко нікому мене не дасть..., бо він орел, а над ним, знаєте, кури, вороння... (М. Коцюбинський). 5. Незчулася, як минули літа молодії! Лихо, лихо! Мати в'яне, дочка червоніє (Т. Шевченко). 6. Як мені даровано багато, скільки в мене щастя, чорт візьми! На землі сміятись і страждати, жити і любити поміж людьми (В. Симоненко). 7. Одна гора високая,

а другая – низька ... Одна мила далекая, а другая – близька (нар. тв.).
8. Приходила ніч – лилися сльози, а наставав день – висихали (Григір Тютюнник).

☀ **97. Спишіть речення, знайдіть у них антоніми. Перевірте за словником антонімів, які з них зустрічаються в цій лексикографічній праці, а які – індивідуально-авторські.**

1. Між розбіжним і взаємним Спілкування висота. Поміж знаним і таємним Птах поезії зліта (В. Малик). 2. Ах, скільки сміху, шуму, глуму. Хто виграє, хто – програє (В. Малик). 3. Нижче хати річка, а над нею кладка, А під нею місяць – золотий їжак (С. Пушик). 4. Так далеко і юність, і літо – Так близенько завії і лід (С. Пушик). 5. Пала багаття, креше іскрами У ясноту чи в темноту (М. Чернявський). 6. Незнаний нам початок і кінець. Не розуміємо таємну міру. Коли життя сплітає у вінець В незнаній черзі віру і зневіру (О. Теліга). 7. Що чекає нас на твоїх просторах – доля чи недоля, тиха щаслива пристань чи туманна холодна безвість? (В. Малик). 8. Високо у весняному небі курликали журавлі – не сумовито, як восени, не прощально, а радісно, бентежно (В. Чемерис).

☀ **98. Доберіть за зразком пари слів, у яких антонімічними були б компоненти складних слів, і запишіть їх.**

Зразок: Багатоводний – маловодний, світловолосий – темноволосий.
Яскраво... – блідо...; тупо... – гостро...; твердо... – м'яко...;
поза... – внутрі...; передньо... – задньо...; одно... – багато...;
нижче... – вище...; мікро... – макро...; дрібно... – велико...;
коротко... – довго...; біло... – чорно...; швидко... – тихо... .

99. Доберіть якомога більше антонімів до слів свіжий, молодий.

100. Встановіть, які антонімічні пари (загальномовні чи контекстуальні) покладено в основу антитез.

1. Яка в кого натура, така й совість. Один бідний, та чужого не візьме, другий по горло має, а краде (Григір Тютюнник). 2. Можна прожити й 19 років, як поет Василь Чумак, і зробити багато добра для свого народу, а можна дотягти й до ста і... нічого не лишити по собі... (О. Ющенко). 3. Мої премудрі й нерозумні люди! Спасибі вам за те, що я – ваш брат (І. Драч). 4. Падають зорі ярі, як глід, В Азію і Європу. Сплять безробітні і королі, лорди і рудокопи. 5. Умира обиватель – Хоч верть, а хоч круть, А поети ж, бува, Що й по смерті живуть (Б. Олійник). 6. Поберуться вони за руки, Грай весілля, старий скрипач, їм на радість, мені на муку, Їм на щастя, мені – на плач! (А. Малишко). 7. Сивий сніг заносить поле бою, Чорний ворон білий труп клює (М. Рильський). 8. А я дивлюсь, поглядаю, сміюся сльозами (Т. Шевченко). 10. Вся увага хлопцева скупчилася на двох потужних звірах, молодому й старому, гінкому, в'юнкому, але ще не зміцнілому, і затверділому у нерушимої своїй силі. Один був мов

веселе палахкотюче полум'я, другий – темний, ніби земний кряж, один, здавалося, ще й не усвідомлював до пуття, на що зважився, другий трактував сутичку поважно, бо вже раз він став до бою, то мав бути бій, мав тут бути переможений і переможець, один мав піти собі далі, як і досі ходив – вільно й незалежно, а другий лягти, може, й довіку (*П. Загребельний*).

101. Визначте характер протиставлюваних слів у поданих антитезах (пряме – переносне значення слова, тропи, контекстуальне протиставлення, ситуативний контраст та ін.).

1. Оратор, який не говорить, а читає, схожий на співака, який не співає, а говорить. 2. Люди дрібного розуму чутливі до дріб'язкових образ; люди великого розуму все помічають і ні на що не ображаються (*Ларошфуко*). 3. Людині потрібно два роки, щоб навчитися розмовляти, і шістдесят років, щоб навчитися тримати язик за зубами (*Фейхтвангер*). 4. Краще бути молодим цуцням, ніж старим райським птахом (*М. Твен*). 5. Галас юрби не завжди є голосом істини. 6. Чи поліпшує погану книжку те, що її написав гарний письменник? 7. Набуте з книг багатство чужого досвіду називається вченістю, власний же досвід – мудрістю. Крихта останньої варта більше, ніж гори першої. 8. Краще з мужніми полягти, ніж зі слабкими вистояти. 9. Ненависть, що проросла на попелі колишньої дружби, дає найотруйніші плоди. 10. Те, що сьогодні нас насмішило, завтра може сповнити жахом (*Лессінг*). 11. «Є» – слово, як мед, солодке. «Немає» – слово, як полин, гірке (*нар. тв.*). 12. Немає такого хорошого іменника, якого не можна зіпсувати прикметником (*А. Крон*).

102. Установіть, якими частинами мови виражено антонімічні пари; загальномовні вони чи контекстуальні; визначте їх стилістичну функцію в тексті.

1. Існують різні форми вияву комічного: комічне як вияв протилежності між формою і змістом, як невідповідність мети і засобів, як суперечність між дією і результатом її, як наслідок контрасту між старим і новим, як наслідок невідповідності убогої внутрішньої сутності явища і його претензіями на значимість, як результат суперечності між причиною і наслідком, як результат втрати героєм почуття реальності (*Ю. Бортняк*). 2. Добро, зроблене ворогом, так само важко забути, як важко запам'ятати добро, зроблене другом. За добро ми платимо добром лише ворогу; за зло платимо злом і ворогу, і другу (*В. Ключевський*). 3. Як казали Ільф з Петровим, – співак від інших людей відрізняється тим, що має голос. І треба відрізняти техніку володіння голосом від уміння використовувати підсилюючу техніку (*з газ.*) 4. Так багато записалося в поети, і так мало... поетів. Так густо у віршах кінематографічної роси, і так мало звичайної роси, щоб зволожити спрагли вуста. Так мало кольорів, і так густо фарби! (*Б. Олійник*). 5. Можна б згадати, скільки політичних пристрастей і чвар розбилося об стіни цього собору, скількох бачив він можних, скількох нападників і молільників. Багато рук будувало й захищало собор, ще більше рук, мабуть, замахувалося на нього, але, мабуть, ніколи ще не

нависала над Софією така загроза, як нині, бо й війни, здається, такої не знала ні наша земля, ні ціле людство.

103. Випишіть антонімічні пари з наведених нижче прислів'їв та приказок. Розкрийте їх значення.

1. Хто бреше, тому легше, а хто правдує, той бідує. 2. Нема лиха без добра, а добра без лиха. 3. Мудрий не все скаже, що знає, а дурень не все знає, що каже. 4. І чорна нива білий хліб родить. 5. Як малого не навчите, великого не пригнете. 6. Малі діти не дають спати, а великі – не дають жити. 7. Слухай багато, а мало говори. 8. Молодість – дурість, старість – не радість. 9. На одного мудрого десять дурнів приходиться. 10. Багатого і серп голить, а бідного і бритва не хоче (І. Франко. «Галицько-руські народні приповідки»).

104. Випишіть десять народних прислів'їв, побудованих на антонімії. Розкрийте значення висловів та з'ясуйте роль у них антонімів.

105. Підкресліть антоніми і з'ясуйте їх стилістичну функцію.

1. Життя є життя, в ньому усяке буває: і радість, і горе. 2. У колективі при розгляді справи були «за» і «проти». 3. Всім нам треба зважувати кожний свій вчинок, кожне слово на терезах добра і зла, знаючи, що добро окупиться сторицею, зло ж теж накладе свою печать. А добро і печать зла залишаються з людьми до кінця. 4. Потім було ще немало різних подій, радісних і сумних... (з газет).

106. В уривках публіцистичних текстів знайдіть антоніми, схарактеризуйте їх і з'ясуйте стилістичну функцію.

I. Кожна нація і народ створили десятки тисяч слів. Одні з них звучать вагомо і живуть довге, інші з часом стираються, темніють, як мідяки, і щезають з пам'яті людської... Слово начинене силою людської любові і ненависті, освячене потом і кров'ю кращих синів народу.

(В. Симоненко)

II. Слово – найтонше доторкання до серця, – воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово має радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликали посмішку і сльози, породити віру в людину і заронити невіру, надихнути на працю і скували силу душі...

(В. Сухомлинський)

107. Поясніть значення антонімів у газетних заголовках.

1. Великі проблеми малого села. 2. І вдень і вночі. 3. Діалог: добро і зло. 4. Діалог "Земля моя: радість і біль". 5. На терезах добра і зла. 6. На голодному пайку.

108. Як називається засіб, що будується на поєднанні контрастних, протилежних одне одному, за змістом понять? Яка мета такого засобу? Розкрийте її, проаналізувавши словосполучення.

Голосна тиша, дзвінка тиша, пекучий мороз, солодкий тягар, приємні клопоти, гірка радість, веселе горе, солодкий біль, подих смерті, чесний злодій, живий труп, оптимістична трагедія.

109. Поясніть виділені антонімічні слова. Дослідіть, до яких слів вони відносяться, яку стилістичну функцію виконують у наведених реченнях. Визначте стиль речень.

1. Підводиться на древньому Дніпрі новітнього моста будівля строга (Д. Павличко). 2. Осідає чорна ніч білим снігом на хати (Д. Павличко). 3. По снігу сліди глибокі, як по білим чорний шов (Д. Павличко). 4. Сонце бродить поміж камінням, міняючи швидко сум тіней на радість блиску (М. Коцюбинський). 5. Хустка, справді, гарна: на чорній основі так зацвіли червоні квіти, що за ними і не видно чорної печалі (М. Стельмах). 6. Марко має насолоду... навіть од цвіту скромних братків, які прихопили на свої тендітні пелюстки кольори осіннього сонця і весняного неба (М. Стельмах). 7. Фіалки молоді старий ворущать лист (М. Рильський). 8. Туман на озері білими хвилями прибиває до чорних хащів (Леся Українка). 9. По чорній річці поміж білими берегами прудко пливе човен, тане вдалині й обертається в цятку. 10. Людські пісні – найглибша мука, найвища радість на землі (М. Рильський). 11. З темного моря білявая хвилечка до побережного каменя горнеться (Леся Українка).

110. З поданих речень випишіть антонімічні пари, з допомогою яких створюються такі виражальні й образні засоби, як антитеза, іронія (прихована антонімія), епітет-оксиморон. Визначити характер тропів у кожному реченні.

1. Добрий пан: узяв у дітей хліб та й кинув псам. 2. На нашій ниві колосся, як у шолудивого волосся. 3. Ситий голодного не розуміє. 4. Багатий! Куди не кинь, то все латкою наверх. 5. Була в мене шапка пояркова: сім год по ярку валялась – вона мені на мою голову дісталась. 6. Пішов у ріст, як заєць у хвіст. 7. Так мені сподобалось, як вовкові весільна пісня. 8. Я його так люблю, як сіль в оці. 9. Недарма сказано: кому весілля, а курці смерть. 10. Мудрий не все каже, що знає, а дурень не все знає що каже. 11. Учений іде, а неук слідом спотикається. 12. Коня кують, а жаба ногу підставляє. 13. Пани б'ються, а в мужиків чуби тріщать. 14. Така гарна, що як вигляне з вікна, то три дні собаки гавкають (нар. тв.).

111. Прочитайте. Перекладіть українською мовою. Запишіть. Підкресліть антоніми. Поясніть їх стилістичну функцію в тексті.

Черное озеро названо так по цвету воды. Вода его черная и прозрачная. Этот цвет особенно хорош осенью, когда на черную воду слетают желтые и

красные листья берез и осин. Они устилают воду так густо, что челн шуршит по листе и оставляет за собой блестящую черную дорогу.

Этот цвет хорош и летом, когда белые лилии лежат на воде, как на необыкновенном стекле.

(К. Паустовский)

☼ **112. Відзначте стилістичні недоліки, що виникли в результаті невиправданого вживання антонімів (нелогічність, незрозумілість висловлення, помилка в побудові антитези, невмотивований оксиморон, недоречний каламбур, неправильна побудова антонімічної пари, невиправданий антифразис). Виділіть випадки виправданого використання антонімів як стилістичного засобу посилення дієвості мовлення.**

1. Любов і зрадництво, відвага і боягузтво, життя і смерть... Про це стрічка, яку знімає Кулієв. 2. Не веселий, але і не мажорний, цей простий мотив чомусь запав у душу. 3. На змагання злетілися пілоти як сильної, так і прекрасної статі із шести країн. 4. Прірва між матеріальним становищем білих і чорних американців не тільки не зменшилася, але ще більше поглибилася. 5. Якщо хворий приймає препарат, сила захворювання буває набагато легшою. 6. У цьому кварталі в нас значно менше збільшення числа хворих. 7. Ми уболіваємо за здоров'я колективу. 8. «Із запізненнями в нас у групі все благополучно», – сказала профорг. 9. Журнал «Здоров'я» – прекрасний помічник у житті і смерті.

☼ **113. Прочитайте словосполучення, знайдіть помилки у сполученні слів. Виправте й запишіть. Поясніть причини помилок.**

Квартира в новому жиллому масиві, лісна клітка, зажиточний господар, книжний шкаф, м'які крісла, погрозити пальцем, кафе під відкритим небом, вулиця ядро освічена, вулиці пересікаються, вечором світять фонарі, випадковий прохожий, общежитіє, убирають мусор, пішли пішком, всього доброго, трамвай перегружений, трамвай битком набитий, площа Івана Франко, до вокзала дві остановки, залізнодорожний вокзал, справочне бюро, їхали почті час, каса працює круглодобово, поїзд прибуває в десять хвилин сьомої, часний магазин, у неділю ярмарка, зараз перерив, переучот, купівля-продажа.

☼ **114. Поясніть, чим відрізняються значення наведених слів.**

Адрес – адреса, вовна – бавовна, гривна – гривня, завдання – задача, зрівняти – порівняти, звичайно – зазвичай, поверховий – поверхневий, свідоцтво – свідчення, шкірний – шкіряний, цитатний – цитований, централізований – центральний, хронічний – хронологічний, туристичний – туристський, трагедійний – трагічний, тема – тематика.

СКЛАД ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ
ЗА ПОХОДЖЕННЯМ.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛІВ У РІЗНИХ СТИЛЯХ МОВЛЕННЯ

115. До поданих старослов'янізмів доберіть українські слова, поясніть їх семантичні, фонетичні й словотворчі особливості.

Великомудрий, вражда, врата, злато, прах, благоденствіє, глава, суший, грядущий, єдиномисліє, воутріє, восхвалити, соблюсти, стражденний, предстати, град, глас, древо, утверждати, нужда, воздвигнути, брашно, вран, глад, длато, чрево.

116. Спишіть, виділіть старослов'янізми. Назвіть, де можна, їх фонетичні та морфологічні ознаки.

1. Уста отверзлися – і слово, лихим безбатченкам на зло, гаголом істини раптово, я зерно в ґрунті, ожило (І. Гнатюк.) 2. Раб йде в ярмо до владарів. Ми ж раді злидням, хай там що! (С. Караванський.) 3. І тінь сурдини (пристрій для приглушення звуку в смичкових та духових інструментах) Обпіка болюче, І вітер-ворон Карка й досажда (В. Малишко.). 4. Весна. Земля благословила жито. Холодні роси впали на ріллю (Р. Лук'янчук.). 5. В Україні соборна зима. Час воздаянь і спокуси (Г. Половинка.). 6. Тебе, мов бранку, обступили гори І полум'ям пашить тобі в лице. 7. Яку тропу в далекі далі Тобі вказав невхильний перст? 8. Нехай здере новітній печеніг Смугляве злато з бань на кінську зброю. (Ю. Клен) 9. Київ...Сивий град старого Кия. Златоглавий, білостінний велетень... (Р. Іванченко).

✿ **117. Витлумачте значення поданих слів.**

Абориген, аббревіатура, алегорія, амулет, ангар, асиміляція, віньєтка, вольєра, вундеркінд, гонорар, горжетка, дебати, декорація, дисплей, діалект, діалектика, журнал, жалюзі, індекс, інтернат, інтуїція, істерика, камера, кардіологія, коктейль, контральто, матч, мусон, ніша, панегірик, перлюстрація, перфект, субстанція, фронтон, цукати, шхуна.

118. До поданих тлумачень доберіть іношомовні слова

Місце підземного видобування корисних копалин; модна пісня, мелодія; короткі штанці; креслярський інструмент, яким викреслюють кола; одиниця маси, що дорівнює 100 кг; прозора гнучка плівка, яку застосовують для пакування; хоровий диригент; захоплення, улюблене заняття; огляд професійного або самодіяльного мистецтва; електричний ліхтар на транспортній машині, яким освітлюють дорогу; обман, підробка; учасник кориди; бортпровідниця; духовний спеціальний навчальний заклад; епоха Відродження; галузь мовознавства, яка досліджує власні імена; перелік страв у ресторані, їдальні.

✿ **119. Доберіть до поданих слів українські відповідники. У яких випадках вживання іношомовних слів є виправданим?**

Ігнорувати, дефект, катаклізми, домінуючий, рентабельний, конфіденційний, адекватний, фіаско, компенсація, компетентність, ідентичний, репрезентація, приватизація.

120. До наведених слів і словосполучень доберіть іншомовні відповідники, подані в дужках. З'ясуйте, які з наведених слів є кальками і з яких мов.

I. Художнє читання, швидкий поїзд без частих зупинок, власноручний підпис, життепис, уподібнення, широка мощена дорога, шафа для схову цінних паперів, кінець, передовий загін війська, кімната для навчання, застаріле слово, віршовий розмір, гучномовець, місяцехід, поневолення, прийдешній, особа, вступник.

II. Промисловість, продажність, обмін, рішення, всесвіт, відсоток, краєвид, кіннота, лаштунки, льотчик, водій, воротар, кріпость, півники, чиряк, сухоти, обрій, кількісний, окислення, показовий, недокрів'я, описовий, розумовий.

(I. Грядущий, автограф, луноход, громкоговоритель, аудиторія, асиміляція, експрес, персона, біографія, сейф, ар'єргард, фініш, архаїзм, дактиль, декламація, абітурієнт, магістраль, кабала.

II. Космос, бартер, ландшафт, пілот, ірис, резолюція, фортеця, голкіпер, шофер, оксидация, анемія, процент, індустрія, кавалерія, фурункул, квантитативний, експоненціальний, куліси, туберкульоз, дескриптивний, інтелектуальний, горизонт, корупція).

121. До поданих запозичених слів доберіть синонімічний ряд українських слів (наприклад: координація – погодження, узгодження, приведення у відповідність, встановлення взаємозв'язку). При виконанні вправи користуйтеся словником іншомовних слів.

Лаконічний, ліквідувати, аргумент, хронічний, фундаментальний, традиції, стимулювати, симптом, реалізація, ремонтувати, реальний, реалізувати, гіпотеза, експеримент, енергійний, терміновий, інцидент, ідентичний, категорія, консервативний, пріоритет, дефект, номенклатура.

122. Побудуйте речення з наведеними словами так, щоб у них можливе було лише власномовне або лише запозичене слово з пари.

Конкретний – окремих, синтезувати – поєднувати, інформація – повідомлення, візит – приїзд, демонстрація – показ, аромат – запах, ремонтувати – лагодити, аморфний – безформний, реконструкція – переробка, база – основа, гіпербола – перебільшення, активізація – посилення, ентузіазм – піднесення, ініціатива – почин, прогресивний – передовий, штрих – риса, секрет – таємниця, функціонувати – працювати, констатувати – відзначати.

123. З'ясуйте за словником значення невідомих вам слів іншомовного походження. Укажіть, до якого стилю належать речення. Чи виправдано

вживати в них запозичення без пояснень? Які способи подачі слів іношомовного походження Вам відомі?

1. Крім вже названих недоліків, у віршах О. Савчука ще багато іктів. 2. Цього року в господарствах завдяки застосуванню аксину отримали хороший врожай люцерни. 3. Його судження були силогістичними, і я вирішив припинити дискусію. 4. З року в рік військовики конфіскують десятки тисяч донумів землі (донум – це приблизно 0,1 га). 5. Замість гендлю – конфіскація. 6. Голова обласної Ради навів цікаві приклади ноу-хау щодо пальників, які дають можливість зекономити 25–30 відсотків палива. 7. З Румунії повернулися три науковці – історик, археолог та антрополог, яким вдалося локалізувати місце поховання гетьмана Мазепи у м. Галац.

124. Поясніть, яку функцію виконують іношомовні слова. Як контекст допомагає розкрити їх значення.

На четвертий день Сулеймана оточували улеми, його колишні вчителі, наставники його синів... Танцювали кечеки – хлопчики в жіночому вбранні. Блазні веселили люд. Меддахи розповідали смішні історії. Карагйозники показували свої вистави про пригоди витівника Кара-Гйоза... Борці – пехлевани показували свою силу. Мамелюки влаштовували кінні ігрища. Увечері засяяли вогнями півтисячі стамбульських джамій.

(П. Загребельний)

(Улем – мусульм. богослов, правознавець; пехлевани – національність; мамелюки – воїни особистої гвардії султана)

125. Проаналізуйте наведені уривки тексту; вкажіть, яку стилістичну роль виконують тут запозичення, розкрийте характер цих запозичень і спосіб уведення їх у текст.

I. Однією з найголовніших якостей кожного американця й сьогодні лишається невиситиме бажання розпізнати курча в яйці, збагнути людське життя на два-три ходи вперед і сприйняти його в діловій перспективі, розуміючи, ким може виявитися завтра твій сьогоднішній співрозмовник, однокурсник чи товариш по службі. Культ особистої ініціативи лишається незрушним, наче релігійний догмат, і «селф мейд мен» – «людина, що створила себе», сама подбала про себе – офіційний ідеал; навіть на званих вечерях господар запрошує «хелп йорселф» – «допомагайте собі самі». Мій двадцятитрьохрічний співрозмовник також «хелп хімселф» – дбає про себе; студент як студент, біографія як біографія – таких зараз чимало.

II. Взагалі, в Америці можна жити не лише не виходячи з хмарочоса, але й не виходячи з автомобіля. Є крамниці «драйв ін», де купують з автомобіля, церкви «драйв ін», кінотеатри «драйв ін». Молюски в різнокольорових коробочках рухаються автострадами, заливають у себе бензин біля автозаправочних шаф; трохи прикрутивши вікно, дістають крізь нього тацю з їжею; крізь вітрове скло бачать птахів, що стрибають на узбіччі...

(В. Коротич)

126. Застосуйте в поданих реченнях різні прийоми пояснення слів іношомовного походження. Які відповідники є більш виправданими?

1. Тут планується відкрити курси вивчення єврейської мови і тори.
2. Імідж цього закладу добре відомий усім.
3. Молодим організаторам особливо вдалася перша репрезентація.
4. Клуб дбає про те, яку опінію матиме їхній захід.
5. Ми переглянули передачу «НОН-стоп рандеву в Еміратах».
6. Рефері не вперше подав сигнал, проте гра продовжувалася.
7. Фабрика освоїла випуск нових фасонів кашне.

127. Яке призначення запозиченої лексики в офіційно-діловому стилі? Прокоментуйте це на основі наведеного уривку.

До відома керівників підприємств і організацій,
населення Львова та області!

Акціонерний комерційний банк повідомляє про продаж акцій банку четвертого випуску.

Реалізація акцій проводиться на таких умовах:

- номінальна вартість однієї акції – 1000 крб.;
- акції реалізуються пакетами по 100 штук з курсовою надбавкою;
- вартість акцій сплачується в національній валюті.

Виплата дивідендів по акціях банку проводиться щоквартально в розмірі 400 відсотків річних.

Запрошуємо вас стати нашими акціонерами.

128. З'ясуйте функцію запозичених слів у науковому тексті.

Для нього кожне слово – це мікросвіт, що віддзеркалює певну сторінку життя народу, і, водночас, введене в певне контекстне оточення, розкриває свої внутрішні семантичні багатства і може стати виразником актуального поняття чи засобом пізнання якоїсь нерозкритої грані нашого буття. Фактично вчений підводить до розуміння того, що зневажливе ставлення до слів, які створили наші прадіди, веде до вакууму в історичній свідомості, культурній пам'яті. Уживані частиною нації, такі слова повинні стати надбанням усієї національної мови, знаходитися якщо не в активному, то в пасивному її арсеналі...
(З монографії)

129. Встановіть стилістичну роль виділених запозичень і кальок.

1. Харч у його «льогкая», бо в писанні сказано: «Не одним хлібом жива буде людина, а їй треба ще й до хліба...» (О. Вишня).
2. Раз є *преступленіє*, повинно бути *наказаніє* (М. Стельмах).
3. Думаю, що треба врешті щось написати тобі про себе – а то знов вийшло “*взгляд и нетто*” замість листа – і не знаю що: слава богу, нічого нового (Леся Українка).
4. І з-під цього ж напоєного «*горечью и злостую*» пера виходили такі ніжні риси, як порівняння перекотиполя, що мчить степом, з рудим ягнятком (М. Рильський).
5. Та все ж таки цікаво побачити, як змалював Шевченко того сторукого поліпа, що

кормиться соками, кров'ю й потом тої маси, як змалював те «чудище обло, огрошно, озорно, стозевно й лаяй» – підпори і діячів «темного царства» (І. Франко). 6. На «зоре туманной юности» я зустрічав частенько таких людей у старовинних містечках наших українських, південно-західних широт (Ф. Маківчак). 7. Ледве тамуючи іронію, Горовий запитав: «Чого ж так швидко, чи вже й «наскучили нивы бесплодные» (А. Мороз).

130. Знайдіть у наведених реченнях росіянізми. Прокоментуйте їх місце в авторському тексті.

1. Просвітити, кажуть, хочуть материні очі сучасними огнями. 2. А кричите, що несете і душу, і шкуру за отечество!... (Т. Шевченко). 3. Троянці правило се знали: в війні з врагами не плошай. 4. Були там чесні пустомолки, що знають весь святий закон, молилися без остановки і били сот по п'ять поклон (І. Котляревський). 5. Звечора під Новий год дівчата гадали. 6. Дівка блідная стоїть – Богу помолилась. Перед припідком в углу тихо прислонилась. (Л. Боровиковський). 6 І я почав: «Шановний генерале, позволь, щоб я тобі сказав два слова». 7. Тепер вони погибли як герої і мученицький прийняли вінець (І. Франко). 8. Але і ту судьбу шалену не довелось ділити нам (П. Грабовський).

131. Прочитайте уривок із оповідання О. Вишні «Зенітка». Знайдіть іншомовні слова. Скажіть, яку роль відіграють вони у творі.

Одного разу, в неділю, ми з кумом, ще й на достойне не дзвонили, не видержали: хильнули. І добренько-таки хильнули. Коли ось Лукерка з церкви!

– Держись, – кажу, – куме, битва буде! Якщо поодиноці – будемо биті. Давай згуртуємось у військове соєдіненіє, бо інакше розгром. Перемеле живу силу і техніку! Утворили ми соєдіненіє. Тільки-но вона на ганок, я зразу вроді як на „ура“:

– Що це ти по церквах до полудня товчешся? Піп медом частує, чи що?

А кум з правого флангу заходить. Але тут у нас обшибка організаційна вийшла: рогачів ми не поховали. Ех! – вона за рогача і в контратаку! Прорвала фронт. Ми з кумом на зарані підготовані позиції – в погрібник. Опорний, вроді, пункт.

Уже й пироги похололи, а вона все в погребнику в окруженії держить. Сидю я за діжкою з сирівцем, куняю.

Кум і каже:

– Як знаєш, – каже, – Свириде, а я до своїх пробиватися буду. У моєї Христі теж сьогодні пироги.

Перехрестився кум і рвонув в н-ському направленії. І таки пробився в расположеніє своєї Христі. Щоправда, рогачем його таки контузило, але з ніг не збило!

132. Які слова, на вашу думку, невиправдані в наведених реченнях? З якою метою вживає їх автор?

1. І всі побачили тоді, що у чинуші лиш тільки і було, що довгі уші (Г. Брежньов). 2. Зайшов у вагон, і кондукторша мило всміхнулася (А. К. ацнельсон). 3. Сталось це так. На любиму машину відразу я сів, як вернувся з війни. 4. Потім взяв він віршовку, прив'язав коло груші Сірка (С. Олійник). 5. Жалко, що не удався в батька ти! А він – відомий тут рибалка (В. Соколов). 6. Угощайтесь! На скатерті білій – чарка, хліб і сіль (Ю. Боршош-Кум'ятський). 7. Я пив би воду ту, коли б не бачив рядом, як просять матері на вариво води (Я. Шпорта).

☼ **133. Прочитайте словосполучення, знайдіть помилки у сполученні слів. Виправте й запишіть. Поясніть причини помилок.**

Приймати участь; переводити текст; заказувати обід; доказати теорему; з цього витікає; принести подяку; оставити під питанням; прийнятися до роботи; причиняти зло; шкільні міроприємства; слідує питання; електронні прибори; поїхав на рибалку; вести себе; відноситись до людини; грати роль.

134. Поясніть за словником значення наведених слів.

Ефектний – ефективний, громадський – громадянський, виборний – виборчий, батьків – батьківський, гірський – гірничий, дробовий – дрібний, жалібний – жалобний, гласний – голосний, вид – вигляд – краєвид, жилий – житловий, мішаний – змішаний, індійський – індіанський, недоторканий – недоторканий.

СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

135. Що ви знаєте про стилістично нейтральну та стилістично марковану лексику?

136. Які групи стилістично маркованої лексики ви знаєте?

137. Спишіть синоніми так, щоб спочатку йшло загальноживане нейтральне слово, а потім – стилістично забарвлене (застаріле, емоційно забарвлене тощо).

Горизонт – крайнебо, глибінь – глибина, жорстокосердий – безжалісний, багач – срібляник, підмурок – підмуровання, плеканець – пестун, побіда – перемога, придане – дівизна, багач – дука, даром – дурно, вражда – ворожнеча, золото – злато, дуже – вельми, злодій – тать.

138. З поданого уривка виділіть науково-професійну лексику. З'ясуйте за словником значення виписаних слів.

Майстер дістав зі своєї тумбочки жерстяну викройку, наклав її на лист заліза, що ми виправили з гільз, і обвів кругом тоненьким шильцем...– Рубаємо по контуру, за міліметр од лінії,– оголосив майстер, закінчивши розмічати.–

Тепер уже не до землі, а до плашок на ваших верстаках. Хто рівніше обрубас, тому буде легше обробляти свою заготовку терпугом. До ро-бо-ти!.. За півтори години до обіду майстер і Гришуха зібрали заготовки – хто добре обпиляв, хто абияк – і понесли до кузні у протилежний куток емтеесівського двору. А нам наказано було прибрати «робочі місця» і відпочивати, доки вони повернуться. Ми позмітали обрубки та ошурки з-під терпугів (у майстерні закружляв проти вікон блискучий металевий пилок); потім крутили бормашину, хто діставав до ручки; інші пробували обточувати на наждаку шматочки заліза, а в кого був козик – то козик.

(Григір Тютюнник)

139. Підкресліть терміни та професійні слова, відзначте випадки їх прямого й переносного вживання; зверніть увагу на способи введення їх у текст (дефініції, синоніми, аналогія, примітки, принагідні зауваження та ін.). Укажіть (усно), на якого читача розрахований кожен уривок, з якого тексту він узятий (наукова стаття, науково-популярна стаття, підручник, газета).

I.1. Кращі учні сиділи на перших лавах, які звалися сенатом. З «сенаторів» обиралися старости, що допомагали викладачеві підтримувати дисципліну, викликати учнів відповідати, навіть ставити оцінки. 2. Так звані «вихідні» і «планетарні» скафандри повинні мати дуже складну конструкцію: свою систему регенерації повітря, терморегулювання, зв'язку, пристрої, що допомагають пересуванню космонавта. 3. Не менш цікаво звучить вираз «кладе в повітря», яким, можливо, доведеться користуватись у зв'язку з космічними польотами. 4. Коли-небудь історики науки докладно опишуть, як народжувалася, набирала сил і, нарешті, широко розправила свої дужі крила одна з молодих наук – кібернетика, – з якою нині так чи інакше пов'язаний прогрес у будь-якій галузі науки, техніки, економіки. 5. А старший технік служби приготування ізотопів Михайло Каплунов за допомогою «механічних рук» – маніпуляторів – може «брати» предмети в самому реакторі чи переміщати їх з місця на місце. 6. Японська фірма «Бладзіма компані» [Токіо] повідомила про розробку електричного апарата для заколисування дітей – «материнське серце». 7. У Колегіумі існував оригінальний засіб «стимулювати» навчання: випускалися так звані «нотати», тобто аркуші, де записувалося ім'я учня, який під час розмови древньоруською чи латинською мовами робив помилки. «Винуватець» змушений був тримати в себе цей штрафний аркуш, доки йому не вдавалося знайти помилки у товариша. 8. Це може викликати ланцюгову реакцію в деяких європейських державах.

II. 1. Білки – це дуже складні сполуки вуглецю з воднем, киснем, азотом і деякими іншими хімічними елементами. 2. А що таке світловий рік? Це 95 000 мільярдів кілометрів! 3. Коли Дірак, об'єднавши ідеї квантової механіки і механіки теорії відносності, поклав початок квантовій електродинаміці – теорії руху і взаємоперетворення фотонів, електронів та позитронів, то з цього часу стало зрозумілим, що при високих енергіях взагалі зникає межа між речовиною,

антиречовиною та полем. 4. Звідси стежать за «поведінкою» гарячих атомів, тобто атомів, що утворюються в результаті ядерних процесів. 5. Тільки лікар, а не священнослужитель чи знахар, може після уважного всебічного обстеження сказати, хто з німих заговорить (це буде той, у кого немає ніяких пошкоджень у мовному апараті, ніяких порушень у мозку в так званих мовному, слуховому і мовно-руховому центрах і в якого німота виникла внаслідок сильного переляку чи нервового розладу). 6. Саме розвиткові хімії ми зобов'язані одержанням нових препаратів, якими лікують туберкульоз, діабет (цукрову хворобу), деякі форми раку. 7. Так, зокрема у боротьбі, з епілепсією великий ефект дають металоорганічні сполуки мікроелементу міді (мікроелемент – хімічний елемент, що входить до складу живих організмів у незначній кількості, але виконує дуже важливу фізіологічну функцію).

✿ **140. Перекладіть українською мовою подані словосполучення (конструкції) російської мови, не допускаючи калькування.**

Противоречить чему-то; подъем народного хозяйства; я оказался в таком положении; заключить договор; стоит только напомнить; работал в качестве инженера; ни под каким видом; вести себя в обществе; упасть в обморок; заслуживать внимания; играет значительную роль в жизни; самым тщательным образом; сдержать слово; в самое ближайшее время.

141. Порівняйте рос. канцеляризми та їх українські відповідники. Які особливості перекладу Ви помітили?

административное взыскание	адміністративне стягнення
бумажная волокита	паперова тяганина
в большинстве случаев	здебільшого, у більшості випадків
восстановит в должности	поновити на посаді
в скором времени	незабаром
заключать сделку	укладати угоду
косвенные налоги	непрямі податки
благотворительный вечер	добродійний (благодійний) вечір
быть на хорошем счету	мати добру репутацію
быть не вправе	не мати права
ввиду вышеизложенного	зважаючи (з огляду) на викладене вище
ввиду того, что	через те, що; зважаючи на те, що
вводит в заблуждение	(у)вводити в оману
в затруднении	у скрутному становищі
веское основание	вагома підстава
взыскать с ответчика	стягнути з відповідача
вне всякого сомнения	поза всяким сумнівом
внедрение в производство	(у) впровадження у виробництво
вовлечь в работу	залучати до роботи
возбудит уголовное дело	порушити кримінальну справу

возмещение ущерба
воспользоваться предложением
в остальной части
в двух словах
влечь за собой
во вред
во главе

відшкодування збитків
скористатися пропозицією
у решті
двома словами
тягти за собою
на шкоду
на чолі

142. Знайдіть у наведених реченнях штампи й канцеляризми, прокоментуйте їх, запропонуйте варіант без них.

1. З боку правоохоронних органів допущене зволікання із розслідуванням цієї справи. 2. Доходи збільшилися за рахунок добросовісного ставлення до виконання своїх обов'язків кожним членом кооперативу. 3. Ми вирішили досягти мети шляхом поєднання теорії з практикою. 4. У справі виховання підростаючого покоління проблеми зросли особливо. 5. З великим інтересом діти переглянули виставу театру ляльок. 6. Станом на 1 грудня цукор наявний майже в усіх торговельних закладах міста в необмеженій кількості. 7. На фермі мають місце постійні зловживання завідуючого такомірника. 8. Включитися в обговорення проекту конституції повинні усі громадяни нашої держави.

✿ **143. Виправте текст і поясніть помилки.**

1. Він привів багато цікавих прикладів. 2. В олімпіаді приймали участь спортсмени різних країн. 3. Це явна безвідповідальність з боку керівництва. 4. У ході боротьби за високий урожай ми досягли помітних успіхів. 5. В силу несприятливих погодних умов посівна кампанія цього року затягнулась. 6. Силами, студентів нашого курсу був даний концерт. 7. Ми провели значну роботу в напрямку підготовки до олімпіади. 8. Мова йшла про роботу по піднесенню продуктивності праці. 9. Це може призвести до плачевного кінця.

144. Чи полегшують сприйняття й увиразнюють газетний текст виділені конструкції? Запропонуйте інший варіант.

1. Ветеранів *щиро вітали* школярі. 2. *Успішно справляються* зі своїми обов'язками працівники прилавка. 3. *З вагомими трудовими здобутками* хлібороби зустріли своє свято. 3 *наміченим вони справились успішно*. 4. *Гідне поповнення* незабаром приступить до виконання своїх обов'язків. 5. *Тендітні руки* моєї героїні вправно управляли автомашиною. 6. Моя землячка *була удостоєна високої честі представляти* наше Прикарпаття на фестивалі пісні в Чернівцях. 7. *Велика увага* на засіданні уділялась перспективним планам. 8. Недостатньою є *турбота на місцях про широке впровадження* прогресивних технологій. 9. Він може і повинен *робити пропозиції*, висловлювати зауваження по виробництву і в соціальних питаннях.

145. Доповніть перелік парних слів, наявних у сучасній пресі. Як це позначається на викладі?

Питання – гостре, потрібне...
Завдання – реальне, велике...
Допомога – дійова, постійна...
Оцінка – належна, висока...
Ставлення – безвідповідальне, ...
Критика – гостра, ...
Увага – належна, ...

146. Знайдіть у поданих реченнях перифрази. Чи доречні вони? Свої міркування аргументуйте.

1. По гігантських газових магістралях блакитне паливо з Узбекистану йде в центральні райони країни. 2. Від того, як пройде нерест, залежить багатство наших голубих плес. 3. Петрів категорично заперечує свою причетність до зеленого змія, мовляв, таке на нього можуть хіба наговорити недруги. 4. У попередні роки зелені жнива на цей час уже йшли повсюдно. 5. Видобуток чорного золота щорічно падає. 6. Перш за все треба створювати кращі умови роботи для наших стражів порядку. 7. Його давно вабила екзотика, а давньою мрією було – побувати у місті жовтого диявола.

(З газет)

✧ **147. Запишіть українські відповідники поданих російських стійких словосполучень.**

I. Идти навстречу, сдержатъ слово, упустить из виду, сложить оружие, при закрытых дверях, стереть с лица земли, терять почву под ногами, плечом к плечу, не по плечу, говорить на разных языках, язык хорошо подвешен, брать под защиту, хранить молчание, вести борьбу, взять на себя обязательство, вынести приговор, осуществляют руководство, выражать протест, давать советы, дать название, делать попытки, допускать ошибки, одержать победу, пойти на уступки, предъявлять требования, принять решение, производить осмотр, в самое ближайшее время, самым тщательным образом, выходит из себя.

II. *Проявлять* (интерес, заботу, внимание); *оказывать* (помощь, поддержку, предпочтение, содействие, сопротивление); *приходить* (в негодование, в отчаяние, в восторг); *выражать* (благодарность, протест, сочувствие, сожаление); *оказывать* (влияние, поддержку, доверие); *нанести* (обиду, визит, вред, оскорбление, поражение, удар); *сгорать* (от стыда, от желаний, от зависти, от любви, от нетерпения); *берет* (досада, злость, зависть, тоска, страх).

148. Напишіть твір за мотивами народної казки “Ріпка”, використовуючи лексику офіційно-ділового стилю.

149. Перекладіть тексти українською мовою.

I. Стилистическую оценку употреблению в речи слов с различной стилистической окраской можно дать лишь имея в виду конкретный текст, определенный функциональный стиль, так как слова, необходимые в одной речевой ситуации, бывают неуместны в другой.

В публицистическом стиле нередко возникают стилистические ошибки из-за немотивированного использования высокой книжной лексики. Обращение к ней не оправдано в таких, например, предложениях: *Н. М. Ковалев – поборник экономии горючего; Сорок лет трудился на посту слесаря-сантехника В. Н. Крылов* (лучше: *Н. М. Ковалев – инициатор экономии горючего* или *выступил с предложением экономить горючее; Сорок лет работал В. Н. Крылов слесарем-сантехником*).

Серьезным стилистическим недостатком речи может стать введение публицистической лексики в тексты непублицистического характера. Например: *Совет жильцов дома № 35 постановил: возвести детскую площадку, имеющую огромное значение в деле воспитания подрастающего поколения*. Использование публицистической лексики и фразеологии в подобных текстах может стать причиной комизма, нелогичности и даже абсурдности высказывания, так как слова высокого эмоционального звучания выступают здесь как чуждый стилевой элемент.

(З підручника)

II. Реалистическое мышление – это не наивная установка: «Все будет хорошо». Человек, мыслящий реалистично, не отрицает возможности самого худшего, но рассчитывает на хороший результат.

Мышление, подверженное страху, склонно делать из мухи слона и скоропалительно заключать, что катастрофа предопределена, а главное – ничего уже нельзя сделать.

Когда сознание автоматически выдает самые худшие прогнозы, надо вступить в дискуссию со своими мыслями. Для начала проверьте, есть ли в них смысл. Допустим, вы решили, что «все перепутаете». А что это, собственно, значит? Сможете ли вы пережить свою ошибку? Вероятно, надо предпринять что-то, что способно снизить угрозу. *(З газети)*

150. Визначте, які з наявних тут лексичних одиниць належать до розмовної мови й чому; вкажіть стилістичну роль цих одиниць.

1. А тут дітвора змагається – чогось не поділили *(Марко Вовчок)*.
2. Фрегат. Фігура, Паллада, конешно прекрасная, але до повної перемоги революції вона ні при чому. Виправляй хід. Паллада (до Оксани). Дозвольте просить у вас пардону від неотразимих кавалерів усіх портів нашої планети і вірних кочегарів революції *(О. Корнійчук)*. 3. Як же так, мужі, папаші? Ті ж машини ж бо не ваші! Нащо ж гнать навперегін їх по шляпи та по хрін? Для держави, скажем прямо: Дорогенькі ваші дами *(С. Олійник)*. 4. Так люди виходили усенькою громадою просити... 5. Ну, тепереньки полуднуймо та й поберемось далі. 6. – Мені там кожна стежка, кожний кущик знакомісінький. 7. Як почала вона говорити!... Та так-то хутко та шпарко *(Марко Вовчок)*.

8. Хотіла я йому, хвашистюзі, сказати, що брешеш ти, собако, то тебе під Москвою... та подумала: посадять у гестапу, як скажу. А вдома ж корова недоена... Та ще корову заберуть (*П. Загребельний*).

151. Визначте, які слова у поданих реченнях вжиті неправильно, замініть їх нормативними відповідниками.

1. На випускний вечір прийшли також бувші студенти нашого факультету. 2. Усі студенти без виключення брали участь у змаганнях. 3. Коли ми приїхали на огляд, там уже були учасники з других колективів. 4. У більшості гуртків маються кваліфіковані керівники. 5. Це робилося на виду у матері. 6. Із цим завданням може впоратися любий. 6. Одержалося так, що він пропустив заняття гуртка саме того дня. 7. Проходить час, і все забувається. 8. Не досить вивчити правила – треба вміти приміняти їх на практиці. 9. Щоб попередити помилки, треба вияснити причину їх появи. 10. У міроприємстві повинні прийняти участь всі члени колективу.

152. Знайдіть у наведених реченнях вульгаризми. Поясніть їх навантаження в авторському тексті.

1. Аж потіють, та товпляться, щоб то ближче стати коло самих: може, вдарять або дулю дати благоволять: хоч маленьку, хоч півдулі, аби тільки під самую піку. 2. О царю поганій, царю проклятий, лукавий, аспиде неситий! 3. Веселися, лютий кате, проклятий, проклятий? 4. І ми сковані з тобою, людоїде, змію! 5. Він вилупив баньки з лоба, і все затрусилось. 6. Ми не гішпани! Крий нас, боже, щоб крадене перекупать, як ті жиди. 7. Схаменіться, недолуди, діти юродиві! 8. Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались, щоб там і здихали, де ви поросли! 9. І в слов'янофіли так і претесь! 10. Що ті римляни убогі! Чортзна-що – не Брути! 11. Раби підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття – ваші пани, ясновельможні гетьмани (з творів *Т. Шевченка*).

153. Зробіть стилістичний аналіз лексики наведеного уривка.

Не вдаючись глибоко в історичний аналіз деяких культурних пережитків, слід сказати, що у нас на Україні прості люди в бога не дуже вірили. Персонально вірили більш у матір божу і святих – Миколая-угодника, Петра, Іллю, Пантелеймона. Вірили також в нечисту силу. Самого ж бога не те щоб не визнавали, а просто з делікатності не наважувались утруждати безпосередньо. Прості люди хорошого виховання, до яких належала і наша сім'я, повсякденні свої інтереси вважали по скромності не достойними божественного втручання.

Тому з молитвами звертались до дрібніших інстанцій, до того ж Миколая, Петра та інших. У жінок була своя стежка: вони довіряли свої скарги матері божій, а та вже передавала сину чи святому духу – голубу.

Вірили в свята. Пригадую, баба часто казала мені: «А щоб тебе побило святе різдво», – або: «Побий його свята паска».

Отже, кинувшись через тютюн у сад, прабаба бухнулась з розгону на коліна. Отак, як дід любив сонце, так його мати, що її, як я теж аж потім

довідався, звали Марусиною, любила прокльони. Вона проклинала все, що попадалось їй на очі, – свиней, курей, поросят, щоб не скугикали, Пірата, щоб не гавкав і не гидив, дітей, сусідів. Кота вона проклинала щодня по два-три рази так, що він трохи згодом був якось захворів і здох десь у тютюні.

– Мати божа, царице небесна, – гукала баба в саме небо, – голубонько моя, святая великомученице, побий його, невігласа, святим твоїм омофором! Як повисмикував він з сирої землі оту морковочку, повисмикуй йому, царице милосердна, і повикручуй йому ручечки й ніжечки, поламай йому, свята владицице, пальчики й сугавчики. Царице небесна, заступнице моя милостива, заступись за мене, за мої молитви, щоб ріс він не вгору, а вниз, і щоб не почув він ні зозулі святої, ні божого грому. Миколаю-угоднику, скорий помочнику, святий Юрію, святий Григорію на білому коні, на білому сідлі, покарайте його своєю десницею, щоб не їв він тієї морковочки, та бодай його пранці та болячки з'їли, та бодай його шашіль поточила...

Баба хрестилася в небо з такою пристрастю, аж торохтіла вся од хрестів.

А в малині лежав повержений з небес маленький ангел і плакав без сліз. З безхмарного блакитного неба якось несподівано упав він на землю і поламав свої тоненькі крила коло моркви. Це був я. Причаївшись у малині за смородиною, я слухав бабиних молитов, як заворожений.

Вона була малесенька й така прудка, і очі мала такі видющі й гострі, що сховатись од неї не могло ніщо світі. Їй можна було по три дні не давати їсти. Але без прокльонів вона не могла прожити й дня. Вони були її духовною їжею. Вони лились з її вуст невинним потоком, як вірші з натхненного поета, з найменшого приводу. У неї тоді блищали очі й червоніли щоки. Це була творчість її палкої, темної, престарілої душі.

(О. Довженко)

154. Встановіть, який колорит створюють слова, що є стилістичним дисонансом у наведених реченнях. Відредагуйте речення.

1. Ми хочемо з вами побалакати, як підготувати зустріч гостей з Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2. Роблячи глибокі вдихи і видихи, до нас підбіг зніяковілий Петрик і з захопленням почав оглядати переможців. 3. Він палко ненавидить лицемірів. 4. Раптом заревли танки і, стрибаючи, поповзли вздовж узлісся до річки. 5. У кімнаті тоді панував дитячий лемент. 6. Число обертів вала безперервно прогресує. 7. Збирання корпусу машини лімітується через відсутність деяких деталей. 8. І рік він дівчині коханий: “Навік ти, ясочко, моя!”. 9. Ворогові лише тоді пощастило оволодіти дзотом, коли останній боєць загинув. 10. На загальних зборах гратулювали кращих працівників, вручали їм цінні подарунки.

155. Поясніть значення слів, користуючись словником.

Конструкторський – конструктивний – конструктивістський; апендикс – апендицит, особовий – особистий, загальноприйнятий – загальноприйнятний, зрошуваний – зрошувальний, корисний – корисливий, кришталевий –

криштальний, привід – привид, драматичний – драматургічний, не дивлячись – незважаючи, замісник – заступник, здатний – здібний, лікувати – лічити, аркуш – лист, близько – біля, будівельник – будівник – будівничий, вагання – коливання, важкий – тяжкий, виключити – вимкнути.

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ТОЧКИ ЗОРУ ВЖИВАННЯ. СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ

156. Що ви знаєте про лексику обмеженого вживання?

157. Які групи діалектизмів ви можете пригадати?

158. Прослухайте текст, выпишіть діалектні слова. Для чого автор використовує їх?

Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків. Двадцятою і останньою була Анничка.

Не знати, чи то вічний шум Черемошу і скарги гірських потоків, що сповняли самотню хату на високій кичері (безлісній горі), чи сум чорних смерекових лісів лякав дитину, тільки Іван все плакав, кричав по ночах, погано ріс і дивився на неню таким глибоким, старече розумним зором, що мати в тривозі одвертала од нього очі. Не раз вона з ляком думала навіть, що то не од неї дитина.

Туго росла дитина, а все ж підростала, і нестямилась навіть, як довелося шити їй штани. Але так само була чудна. Дивиться перед себе, а бачить якесь далеке і не відоме нікому або без причини кричить. Гачі (штани) на йому спадають, а воно стоїть серед хати, заплющило очі, роззявило рота і верещить.

Тоді мати виймала люльку з зубів і, замахнувшись на нього, люто гукала: – Ігі на тебе! Ти, обміннику! Щез би у озеро та в тріски!

І він щезав.

Котивсь зеленими царинками (обгороджений сінокіс близько до оселі), маленький і білий, наче банька кульбаби, безстрашно забирався у темний ліс, де гаджуги (смереки, рід наших ялинок) кивали над ним галузками, як ведмідь лабами.

Звідси дивився на гори, близькі й далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси з їх синім диханням, на ясну зелень царинок, що, мов дзеркала, блищали в рамах дерев. Під ним, в долині, кипів холодний Черемош. По далеких горбах дримали на сонці самотні оселі. Було так тихо і сумно, чорні смереки безперестанку спускали сум свій в Черемош, а він ніс його долом й оповідав...

(М. Коцюбинський)

159. Вкажіть, які різновиди діалектизмів (лексичні, фонетичні,

словотвірні) можна виділити серед поданих українських назв картоплі.

Бульба, бараболя, буля, бульмани, мандибурка, крумплі, ріпа, біб, картохлі, карчохі, картофель, картошка.

160. У поданих уривках знайдіть діалектизми, встановіть, в яких випадках автор їх вживає, які способи введення в текст використовує, яке забарвлення в текст вони вносять.

1. Отой лан. Зісхле бадилля бараболі шелестить на нім. Під корчем мала дитина. І хліб іще, і огірок та й мисчина. Чорний сверщок дотулився ніжки та й утік. Зелений коваль держиться подалеки. Мідяна жужелиця борзенько оббігає дитину (В. Стефаник). 2. Такі веселі, такі файні хлопці визирають з танків. Та молоді-молодосінькі, ще й лиця рум'яні! «Мої ви голуб'ята,— кажу попростому,— а най вашим батькам і матерям ласка з неба падає за таких синів! Най їм жити буде легко!» (Ю. Яновський). 3. Супокій – святеє діло. В супокійнії часи, та сли в час війни та бою ти зовеш до супокою – зрадник або трус еси (І. Франко). 4. Ввійшла з кімнати наньмичка, поклонилась та й поставила на столі перед паном Уласовичем на сковороді... печений гарбуз!.. Як розгледів наш Забрьоха таку пинхву, як скочить із-за столу, як вибіжить з хати! (Г. Квітка-Основ'яненко). 5.– Нічьо!– потішала вона його.– Ти меш, сарако, вівчарити, я му сіно робити. Вилізу на копицу та й си подивлю в гори на полонинку, а ти мені затрембітай... Може почую. Як муть мряки сідати на гори, я сяду та й си заплачу, що не видно, де пробуває милий. А як в погожу нічку зазоріє небо, я му дивитись, котра зірка над полонинкою, тоту бачить Іванко (М. Коцюбинський). 6. Пасла, пасла чередоньку на пашниці, Та нарвала красних маків у пшениці, А вже тії красні маки облітують, А до мене гарні хлопці завітують (нар. пісня). 7. Стомлений вчитель довго ходив по хаті, часами зупинявся коло вікна, прислухався, як гуде й завиває вітер, як дощ порощить по вікнах; далі сів за книжку, чита. Трохи згодом чує – щось грюкнуло у прихожій, забалакало (А. Тесленко). 8. Смола там в пеклі клекотіла і грілася, все в казанах, живиця, сірка, нефть кипіла; палав вогонь, великий страх! В смолі сій грішники сиділи і на огні пеклись, горіли, хто як, за віщо заслужив. Пером не можна написати, не можна і в казках сказати, яких було багацько див! (І. Котляревський).

161. До якої групи діалектизмів (лексичні, семантичні, фонетичні, морфологічні...) належать виділені слова.

1. Коби мені крильця мати, соколом злетіти. 2. Ой літав би-м, літав би-м щодень і щоночі. 3. Як голос меж горами, щастя розбилося (М. Шашкевич). 4. Саме в цю мить загули вівчарі в трембіти, заграли денцівки, фляори, заговорила маржина всіма голосами, загавкали котюги (В. Гжицький). 5. Витягалось найкраще лудіне, нові крашанки, писані, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна білосніжна гугля, Іван теж дістав нову кресаню і довгу дзюбню, що біла його по ногах (М. Коцюбинський). 6. Марійка стояла коло столу і завивала в якусь

хустину горнець із борщем, що хлопці його мали взяти в *бурдей* (О. Кобилянська).

Для довідок: лудіне – одежа, гугля – верхній чоловічий і жіночий одяг з білого сукна, дзюбня – торба, завивати – згортати, горнець – горщик, бурдей – землянка, маржина – худоба, котюга – собака.

162. Визначте семантику запропонованих слів, складіть з ними речення.

Файний, вуйко, обрус, віно, видіти, вивірка, чічка, ватра, когут, стодола, харапудитись, бокувати, черес.

163. Знайдіть у наведених реченнях позалітературні елементи і поясніть, якими словами їх можна замінити. Чим пояснюється їх місце в тексті?

1. У селі, де я інструктував кооперативи, живе старий дивак, бувший дяк (В. Островський). 2. То не воликів б'ють, то не звіра цькують: то хоробрії воїни бузувірив січуть (М. Костомаров). 3. Буду я письма сльозами писати, буду вітрами письма присилати (Л. Боровиковський). 4. Друкарю! Не дрімай – де треба, точку став (Л. Боровиковський). 5. В чересі кріс, в руках топір буяє... 6. Бусьок сяде на хаті, ведмідь гавру розмече (М. Устиянович).

Для довідок: гавра – барліг, кріс – рушниця, черес – пояс.

164. Охарактеризуйте виділені слова, з'ясуйте їх значення та стилістичну роль у тексті.

I. 1. Але найдужче *впомку* мені зимові вечори. 2. А живи собі смирно та *вштиво*. 3. Чого це ви *схарапудилися*? 4. – То чий же ти будеш? – Нічий. *Всіхній*. 5. *Пхаюся* до вогнища, простягаю до нього *збуряковілі* руки. 6. Ми того *гада* *полосатого* в тюрму *упечемо*! 7. Крізь нього (сніг) *сям* і там видніються силуети хат, машин, підвід (Григір Тютюнник).

II. 1. Група готує на радість *фанів* новий альбом. 2. Адже це *хіт* турецького Майкла Джексона Таркана. 3. Потім на них (викрадених лімузинах) *шикували* «*круті*» чернівецькі хлопці. 4. *Забамбуленого*, *очманілого* від безгрошів'я люду. 5. Споглядати їхні ситі *фізії*. 6. Клієнт віддає мені «*бакси*», а я йому «*ляльку*» замість грошей. 7. Я *волю*, аби мою роботу оцінювали *профі*. 8. Той, хто стверджує протилежне, *блейфує*. 9. Як це не дивно, «*кидали*» мають свої закони і навіть моральні принципи. 10. Реальний проект бюджету, запропонований Кабінетом Міністрів, *неоліваки* відкинули. 11. Відбудуться лекції з древньоіндійської філософії, а також роздача халави (індійські солодощі) на *халяву*. (З газет).

165. Проаналізуйте функції жаргонізмів в уривку з твору «Хлопська комісія» І. Франка.

Е, що то ви, молоді яндруси, говорите!.. По містах тротуарами ходять та ходаки з долин висмикують – велика штука! А зловлять хатраки, то також що?

Заведу і на дідівню, ковзнуть там чи й не ковзнуть, та й по всі історії... Ремесла ніякого не вмію, ні поля, ні ролі не маю, до роботи ніхто мене не прийме, тільки одно й лишаєсь що бухацька кумпанія.

Слова для довідок: хлопець, злодій; красти з кишень, витягати портмоне; поліціанти, поліція, вдарити, злодійський.

166. Запишіть 10 речень з молодіжного жаргону.

167. Встановіть, яку стилістичну роль виконують професіоналізми в поданих уривках.

1. Щоб пояснити, що таке «коньок» і що таке «коньочник», треба раніше знати, що таке «упряжка» і що таке «пайка» («крепель»). «Упряжка» знову ж таки нічого спільного ні з кіньми, ні з конярством не має, стосується вона виключно людини, що працює на шахті... 2. Майнарить – значить спустити вітрило. В данім разі спустити, щоб випростати як слід. А майнарить серед чистого моря, при чималім вітрі – це вже штука не легенька та й не небезпечна (*Остан Вишня*). 3. Інше діло, як шугоне вітерець – молдаванин чи турок із гарячого півдня, або жилавий долівник подме з Глинська чи ще звідкілясь... (*В. Земляк*). 4. Тим, хто завітає до музею, цікаво буде ознайомитися із старовинними знаряддями праці лісорубів та бокорашів, а саме – цапиною, грифом (дерев'яними важелями з металевими наконечниками), примітивними колами, пилами, ухівками тощо. А поряд демонструються нові лісорубські інструменти – бензопили, гідроклини, бензосучкорізки, що з'явилися вже за радянської доби (*з газети*).

✿ **168. Відредагуйте речення і словосполучення.**

Ця обставина має виключно серйозне значення; практикант працював як заступник учителя; це виключно важливий факт; вірний спосіб помиритися, загубив рівновагу; вірний переклад, вірна смерть (неминуча, видима), виключно обдарована дитина; хлопець не губив часу даремно; не дивлячись на погані погодні умови; пароплав здібний рухатися; лікувати вагони; дитина, здатна до вивчення мов.

✿ **169. Виправте помилки у слововживанні, вказавши (усно) характер кожної помилки (незнання значення слова, зловживання професіоналізмами, паронімія, тавтологія, недоречність емоційно-експресивного забарвлення, жаргонізму, невдалий добір слова з синонімічного ряду та ін.).**

1. Так, приміром, у цьому епізоді всі кадри вирішувалися в червоному кольорі. 2. Багато справ у нашого Романа, та головне в них – робота. 3. Дев'ять куль прийняв на себе боєць у перший день війни на кордоні, правда, найсмертельніший удар припав на приклад його гвинтівки, а решта куль пішла в руку. 4. Переходячи від корівника до корівника, можна спокійнісінько викупатися в багнюці. 5. А придивишся – для нього вигоди будівництва і є свої

власні, він, як я зрозумів, за людей б'ється для себе самого. Це його найперший триб і борг. 6. Слухаємо вас, дорогі ветерани, і ваші слова озиваються дзвоном у наших серцях,— не на сполох, а на пильність. 7. Вона тепер студентка тамтешнього політехнічного інституту. 8. Змій уже ледь помітною цяткою вильотував ген над рікою — над лугами, над заряченими озерами, над чередою корів. 9. — Банька, Миколо! До кінця тайму хвалькам довелося вийняти з футбольних воріт ще п'ять баньок. 10. На фоні цієї виражальної насиченості відбувається і олюднення понять—думка переростає в особу. 11. Відніми у нього оці постійні клапани, вічні переїзди по нерівних дорогах — і чогось важливого, істотного, достеменного не вистачатиме, бо стала бурова невід'ємною складовою його життя. 12.— Ну, що ж, будемо працювати,—сказав учитель, коли учень вже знав, де який цех, мав деяку уяву про свою спеціальність. 13. На заводі є темник вузьких місць, складений на підставі галузевого темника з урахуванням потреб цехів.

170. Поясніть значення слів.

Ескалатор — екскаватор, кріпацтво — кріпосництво, еволюція — революція, скелястий — скельний, показник — покажчик, співець — співак, робочий — робітничий, відчуття — почуття, газ — гас, гуманітарний — гуманістичний, далі — даліше.

**АКТИВНА І ПАСИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗАСТАРІЛИХ СЛІВ ТА НОВОТВОРІВ**

171. Які лексико-семантичні групи складають активну лексику сучасної української мови?

172. Яка лексика складає пасивний словник сучасної української мови?

173. Розкажіть про історизми та архаїзми.

174. Розкажіть про неологізми та про можливості їх переходу до розряду загальноновживаних слів.

175. Зробіть аналіз лексичного складу поданого тексту: виділіть загальноновживані слова, історизми, архаїзми, авторські неологізми (з метою стилізації під старовину).

Тіні незабутніх предків

Мій дід Михайло був храмостроїтель.

ВРозводив храми себто цілий вік.

Він був чернець, з дияволом воїтель,

печерник, боговгодний чоловік,

Він був самітник. Дуже був суворий.

Між богом – чортом душу не двоїв.
І досі поминають у соборах:
храмостроїтель Михаїл.
Жив у землі, мовчущий не во злові.
Труждався сам, нікого не наймав.
Він працював до поту на возлоб'ї
і грошей зроду шеляга не мав.
Ті тридцять срібних теж були грошима.
Це гріх. Це сльози діви Міріам.
Він був святий. Він жив непогрішимо.
І не за гроші будував свій храм.
Різьбив вітар, збивав тесові паперті,
Клав палець свічки тиші на уста,
де з малювань, тонких, як листя папороті,
світився лик розп'ятого Христа.
Він ставляв хори, амфори й амвони.
В єпархію по ладан дибуняв,
а щоб кращіше бамбіляли дзвони,
шпiальтеру до міді добавляв...

(Л. Костенко)

✧ **176. До наявних у тексті застарілих слів доберіть сучасні синоніми (наприклад: трапезувати – їсти, пригощатися); встановіть, яку стилістичну роль відіграють у тексті ці слова і як змінюється забарвлення тексту від заміни їх сучасними словами.**

1. А вже де обід, де хрестини – вона й там, хоч і не прохана! Сяде на покуті, неначе вона голова в селі, розпустить язика, роззявить чорного рота та й повчає: «Трапезуйте, люди добрі, трапезуйте! бо це трапеза не людська, а божа: що наварили, то треба дочиста виїсти. Трапезуйте, люди добрі!» 2. Бурлаки дійшли до сахарні й почали розпитувати, хто приймає людей на роботу. Робітники показали їм на один дім, де жив посесор тих заводів. 3. В кінці вулиці стояв високий будинок: то був театр – панська примха для розваги офіціалістів, їх дочок і синів та писарів, а під ним були крамниці з усяким крамом. 4. Ніхто до осавули не привітався, не кивнув навіть головою. 5. По дорозі йшов молодий москаль додому по білету *(І. Нечуй-Левицький)*. 6. Гордиться наша сторона звияжними ділами вашими. 7. Читач побачить і тих людей давноминулого світу – звияжних воїв, невтомних ратаїв, працювитих дереводілів, – це вони життя свого не шкодували заради отчизни, утвердили в віках Русь. 8. С. Скляренко бачив рідний народ свій в ратних подвигах і трудових звершеннях і, люблячи його, співав про нього, зберігаючи всі барви дійсності, змальовуючи могутню ходу народу, переможні історичні процеси, як справжній літописець *(з газети)*.

177. Виділіть історизми та архаїзми. З'ясуйте різницю між ними. Яку роль виконує застаріла лексика у тексті? Зверніть увагу на значення власних імен.

1. За седмицю вітець Окомир повернувся із Пересічення, від волхва. 2. Житяна пішла до Києва шукати рід свого лади. 3. А тут захворів кожум'яка Білокіз. 4. Менші діти Гордослава знали, що Веселина була на виданні і тепер дбала собі на посаг. 5. Веселина гриміла цебрами і довго спускала в колодязь журавель. 6. Скоро Превлад і Маломир подалися до тиверців. 7. Ярка стала молитися Дажбогу-Ярилу. 8. Велика небезпека постійно чатувала на переповнені лодії боярина. 9. Очі Гордини заіскрилися цікавістю, на чоло вив'юнилися тонкі бровенята. 10. Мечники обступили витязя.

(Р. Іванченко)

178. У поданих текстах знайдіть застарілі слова і поясніть, з якою метою вони вжиті (відтворення колориту епохи, мовна характеристика персонажів, стилізація під певні зразки, засіб створення пафосу та ін.).

I. Князь Володимир в'їжджав до Києва на чолі старшої дружини під знаменем батька свого Святослава, на якому були вишиті два перехрещені золоті списи, за ними їхали ринді, гридні. З трепетом дивився Володимир на город, який покинув багато літ тому, й не впізнав його. На Оболоні, де колись хижі стояли серед луку на поприще одна від однієї, вся земля була зорана й покопана, всіяна домами, халупами, землянками. На Подолі навкруг торгу і над берегом Почайни виросло багато нових теремів з клітьми і підклітьми, склепами й коморами; тереми ці й дворища, розгороджені високими тинами, тягнулись аж до гір, утворюючи конці. Змінилось і передграддя.

II. У великому Новгороді дзвонить дзвін, і вузькими вулицями його з усіх кінців на площу над широким Волховом ідуть, поспішають мужі новгородські, ідуть жони й діти. З Волхова повіває свіжий вітер, там стоять на укотях, колишуться на високій хвилі широкі учани й шнеки, довгі лодії з насадами, легкі струги. Вої й рибалки, які стоять на цих лодіях, хотіли б побувати там, на березі, на площі, де лунає й лунає дзвін... Князь Володимир один піднімається на високий поміст, що стоїть одразу ж біля вічного дзвона, знімає шапку. Вітер з Волхова перебирає довге русяве волосся на його голові, вітер роздуває поли темного оксамитового плаща, підперезаного широким шкіряним поясом з мечем і всілякими окладами. *(С. Склярєнко)*

179. Поясніть стилістичну роль архаїзмів. Де можна, доберіть до них синоніми, поясніть стосунки між ними.

1. Колись тут була пишна латифундія пана Келіповського, що володів п'ятьма тисячами десятин і десятками економій. В тих економіях вічно крєктали строкові робітники з сірим кольором облич, з вузлами замість рук і ніг, з горбами замість спин *(І. Микитенко)*. 2. Колонія освітлювалась двома п'ятилінійними лампочками: одна – в спальні, друга – в моїй кімнаті. У виховательок і в Калини Івановича були «каганці» – винахід часів Кия, Щека і

Хорива (А. Макаренко). 3. Ні перед ким не станеш спину гнути, Не віддасися ворогу в ясу, Якщо ти зміг, товаришу, збагнути Свого народу велич і красу. 4. Цвіли хоругви руські на Дунаї, І Доростол навіки записав, Що мертвий воїн сорому не має. 5. То встала Русь в кольчuzі і шоломі, Щоб їй стихія покорилась дика, І вів її у далі невідомі Син Перуна Олег-владика... (В. Симоненко). 6. Після кількох днів щастя ниюча павза. Знову дні туги, розпачу хвилі болючі... А на серці прикра клявза... 7. Мені багнесь заплющити очі, щоб тихо і мовчки страждати (М. Семенко).

180. Дайте (усно) функціонально-стилістичну та емоційно-експресивну характеристику наявних у вправі неологізмів. Вкажіть способи введення їх у текст, а також доцільність такого введення.

1. Багато років ходить скептик в авторитетних знавцях футболу. І рівно стільки ж років говорить про нього з кисло-гірко-сумно-іронічно-їдко-безнадійною міною. 2. А нещодавно наша газета писала про новий різновид «творців» – про автографоманів, тих, хто увічнеє свої імена, а також імена ближніх своїх на стінах міського автотранспорту. 3. – Подумаєш, проблема! Ти корифей трибуни. До того ж радіоактивний – по радіо часто виступаєш! 4. Злившись з червоним металом, начебто осучаснений кентавр, такий собі мототавр, він виробляв карколомні повороти, стрибки, розгони. 5. Він, безумовно, погарячував і став, так би мовити, «автогеростратом» – спалив плоди своєї праці. 6. Історичні романи – то не відступи у минуле, а прагнення збагнути вимоги сучасників, праджерела їхньої душі, їхньої громадської одержимості. 7. Знайшовся і третій – фрезерувальник загубленого розряду Василь Микитович, який ще здаля все зрозумів і одразу ж вніс свою кандидатуру і гроші. (З газет)

✧ **181. Виділені неологізми мають певне стилістичне забарвлення, зумовлене асоціаціями, які вони викликають у читача. Охарактеризуйте це забарвлення; встановіть, за зразком яких загальномовних слів створено виділені слова (наприклад: фільмосховище – зерносховище).**

1. Сьогодні батько сказав мені: – Ти знаєш, у них уже готове «фільмосховище». 2. Стати кандидатом панчохознавства йому перешкодила відсутність практичних навичок (з журн.). 3. Небо синьочолеє, стежкою я йду. Пахне матіолою в нашому саду (В. Сосюра). 4. Я живу, не страхотерпцем – без гріхів моя душа! Та чогось у мене серце б'ється часто, поспіша (С. Воскресенко). 5.– Знайомтесь,– познайомив нас директор.– Старший повар, Герасим Петрович Бефстроганенко. Сорок років виробничого стажу! Прекрасний фахівець! (Остан Вишня). 6. – Треба лікувати Забігайленка.– Що треба, то треба. Але як? – Прописати бальзам Виганяйленка (М. Пальчик). 7. Ах, так? Кнюх – електрополотера, а я електрощітку. Кнюх електроплитку, а я електродуховку, щоб електропиріжки пекти. Кнюх ще одного електрочайника, а я – електросковорідку. Кнюх – електрокаструлю, а я – дві електрокаструлі.

Електроситуація. 8. Едик *Байдика* носив штани, їв хліб, і не сухий хліб, а з маслом, проте роботою себе не переобтяжував (*М. Білкун*).

182. Знайдіть неологізми, розкрийте іншими словами їх значення.

Треба щедро – серцем одним, устами
ледь розпуклими – розпелюстити втіхи гін, всевідради!
Аби лиш подолати гнів,
сторозтриклятий гнів здолати,
я б поіменно міг назвати
усіх братів, усіх катів;

І хочеться сягнути за край часу, за прапервні;

Зворохобилися айстри
при осіннім сонцелетом,
проминальною порою,
падолистом деручким.
Кружляє понад ними
вечір, крила розкриливши,
впав на горлицю із неба
стонасторчений коршак.
Тож під листям кругопадом
в урочистості вечірній
мріють сині-сині айстри
без радіння і журби;
І вже болить душа, на дуб здубіла
в цій чужаниці, чужбі, чужині!

(*В.Стус*)

183. Спишіть речення, підкресліть авторські неологізми та прокоментуйте їх утворення.

1. Розгороджуйте, батьку, плота. Охолоджуйте, мати, квас. Стокопито дзвенить кіннота.– Може, їде і ваш Тарас... (*І. Низовий*). 2. Ото б сміху було! (Крізь сльози!) Коли, зібравшись за столом. Ви б ждали в гості Дід-Мороза, А я б явився Дід-Теплом! (*С. Караванський*). 3. Тож іди і не вертай ніколи Стежечками витоптаних брів. Перекоти душу, коти-доле. Чи ж тобі не вистачить полів? (*Г. Гайворонський*). 4. Благоговіймо, водограймо – вже й ми близенько до трибун (*Н. Поклад*). 5. І стануть не страшні ростку Завія і мороз тріскучий. Шаленство гроз весною І вітер-вирвикорінь кругойдучий (*М. Ночовний*). 6. Терновий куц пахтить, Ряхтить Бджолинокрилими квітками (*М. Чернявський*). 7. Під вітром хилиться верба, дзвенить ясна безмеж (*М. Луків*). 8. Час – між двома безчассями антракт (*Юрій Клен*). 9. Доволі, брате, жити в інтернаті. Скоріше б схаменулись крайньохаті (*В. Бровченко*).

184. Складіть казку, використовуючи стилістично марковану лексику та лексику обмеженого вживання.

185. Поясніть значення слів.

Декламація, декларація, напрям, напрямок, фронтальний, фронтний, відтінок, відтинок, дефектний, дефективний, посланець, посланник, проект, прожект, досвід, дослід.

ФРАЗЕОЛОГІЯ

ТИПИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ. СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ МОВИ. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

186. Які види фразеологічних одиниць вам знайомі?

187. Назвіть ознаки фразеологізмів.

188. У яких стилях мови вживаються фразеологізми? Чи властиві вони діловому і науковому мовленню?

189. Назвіть джерела фразеологізмів

190. Із поданих словосполучень виберіть ті, які можуть бути фразеологічними. Доведіть їх фразеологічність, складіть із ними речення.

1. Білий папір, біла сорочка, біла ворона. 2. Гречана каша, березова каша. 3. Перша ластівка, перша лекція, перша книжка. 4. Пасти корів, пасти задніх, пасти овець. 5. Пронизати ножем, пронизати голкою, пронизати поглядом. 6. Народна пісня, лебедина пісня, авторська пісня. 7. Мій брат, материн брат, наш брат. 8. Обливатися водою, обливатися потом. 9. Наріжний камінь, великий камінь, холодний камінь. 10. Гілки обламати, боки обламати. 11. Права рука, легка рука, поранена рука. 12. Ловити птахів, ловити гав.

☼ **191. Встановіть, яких змін зазнали фразеологізми у поданих контекстах (зміна значення, розширення складу фразеологізму, оновлення стертих метафор, заміна компонентів фразеологічної одиниці та ін.).**

1. –Чому ви не виходите заміж? Невже ніхто не пропонував вам руки і серця? – Ні, пропонували. Тільки все дуже грубі або некрасиві. Один, правда, був хороший, просив, як ви кажете, руки і серця. Ну, я не згодилась. 2. Я проведу Кравчину через пекло двічі і раз через чистилище. Я не Вергілій, і Кравчина не Данте. Він солдат-піхотинець, не закований в броню перед всесильною зброєю двадцятого віку. Його рятує земля і нове слово. Через

пекельні огні він перейде обпалений, і в темних водах Стіксу він потопатиме не раз (О. Довженко). 3. Край станції непорушно і масивно стоїть синьомундирий жандарм, законними очима їсть переселенців. 4. Мужика завжди добре тримати на короткому ланцюзі, а ліс – це лиха воля! 5. Не тільки світ на їхніх волах зійшовся, – додав батько, – найдемо, Левку, ще кращі. 6. І ось тепер далекий нащадок простого стадняка плює в криницю своїх пращурів. 7. Аби міцно зчавити мужицький хліб, то з нього б і кров потекла. 8. А тут оці щигли, трясця їхній тітці, сторч головою, мов дурні пуголовки, не питаючись броду, кидаються в політику. 9. – А ми з тобою не худоба, трясця їхній матері! – невідомо кому пригрозив батогом. – Тільки шкіра в нас тонша, от і все!.. З худоби її деруть раз, і з дерева – теж раз, а з мужика щороку до самих п'ят спускають... (М. Стельмах). 10. А в селі не забувають Карпа, все його ймення мелеться й шеретується (М. Коцюбинський). 11. В плаванні широтами Охотського довелося з друзями сьорбнуть – і борщу наваристого флотського, і води солону каламуть (О. Гончар).

192. З'ясуйте значення фразеологізмів та їх стилістичну функцію у наведених реченнях.

1. Груді його ходили ходором, з рота вилітали не слова, а гарячий присок. 2. За якихось півгодини зайшов до хати, а вона тільки голими стінами світить. 3. Могла б нагадати й пізніше, коли вже, свербить язик. 4. Микола з горем навпіл закінчив п'ять класів, цієї осені мав іти в шостий. 5. «Видать, про корову знаєте...», – мовив кривенький так, наче камінь спав з душі. 6. Олена Левківна теж не сиділа склавши руки – засипала в мішки пшеницю. 7. Та, звісно, під лежачий камінь вода не тече. 8. Наче й війна була на їх голову, й нестатки, а от роблять – як мокре горить.

(З творів Є. Гуцала)

193. До якого стилю належать дані речення? Знайдіть у них фразеологізми та прокоментуйте їх.

1. Та заключний акорд книжки – поема «При світлі совісті». 2. Отже, нещадно бичуючи себе й усіх, у кого хоч трохи слово розходиться з ділом, поет водночас вірить у громадянські, творчі, людські можливості свої і свого покоління. 3. Керуючий філією почував за собою вину: зірвав людей з теплих державних місць, а тепер..., що тепер буде? Опускалися руки. 4. Сьогодні можна з впевненістю сказати, що філія, як і весь банк у цілому, міцно стоїть на ногах. 5. Доля несподівано піднесла йому сюрприз. 6. Протиріччя так зануртували, що тріснула Божа торба. 7. Кожен на власні очі бачив, яка вона, ота земля... 8. Надзвичайно роботящі люди припали душею до цієї червоної, крем'янистої, сухої землі.

(Із журналів і газет)

194. Подані нижче фразеологізми згрупуйте за належністю до офіційно-ділового чи наукового стилів. Наукову фразеологію розподіліть на

загальнонаукову та термінологічну. Визначте галузі науки, до яких відносяться термінологічні фразеологізми (складені терміни).

Зробити аналіз, з оригіналом згідно, відкрите питання, питома вага, покласти обов'язки, глухі приголосні, скласти бібліографію, прогресивна асиміляція, привести до одного знаменника, антонів вогонь, річ у собі і річ для себе, короткі прикметники, скласти технічний мінімум, розгорнути дискусію, накладати резолюцію, перехід кількісних змін у якісні, поставити експеримент, непряма мова, художній образ, зняти питання з порядку денного, добування кореня, колінчастий вал, мати місце, науковий апарат, передавати досвід, добути корінь квадратний, віддати наказ, кесарів розтин, неповне речення, поставити підпис.

195. З поданих фразеологізмів побудуйте синонімічні ряди.

З діда-прадіда; теревені правити; як у воду впав; старість то старість, а без віжок не вдержиш; геть звідси; ні риба ні м'ясо; пришви пришивати; тягне за серце; закропити душу; квітку пришпилити; сяк-так на косяк; і ріски не мати в роті; марш звідси; заморити черв'яка; карлючки гнути; з давніх-давен; забирайся з очей; вкладати в копи; бере за душу; хука всучити; забирайся геть; погладити по спині; уплітати на всі заставки; волосся сивіє, а голова маліє; косо, криво, аби живо; чи сіре, чи чорне, та все своє добре; повіки-віки; теревені точити; як вода змила; мило мені, бо за мої гроші; вогнем дихати; кинути на жорна; сивина в голову, а чорт у бороду; проміняв шило на мотовило; чуже миле, своє наймиліше; важким духом дихати; брехні точити; віч-на-віч; лучче своє латане, ніж чуже хапане; бісом дивитися; баляндраси точити; як з мосту впав; сушити зуби; проміняв шило на швайку; чоловік старіє, а чорт під бік; скалити зуби; зачепило за живе; теревені розпускати; записати на спині; хоч не красне, але власне; ні тпру ні ну; продавати зуби; бере за серце; волос сивіє, а дід дуріє; теревені справляти; сам на сам; пеклом дихати; стук, грюк, аби з рук; як корова язиком злизала; проміняв бика на індика; списати спину; ні се ні те; один на один; верзти нісенітницю.

196. Доберіть до запропонованих фразеологізмів синоніми:

- а) пальцем в небо попадати, мокра курка;
- б) з одного тіста, п'яте колесо до воза;
- в) клювати носом, не в своїй тарілці;
- г) богові душу віддати, яблуку ніде впасти;
- д) не всі вдома, теревені правити.

197. Перепишіть подані речення, замінюючи виділені слова та словосполучення фразеологізмами.

1. Оповідач несподівано **замовк**. 2. Було **дуже тихо**. 3. Дівчина стояла посеред кімнати, вона почувала себе ніяково і **червоніла з сорому**. 4. Ця звістка **зворушила** всіх нас. 5. Він добре знав, що **ризикує**. 6. Довелося вирушати **зовсім рано**. 7. Мати була весь вечір **неспокійна**. 8. Його батько був **великим**

майстром. 9. Молоді жили *дружно*. 10. Зимовими вечорами вони часто сиділи *без діла*. 11. Хитрий дядько зумів *обманути* покупця. 12. Свекруха *почала лаяти* невісток. 13. До сусіднього села *далеченько*. 14. Усі дивилися на це *поблажливо*.

198. Перепишіть подані речення, підкресливши в них фразеологічні синоніми та антоніми.

1. Було видно, що столяр вшелепався сюди не лясати точити, а з якимись визначеними намірами (*О. Гончар*). 2. Ніч яка, господи! Місячна, зоряна: Ясно, хоч голки збирай... (*М. Старицький*). 3. Раз весела я була, розказую всякі нісенітниці паничеві, теревені правлю... (*Панас Мирний*). 4. Чабан їх зачув і забачив, хоч оком не скинув і ухом не повів (*Марко Вовчок*). 5. А надворі темно – хоч око виколи... (*Панас Мирний*). 6. А вранці дика качка зривається шукати вашого пострілу рано-рано, тільки-но починає на світ благословлятися (*Остап Вишня*). 7. І хочеться вперед заглянути, подивитись – що з того буде, і страх обіймає, аж волосся на голові підіймається, серце каменіє (*Панас Мирний*). 8. От посадить Славку в калошу, задаваку (*А. Головка*). 9. І чого тебе так рано марудить і колотить? Ще чорти навкулачки не билися! (*М. Стельмах*). 10. Бо коли вже діло піде на витівки, то ще хто його зна, хто з нас кого зажене на слизьке (*М. Кропивницький*). 11. Буду я терпіти, щоб він Івану свиню підкладав? Ну, ні (*І. Микитенко*). 12. Ох, глядіть, щоб не вскочити по саме нікуди (*П. Панч*). 13.– Треба тікати звідси! – говорив Остап Соломії, оповідаючи їй свої спостереження, – а то ще вскочиш вище халаяв (*М. Коцюбинський*). 14. Про це скупе подружжя кажуть, що вони обоє рябоє (*М. Стельмах*). 15. Замаскував надійно та й поніс за собою ту таємницю за тридев'ять земель (*Ю. Збанацький*). 16. Тобі задля чого ця комедія з судом? Одного поля ягоди! (*П. Панч*). 17. Я, правда, там не бував, але бувалі люди казали – рукою подати (*Ю. Збанацький*). 18. Та що ж бо наш Уласович? Ні пари з уст (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

199. У поданих реченнях знайдіть і підкресліть омонімічні та полісемічні фразеологізми, з'ясуйте різницю семантичних зв'язків обох типів фразеологізмів.

1. Сагайда не дозволяв собі закривати очі на те, що Черниш, хоч пізно встав, зате багато взяв (*О. Гончар*). 2. Досить таткові закрити очі, як почнуть з'являтися люди з фінансовими претензіями (*І. Вільде*). 3. Усе життя дурисвіти водять за ніс мужика (*М. Стельмах*). 4. То вона тільки таку ману пускає (*Панас Мирний*). 5.– Тільки ворог може говорити про морські походи, щоб відвести нам очі,– не піддавався Балака (*З. Тулуб*). 6. Один соліст у хорі торгівців зірвався і пустив півня (*М. Тарнавський*). 7. Хтось, щоб утихомирити пана курінного, запропонував пустити червоного півня (*П. Загребельний*). 8. І день і ніч побивався Та в дурні й убрався (*Т. Шевченко*). 9. Се справжній наш хрест оте оббивання чужих порогів, це ж слава богу, що я маю як перебирати і вибирати, а інші то й у калюжу сідають (*Леся Українка*). 10. Венера, облизня

піймавши, слізки пустила із очей (*І. Котляревський*). 11. Он свято на носі (*Панас Мирний*). 12. Ще й не нажився, здається, а вже шістдесят не за горами (*М. Зарудний*). 13. Із лісу вовк дав чосу (*М. Годованець*). 14. Пробували було нападати на малюка, але він давав... такого чосу, що всі охочі до легких перемог стали його сахатись (*О. Ільченко*).

200. Напишіть невеличкий твір із фразеологізмами.

Легкий хліб, кирпу гнути, бісики пускати, тонке діло, і сміх і гріх, землі під ногами не чути, не по собі, ані на волосинку, три чисниці до смерті, на гарячому піймати, туману напустити, непочатий край, з неба впасти, гнути спину, ламати списи, пам'ятати до нових віників, давати перцю, ні в зуб ногою, в око впасти, китайська стіна, хто як уміє, як горохом об стіну, іронія долі.

201. До кожного фразеологізму першої групи підберіть із другої групи російський відповідник (наприклад: обоє рябоє – одним миром мазаны). Згадайте й запишіть кілька семантично співвідносних фразеологічних одиниць і з тих іноземних мов, які вивчаєте.

I. Бувати в бувальцях. Вивести на сухеньке. Дурний, аж крутиться. З дощу та під ринву. Катюзі по заслугі. Робить, як мокро горить. Спаси на думку. Терпець увірвався. Тут тобі й рішенець. У гурті й каша добре їється. Хоч раз та гаразд. Чого душа забажає. Як з очей, так і з думки. Як оком моргнути. Як сіль у оці. Ятрить рану.

II. Артельная каша лучше. Бельмом в глазу. Бередить рану. Взбрести в голову. Видать виды. В мгновение ока. Вывести на чистую воду. Глуп как пробка. Из огня да в полымя. Из рук все валится. С глаз долой. Собаке собачья смерть. Терпение лопнуло. Тут тебе и крышка. Хоть редко да метко. Чего душе угодно.

202. Доберіть до російських фразем українські відповідники, з'ясуйте значення їх.

Между молотом и наковальней, втирать очки, из огня да в полымя, убить время, принять во внимание, очертя голову, через пень колоду, не ровен час, в два счета, за тридевять земель, пятое колесо в телеге, гол как сокол, кормить завтраками, кромешная тьма, дать стрекача, коломенская верста, попасть впросак, принимать участие, быть начеку, бить баклуши.

203. Прочитайте текст і встановіть, які словосполучення вжиті неправильно. Поясніть значення цих стійких словосполучень і причини невідповідності їх у тексті. Виправте речення і перекладіть їх українською мовою.

1. Давно уже наступило время подвести плоды деятельности ударной бригады. 2. Все эти неумеренные похвалы только оказали вред молодому писателю, он меньше стал работать над своими произведениями. 3. Львиная часть земель этой обширной области представляет собой бесплодную песчаную

пустынню. 4. Дисципліна в групі, да і усвоєння курсу, бажає багато кращого. 5. Заведуючий столовою жалується на перебої в доставці хліба, бажає кращого і якість випеченого хліба. 6. Скромний, тактичний і вимогливий, офіцер Харитонов прагне завжди і во всем показувати зразок для своїх підлеглих. 7. Завжди усміхнений завідувач навчальною частиною зустрів учасників словами: «Ну як, хлопці, що щитом чи під щитом? Все здали?».

204. Перекладіть українською мовою.

Иметь в виду, взятъ верх, взятки гладки, принять решение, пнести предложение, подвести итоги, вылитый отец, дело хозяйское, избитое выражение, к вашим услугам, ко всеобщему удивлению, парень не промах, покрыто тайной, с глаз долой, страсть, да и только, с чистым сердцем, хоть шаром покати.

205. Перекладіть російською мовою.

Байдики бити, бути в омані, докласти хисту, земля пером (пухом), їсти чужий хліб, йота в йоту, крига скресла, люди добрі, марудна історія, пуста балаканина, у разі потреби, хоч раз та гаразд.

✧ 206. Виправте речення, поясніть характер помилок.

1. Коли оглядаєш живопис Григорія Трояна, то відразу кидається у вічі сонячна яскравість барв на його полотнах. 2. Отож, команди вирішили об'єднатися на матч з болгарками, однак, незважаючи на це, українські спортсменки мали, як кажуть, блідий вигляд... 3. Нема де правди крити, – далеко не все в пласті діялось так, як би хотілося нашим шановним скаутам. 4. Любов не лише окриляє, а й зв'язує ланцюгами Гіменея, пише «Профспілкова газета». 5. Є така народна приказка: нова мітла мете по-новому. 6. Не знімається рука щось викреслити, хоч і ясно, що план не збалансовано з сьогоденними можливостями. 7. Не гаючи часу, вони взяли за огляд будинку. 8. Слово в неї, як бачимо, не розходиться з ділом. 9. Це по плечу молоді нашого міста, зрозуміло при підтримці міськвиконкому, комбінату комунальних підприємств. 10. Все одно розмови не вийшло б: Олександр спілкується в основному нецензурщиною, – підбив риску Гаврилів. 11. Там, здавалося, комар носа не міг просунути. (3 газет).

✧ 207. Виправте текст. Поясніть помилки.

1. Ці слова врізались у думку всіх присутніх. 2. Коротше кажучи, пора від слів перейти до діла. 3. Треба присікати порушення трудової дисципліни. 4. Йому прийшло в голову переглянути старі конспекти. 5. Марійка приймає участь у роботі хорошого гуртка. 6. Багато прийшлося прикласти зусиль, щоб загоїлись рани війни. 7. Це може привести до плачевного кінця. 8. Панас Кандзюба то схилився на бік голої, то простягав руку за багаттями. 9. Від цієї звістки вона мало не зійшла з розуму. 10. Наша фабрика внесла свою лепту в загальну справу.

✿ **208. У чому полягає основний недолік газетних уривків? Відредагуйте.**

1. На території району скоєно 116 злочинів, що на десять більше ніж у 1987 році. Злочинність по лінії карного розшуку зросла на 35,6 процента. 2. Вироблений національний доход становив майже 105 мільярдів карбованців (у фактичних цінах). Весь його приріст одержано за рахунок зростання продуктивності праці. 3. На спільному засіданні комісій по охороні здоров'я і соціальному забезпеченню, соціально-культурної та комісії у справах молоді виступили завідуючий відділом райвиконкому та його заступник. 4. У жовтні ми провели перевірку виконання природоохоронних заходів на хлібоприймальних підприємствах. 5. Слід підкреслити, що названі методи боротьби з шкідником необхідно проводити одночасно в усіх садках. 6. Адже сьогодні тут слід здійснити непочатий край роботи. 7. Свідченням стабільності стало і укладання договору на застосування препаратів на заключній відгодівлі худоби з обласним госпрозрахунковий спеціалізованим загоном по стимуляції м'ясної продуктивності тварин. 8. Слухаючи ветерана, ще й ще раз відчували безмежну вдячність і повагу до учасників подій тих вогненних днів і ночей, які, не шкодуючи життя, наближали той світлий і радісний день переможного 1945 року. 9. Касир Розмаринович встигла зарекомендувати себе сумлінним виконавцем справ і одночасно освоїла кілька суміжних професій. 10. У процесі виконання обов'язків відчував – треба підвищити свою професійну кваліфікацію. 11. Велику увагу приділяють дальшому розвитку фізичної культури і спорту на Львівській магістралі. 12. На належному рівні проводиться учбово-спортивна робота з дітьми залізничників у дитячо-юнацьких спортивних школах.

✿✿ **209. Поясніть значення наведених фразеологізмів. Введіть їх у текст. Знайдіть, якщо можливо, українські фразеологічні відповідники.**

Modus vivendi (модус вівенді), status quo (статус кво), honoris causa (хоноріс кауза), terra incognita (терра інкогніта), a priori (апріорі), post factum (постфактум), salto mortale (сальто-мортале), de facto (де-факто), tabula rasa (табуля раза), de jure (де-юре), ab ovo (аб ово), ad hoc (ад гок), ad patres (ад патрес), alea jacta est (алеа якта ест), alter ego (альтер его), a propos (а пропо), aqua vitae (аква віте), ars longa, vita brevis (арс льонга, віта бревіс), aut Ceasar, aut nihil (аут цезар, аут нігіль), aut vincere, aut mori (аут вінцере, аут морі), ave Ceasar, morituri te salutant! (аве цезар, морітурі те салютант), caveant, consules! (кавеант консулесс), c'est la vie! (селяві), cherchez la femme! (шерше ля фам), cito! (ціто), contra spem spero (контра спем сперо), corpus delicti (корпус делікті), cui bono? (куї боно), cum grano salis (кум grano саліс), curriculum vitae (куррікулюм віте), de mortuis aut bene aut nihil (де мортіус аут бене аут нігіль), deus ex machina (деус екс махіна), dixi! (діксі), do ut des (до ут дес), dum spiro, spero (дум спіро сперо), enfant terrible (анфан терібль), eppur si muove! (еппур сі муове), ergo (ерго), et caetera (ет цетера), fiat, justitia, pereat mundus! (фіат юстіція, переат мундус), fiat lux! (фіат люкс), veni, vidi, vici (вені, віді, віції),

finis coronat opus (фініс коронат опус); Finita la commedia! (фініта ля комедія), gratis (гратіс).

ЛЕКСИКОГРАФІЯ

210. Що Ви знаєте про лексикографію?

211. Розкажіть про енциклопедичні та філологічні словники.

212. Які словники української мови Вам відомі?

213. Складіть словничок термінів Вашого фаху.

214. За тлумачним словником поясніть значення слів.

Делімітація, демаркація, диверсифікація, доля, пайка (частка), допускати, припускати, жорсткий, жорстокий, завдавати, наносити, загальний, спільний.

ЧАСТИНА 2

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ФОНОСТИЛІСТИКА.

215. Що Ви знаєте про фонетику?

216. Пригадайте відомий вам матеріал про співвідношення звуків і букв.

217. Випишіть у три колонки слова, у яких:

1) звуків і букв порівну; 2) звуків менше, ніж букв; 3) звуків більше, ніж букв.

Радіо, праця, рідня, дзюркіт, авіалінія, алюміній, дощ, жолудь, емальований, цятка, об'їзд, сім'я, розбуджений, електродзвоник, троє, ячмінь, льон, ідея, обсаджувати.

218. Слова, подані в транскрипції, запишіть буквами. Зверніть увагу на розбіжності між вимовою і написанням.

1. [кукурудза], [надзиччати], [надзвичайний].
2. [ганок], [гелготати], [гудзик], [голос].
3. [країна], [зайду], [зайду], [кушч], [мурашчин], [шчука], [штука].
4. [йасно], [р'асно], [кайук], [кан'ук], [кр'ук], [крук], [мийе], [син'е].
5. [ден'], [дин'а], [л'амка], [латка], [лутка].

219. Визначте, чи в кожному ряді є спільний звук. Поясніть за словником значення виділених слів.

Ганок, тринджоли, гандж, герготіти, глей, якби, газда.

Голова, легкий, гучність, егоїстка, збагнений, гудок.

Лекція, єдиний, синє, десять, процент, **турне**, проектний, епоха.

Яблуко, з'явиться, їсти, б'ють, йод.

Аншлаг, пароплав, янгол, люта, ясний.

220. У яких словах вживається буква г?

221. Спишіть, вставивши замість крапок літеру Г або Г (при потребі користуйтесь словниками та довідниками, виданими після 1993 р.).

1. Студентство вищих шкіл – то найкращий цвіт нації, то найміцніший її ...рунт, на якому вона зростає (І. Огієнко). 2. А ти юн..аш, в душі джи..ун. (І. Григурко). 3. Розкриті настіж двері ..анку, І ще не хочуть айстри зав'ядать (Ю. Клен). 4. В вікна міцно за...ратовані Ми дивились в далечінь. 5. Там у фарбах розмальованих грала райду...а-ду...а, Нас же, в стіни замуrowаних, Так давила всіх нудь...а! 6. А під ..анком важко дишуть. Ніби цілий степ колишуть, ...руди Страдника Землі. 7. Крик!.. Навколо все поблідло. Припинилося весілля. Мов в тумані, світить світло Серед ..валту божевілля. 8. То ви...нанець

полохливий – Брат мій вітер, вільний брат. Дужий, смілий, ворухливий, ..нівно вирвався з-за ...рат (з тв. Г. Чупринки) 9. Скрипить промокло ..аночок дощатий. Печаль зринає з теплої руки (Г. Половинко) 10. Він у нашому селі церкву новим ..онтом обшив. 11. Кравець у хвіст руки як умотав, як одпустив [вовкові] три аршини, так вовк там трохи й не ..и...нув. 12. Рябко спитать хотів, але Рябків язик був в роті спутаний, неначе путом з лик, і ..ер..отів щось як на сідалі індик. 13. Як ..ава до Юр'я [Юрія] у житі сховається – буде добре жито (словник Грінченка).

222. Прочитайте речення. Запишіть їх, розкриваючи дужки. При необхідності звертайтеся до словників та довідників, виданих після 1993 р.

1. Я люблю веселий ранок Холодноючої зими, Як на двір, на стіни, (г,г)анок І на шлях за ворітьми Упаде із неба промінь. Дим пов'ється з димарів. На току підніме (г,г)омін З(г,г)рая (г,г)алок і (г,г)раків (Я. Щоголів). 2. Оце мій дім. В нім затишно й світло, В нім стіни – наче біле полотно. (Г,Г)аптуй! Твори! Я відчиняю вікна, І (г,г)олуби сідають на вікно. 3. Довіру маю до очей. Не приховать знева(г,г)и (г,г)лей. Який зав'яз на дні зіниць. Так само як не приховать Любові й мудрості печать І духу незбориму міць. 4. Ба(г,г)рянець вино(г,г)радника... Цей тон (г, г) либокий, ніби дно нічного саду. Мов соковите (г,г)роно вино(г,г)раду. Неначе звука дикий обертон (з тв. Л. Скирди). 5. На (г,г)олубих лу(г,г)ах, мов (г,г)олуб, кошлатих сонць шу(г,г)ає спях, волошки в золотих житах і пелехаті маки долу (г,г)еть оклонили (г,г)оловки, а пам'ять любої руки – тонкої, білої, (г,г)інкої – пере(г,г)ортає днів сувої. І золотої й дорогої нам стане думи на віки (В. Стус).

223. Знайдіть для слів (I) їхнє пояснення (II) й запишіть за поданим зразком. Зразок: Галаган – головатий півень з голою шиєю.

I. Гніт, гніт, гражда, дзигар, гречний, гандж, ганити, гуслі, гешефт, дзиглик, грати (іменник), Гетеборг, гандбол, гантель, гонтар, ґрунтовка.

II. Старовинний народний багатострунний щипковий музичний інструмент. Стрічка або шнур, що використовується для горіння в деяких освітлювальних та нагрівальних приладах. Важкий предмет, що кладеться на що-небудь для постійного тиснення. Приватна торгова операція. Садиба. Стільчик. Годинник. Переплетення металевих прутів, штаб і т. ін., що використовується для загорожі. Шанобливо ввічливий у поведженні з людьми, чемний. Місто. Вада. Командна гра з м'ячем. Гудити. Гімнастичний прилад. Той, хто виготовляє гонт (гонту) – покрівельний матеріал у вигляді тонких дощечок. Перший нижній шар фарби на полотні картини.

224. Запишіть спочатку слова з літерою г, а потім – з г; прочитайте їх. З виділеними словами складіть речення або словосполучення.

(Г,Г)арячий, (г,г)атунок, (г,г)валтовно, (г,г)усеничний, (г,г)едзатися, (г,г)оробина, (г,г)оспода, (г,г)остина, (г,г)остинець (шлях), (г,г)орня, (г,г)ородник, (г,г)ринджоли, (г,г)рунтомір, (г,г)рунтонос, (г,г)авань, (г,г)абарит,

(г,г)рунтотворний, (г,г)ел(г,г)ати, (г,г)едзь, (г,г)о(г,г)ель-мо(г,г)ель,
(г,г)ратчастий, (г,г)удзик, (г,г)аньба, (г,г)речність.

225. Познайомтесь із поясненнями деяких слів у «Словарі української мови» Б. Грінченка (1907 – 1909). Які з них вводяться і в сучасні словники, а які вже зараз не вживаються?

Габзувати – ганьбити; **гава** – 1) ворона, 2) роззява; гавеня – вороненя; **гавзун** – великий горщик; **гавра** – 1) зимовий барліг ведмедя, 2) паща; **гаджалагати** – незрозуміле або незрозумілою мовою говорити; **газда** – господар; **газдинити** – бути господаркою; **газдування** – господарювання; **агрус** – рос. крыжовник; **гергелі** – гуси крупної породи; **гирлига** – довга з ключкою палка овечого пастуха; **гляганка** – кисле молоко, солодкий сир; **грасувати** – 1) розчищати доріжки, 2) витоптувати; **грейцар** – крейцер (монета); **грунь** – хребет гори; **гуральня** – горілчаний завод.

226. Прочитайте вголос подані нижче слова, акцентуючи увагу на задньоязиковому проривному звукові г.

Габлі, гава, гавеня, прогавити, гав'ячий, газда, газдиня, газдівський, газдування, газдувати, гандж, ганок, ганочок, гатунок, гвалт, гегати, гегекати, геготати, гедзатися, гедзь, гелготун, гелготуха, гергіт, гердан, герлига, герлигуватий, гешефт, гигикнути, глей, гніт, гноття, гогель-могель, гонт, гонтовий, грасувати, грати, гратки, гратований, загратований, гречний, гринджоли, гринджолята, ґрунт, ґрунтований, ґрунтовний, ґрунтувати, ґрунь, гудзик, гудзичок, гудзь, гуля, гуральня, зигзаг, агрус, дзиглик, дзиґа.

227. Складіть невеличке гумористичне оповідання, використовуючи слова з буквою г.

228. Перепишіть словосполучення, добираючи з дужок потрібні службові частини мови й частини слів.

Принесено (і, й) складено; розвага (і, й) втіха; Роман (і, й) Сергій; Марина (і, й) Ольга; щебетання (і, й) пісня; (у, в) степу (і, й) лісі; була (у, в, уві) Києві; виконав (у, в)праву; жити (у, в) Україні; прибути (у, в, уві) Албанію; бачити (у, в, уві) сні; побувала (у, в) Львові; принесла (б, би); прийшов (б, би); з ним (ж, же); приїхав (з, із, зі, ізі, зо) мною; мороз (з, із, зі, ізі, зо) вітром; над'їхала (з, із, зі, ізі, зо) степу.

229. Запишіть, вставляючи потрібні слова чи префікси.

а) у–в: живемо .. Сквирі, наші рідні .. Обухові, працюю.. аптеці, перебуваю на лікуванні .. стаціонарі, пірнаю глибоко .. воду, піднімаю голову ..гору, буває різне .. житті, зібрались дома .. Ірини, уважно заглиблююсь .. роботу, .. школу діти йдуть .. шість років, спитаю .. мами, знайду підтримку .. батьків, працюю .. школі, .. театрі були ..чора, .. Держбуді України відбулася нарада, народилася .. Львові, освіту здобувала спочатку .. школі, потім ..

училищі, а пізніше – .. університеті, моя книга .. подруги, ..сі студенти ..зяли .. часть .. підготовці зустрічі з абітурієнтами, .. нас свої порядки, .. кожного свій шлях, ..сякий прагне кращого .. житті, ..чора був дощ, прийшов мій ..нук, ходила .. аптеку, бачила .. фільмі;

б) **і – й:** брат .. сестра, сестра .. її чоловік, студенти .. аспіранти, зібрались сусіди .. родичі, вчора .. сьогодні, минуле .. сучасне, .. довго так буде, зупинився .. спитав, вуз .. школа, школа ... вуз, дерева .. кущі, чорнобривці .. айстри, смородина .. агрус, фрукти .. овочі, овочі .. фрукти, город .. сад, ліс .. поле, працювати .. відпочивати, треба вміти читати .. писати, учні .. учителі, учитель .. учень, слово .. речення, прикметник .. іменник, числівник .. займенник, звук .. буква, хліб .. сіль, молоко .. сир, масло .. сметана, борщ .. каша, заєць .. їжак, вовк .. ягня, груша .. яблуко.

230. Прочитайте афоризми французького письменника-мораліста Франсуа де Ларошфуко, перекладені українською мовою. Виправте всі порушення правил чергування у-в, і-й.

Ми усі маємо доволі сили, щоб знести чуже лихо.

Вигода говорить всіма мовами і виконує різноманітні ролі, навіть роль безкорисливості.

Всі нарікають на свою пам'ять, але ніхто не скаржиться на свій розум.

Не досить мати гарні якості, треба уміти їх використовувати.

Зло, як й добро, має своїх героїв.

Пороки уходять в склад чеснот, як отрута в склад ліків; розважливість їх змішує, послаблює їхню дію й вміло послуговується ними, як засобом проти життєвих незгод.

Нема нічого дурнішого за бажання бути найрозумнішим від всіх.

Корисливість приводить в дію усі вади й всі чесноти.

Щоб стати великою людиною, треба уміти користуватися з всього, що дає фортуна.

Розум, врода, доблесть від похвал квітнуть, вдосконалюються й досягають такого блиску, якого вони самі не були б спроможні досягти.

231. Назвіть основні чергування голосних звуків.

232. Прочитайте, знайдіть слова, у яких можливі чергування [o], [e] з [i]. Запишіть їх за поданим зразком: дроту – дріт; зачепити – зачіпка.

1. Ясні зорі шлють докори За безрадісність мені.
2. Світ палає. Мир тріпоче. Десь ударив перший грім! (Г. Чупринка).
3. Діти наших степів! Їм до ніг міг вклонитися світ!
4. Був тихий бір не ворогом, А вірним другом був!
5. Опришківська гора і бір. Червоний місяць над горою. Немов занесений топір Над молодою головою (з тв. С. Пушика).
6. За літечком дощі ідуть, В долоні хлюпа літеплом. А яблука в моім саду Вже інеєм висвічують (М. Ночовний).
7. Ночуй в садку, у теплім курені. Де над тобою шелест комишевий.
8. Ще

вчора в синьому пожарі Горіла осінь золота. 9. Давно вже сонце юності зайшло. Пливе по той бік кулі, десь під сподом... (з *тв* Ю. Клена).

233. До поданих слів доберіть такі відповідники, у яких би відбилося чергування звуків [o], [e] з [i]. У яких випадках цього чергування не виникає і чому?

I. Ворожити, гонець, тоненький, доба, слово, ведеш, вдома, вихователь, шовковий, жовтий, рости, школа, пора, медозбір, село, Донець, спокій, воля, донесення, ворона, молоко, розгром, діловод, закон, кокс, коло, коза, коса, сім, дзвінок, верболози.

II. Віз, міст, бій, гомін, жінка, річ, радість, говір, кінь, сіль, захід, схід, ніч, рід, промінь, сніп, Львів, стій, перекрій, гріш, кіш, якір, Прокіп, хміль, Канів, Ірпінь, вести, додому.

234. Прочитайте речення, выпишіть слова, у яких звуки [o], [e] чергуються (можуть чергуватися) з нульовим звуком.

1. Так був убитий в полі предок наш! За звичаєм на вогнищі спалили (С. Пушик). 2. Уже вином налились дні серпневі, І яблука достигли запашні. 3. Дивись у сині очі тим химерам. Що притаїлись по кутках. 4. Шалений велетен в лісах ревів І рвав повітря на шматки багрянні (з *тв*. Ю. Клена). 5. До вітряків тепер черга. Кожен поспішає змолоти якийсь оклунок (І. Цюпа). 6. Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен (Остап Вишня). 7. Бусли плавно кружляли над хатою, не визнавали (М. Ночовний).

235. Назвіть чергування приголосних звуків при словозміні та словотворенні.

236. Від поданих слів за зразком утворіть інші форми або доберіть спільнокореневі слова, які б свідчили про чергування [z], [k], [x] із шиплячими чи свистячими. Зразок: юнак – юначе – юнацький.

Кружка, бік, вік, чоловік, логіка, обривок, лелека, зйомка; відвага, зневага, перевага, повага, баклага, райдуга, шеляг, севрюга; черемуха, буслиха, муха; Домаха, їжачиха, зайчиха, лісничиха, засуха.

237. Утворіть від поданих слів прикметники, використовуючи суфікс ськ- (зьк-, цьк-). Які зміни відбулися у фонетичному складі слова?

Буг, Кагарлик, Перемишль, Ніжин, Золотоноша, солдат, Норвегія, Доброміль, таджик, черкес, завод, Париж, француз, викладач, ескімос, Прилуки, Волга, Оболонь, Бахмач, журналіст, козак, Одеса, Рига, Сиваш, Ірпінь, Овруч, комендант, калмик, Кавказ, Гадяч, Ворзель, Черкаси, ненець, альпініст, Ладога, Вишнопіль, Калуш, емігрант, босяк, Волинь, Острог, Поділля, Ільмень, якут, узбек, волох, Запоріжжя, Кременчук, чех, казах, брат,

Ельбрус, Дрогобич, Ятрань, Полісся, студент, парубок, Прага, Бучач, чумак, гігант, Забайкалля, Онега, латиш.

238. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ(ий). В одну колонку запишіть слова, у яких відбулися зміни кінцевих букв на позначення приголосних, а в другу – ті, у яких змін не відбулося. Поясніть правопис.

Методист, Овруч, Голландія, Цюріх, парубок, Кременчук, Лейпциг, казах, Прип'ять, Кривий Ріг, шах, волох, місто, водолаз, альпініст, Мекка, Рига, Іртиш, товариш, Гаага, пірат, тюрк, словак, чех, Дамаск, пророк, університет, баск, Поволжя, Луцьк, Буг, черкес, люди.

239. Від поданих прикметників утворіть іменники за допомогою суфікса -ин(а). В одну колонку запишіть слова, у яких відбулися зміни в буквах на позначення приголосних, а в другу – у яких змін не відбулося. Поясніть правопис.

Уманський, одеський, вінницький, галицький, солдатський, слобожанський, турецький, волинський, луганський, житомирський, кріпацький, вояцький, Хмельницький, панський, гайдамацький, тульський.

240. Що називається орфоенією?

241. Пригадайте орфоенічні норми сучасної української літературної мови.

242. Перекладіть текст українською мовою. Порівняйте вимову голосних української та російської мов у виділених словах. Зробіть висновки.

В тени високої липи, на **берегу** Москви-реки, **недалеко** от Кунцева, в **один** из самых жарких дней 1853 года **лежали** на траве два **молодых** человека. Один, на вид лет двадцати трех, **высокого роста**, черномазый, с острым и немного кривым **носом**, высоким лбом и сдержанною улыбкой на **широких** губах, лежал на спине и задумчиво глядел вдаль, **слегка** прищурил свои небольшие карие глазки; другой лежал на груди, подперев **голову**, и тоже глядел куда-то вдаль. Он был тремя годами старше своего **товарища**, но казался гораздо **моложе**: усы его едва **пробивались**, и на **подбородке** вился легкий пух. Было что-то детски миловиднее, что-то привлекательно изящное в мелких чертах его свежего, круглого лица, в его сладких карих, красивых выпуклых губках и белых ручках. Все в нем дышало счастливою **веселостью здоровья**, дышало **молодостью** – беспечностью, самонадеянностью, избалованностью, прелестью **молодости**. (И. Тургенев).

243. Від наведених слів за допомогою префіксів роз-, без- утворіть нові слова. Як ви вимовляєте звуки, позначені літерою з?

Коштовний, продати, корисливий, копати, питати, качати, класти, пакувати, терти, кришити, крайній, тягати, казати, хилити, хитати, квітатися, колоти, квітнути, помилково, писати, цвісти, соромно, правити, фарбувати, сипати, пустити, тулити.

244. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Простежте за вимовою звуків. Які фонетичні явища ви помітили?

Зустрічаються, піщаний, Вітчизна, Вінниччина, безжурний, приніси, Донеччина, з джемом, зжитися, з дзенькотом, ворітця, коритце, вітаєшся, зустрічаються, віддзеркалення, у книжці, коротший, завітчати, намажся, гратчастий, у ложці, з жалем, із сумом, із чаєм, із сачком.

245. Прочитайте вголос швидкомовки й потішки, зосереджуючи свою увагу на роботі мовних органів і чистоті звуків.

Ще дощ іде, періщить злива, щенятко вимокло, як хлющ, а щиглик, щебетун щасливий, щебече, пурхнувши на куш. Юрасик любить працювати, він – юний садівник, юннат. З юрбою малюків завзятих за школою він садить сад (Н. Забіла). Цілий день на ланцюжку цап кружляє на лужку. Це б він випас весь лужок, та якби не ланцюжок (В. Кравчук). Цапок водицю п'є з цеберка, скубе травицю у саду. Їжак покликав їсти й пити своїх маляток-їжачків. Та не схотіли їсти діти, він їхню їжу сам поїв (Н. Забіла). Хоче влізти в шафу кішка: шурхотить у шафі мишка. Над шляхом Явдошка шукала волошки. Явдошко, волошки шукати облиш: над шляхом ти знайдеш один лиш спориш. Біжать ожини поміж обжини, і вже у Жені ожина в жмені. Жатка жваво жито жне (Г. Бойко). В чаплі чорні черевички, чапля чапа до водички (нар. тв.). Чапля чайці чемно мовить: – Черногуз пішов на лови (О. Кононенко). Гуси гучно гелготали, горобці зерно клювали. Гонять гуси горобців, голубок на ганок сів (О. Кононенко). Тихо, тихо в темнім лісі, хтось таємний спить в горісі. Рідний голос, рідне слово – все народжене з любові (Г. Чубач).

246. У поданих словах і словосполученнях знайдіть випадки асиміляції.

Вокзал, розчинений, світло, з полів, розсунутий, поодинці, повз себе, сорочці, легкий, наслідки, пізній, натхненний, хоч би, миттю, казка, боротьба, світло, зшити, безсмертні.

247. Простежте за вимовою звукосполучень і передаванням їх на письмі. До кожної позиції доберіть свої приклади.

[ц':] на місці – тьс(я):	робиться [роби ц':а]
[ц':] на місці – чц:	ручці [руц':і]
[ц:] на місці – тц:	коритце [кориц:е]
[ч:] на місці – тч:	завітчана [закв'іч:ана]
[ч:] на місці – тш-:	коротший [короч:ий]
[ш:] на місці – сш-:	приніси [прин'іш:и]
[ш:] на місці – зш-;через [жш]:	без шуму [безш:уму]

[ж:] на місці – зж-:	зжити [ж:ити]
[с':] на місці – шс(я):	смієшся [с'м'ійес':а]
[с:] на місці – зс-:	з селом [с:елом]

248. Прочитайте. Кінцевий приголосний попереднього слова у вимові зливайте з голосним [і] наступного слова, але не пом'якшуючи його.

Від Івана, перед інститутом, Іван Іванович, син і батько, мороз і сонце, колос і стебло, без імені, серед інженерів.

249. Прочитайте слова, звертаючи увагу на вимову [й].

Лев, був, вбігти, вживати, спів, вдень, ховав, вдосталь, їв, вгорі, взути, любив, острів, ввійти, все, кров, відправка, вписати, захопив, вживав, довго, засув, вовки, стовп, правда, кривда, певно, сімба, дивно, вписав.

250. Запишіть слова, у яких зустрічається звук [й], фонетичною транскрипцією.

1. Холодний вітер. Сніг. Сузір'я Лебідь,
Розпластане над нами в вишині... (Ю.Клен)
2. Пролетіли літа і століття.
Ти неначе приснилась вві сні. (Ю. Клен)
3. Світ розчахнувся вглиб у тишині,
І тихо наді мною дзвонить колос. (В. Малишко)
4. В батька ж вірші зацвітали ув очах,
Птах поезії сурмив... (В. Малишко)
5. Щоб самота не ізсушила,
Щоб не збучавіти корі,
Ця осінь яблуні лишила
Одне лиш яблучко вгорі. (В. Малишко)
6. І молодик вмивається,
На хвилях плава ввечері.
Тополі в круг збираються
Біля гори Чернечої. (М. Яременко)
7. В мені спочила височінь. (Ю. Клен)
8. Ніч б'ється в вікна віттям горобини. (І. Манжура)
9. Над нами будуть незнайомі сузір'я, в наші легені увійде неземне повітря.
(О. Бердник)

251. Пригадайте й запишіть транскрипцією десять слів зі звуком [й].

252. Перепишіть подані слова, вставляючи на місці крапок букву ф чи буквосполучення хв. Прочитайте ці слова.

...остище, ...ормений, ...алькуватий, ...иля, ...орум, ...ормат, тор...,
...едір, ...аткий, ...ороба, ...илина, ...алебний, ...астливий, ...ортуна, ...іртка,
..оя, ...ураж, ...отограф, ...отонабір, ...абрика, ...артух, ...араон, ...ант.

253. Вимовляйте чітко звук [ч]. Не допускайте його пом'якшення.

М'ячик, печиво, ключик, чирик, читати, час, чайка, чашка, чапля, чайник, дача, човен, чорнило, курча, качан, часто, сучок, панчохи, гачок, бачок, чохол, чоботи, чому, чуття, чужий, чудовий, чудо, чути, чуб.

254. Прочитайте слова, звертаючи увагу на вимову сполучення приголосних звуків [шч]. Пам'ятайте, що [ш] і [ч] мають звучати кожен виразно і твердо, не зливаючись в один подовжений [ш':].

Хаща, паща, лешата, площа, гуща, пуща, щастя, щавель, шабель; дещо, ледащо, щогодини, що-небудь, щоразу; пущу, прощу, щур, щупальця, шулитися, ящур; щедрий, щелепа, щепка, щebetати, щеміти, днище, горище, багнище, щодуху, топориче, цілюще, випечене, мощений; кущик, дощик, щиглик, щит, щипці, щипати, щирий, тріщина, віщий, хрущик, цілющий.

255. Дотримуючись орфоепічних норм української мови, прочитайте подані слова.

Дзвін, відзначатися, надзорний, пробудження, піджилки, воджу, відрядження, підживлення, надземний, бджола, дзяволити, джбан, відзолити, дзюрчати, джерело, кукурудза, паранджа, дзвякати, джура, дзижчати, підживлення, джигіт, дзеленькати, джем, наджаркий, передзвітний, дзьоб, дзига, пробудження, відрядження.

256. Дотримуючись орфоепічних норм української літературної мови щодо вимови глухих і дзвінких приголосних, прочитайте подані слова. Запишіть їх фонетичною транскрипцією. Відзначте також випадки, де можлива подвійна вимова.

1. Хлібороб, полоз, прораб, солод, похід, перелаз, саквояж, трельяж, сторож, багаж, масаж, вуж, фураж, наказ, хліб, берег, мороз, город, слід, моріг, через, в'яз, боягуз, брід, луг, шлюб, батіг, тулуб.

2. Скубти, грибки, бабка, слизька, вузький, вогкий, кігті, берізка, обкатка, губка, ложка, їжте, обмазка, берегти, відсунути, сядьте, занадто, будьте, черідка, кладка, берегти, ковзкий, повзти, лізьте, сережки, грузький, полежете, мережка, грязько, віжки, підхід, підпіччя, відхилити.

3. Розцілуватися, розхитувати, розспіватися, розсердити, розписати, розкидати; безтактний, безпечний, безстрашний, безцільний, безформний, безкомпромісний; зцідити, з кавою, з тишею, з пивом, з фотографом, з сином, з цибулею, з хроном.

4. Просьба, молотьба, футбол; екзамен, анекдот, екзальтований, гекзаметр.

257. Запишіть подані слова фонетичною транскрипцією. З'ясуйте випадки пом'якшення приголосних. Зокрема відзначте: а) м'якшення приголосних незалежно від сусіднього приголосного; б) асимілятивне

м'якшення твердих приголосних; в) відсутність м'якшення твердих приголосних перед м'якими.

1. Для, цвях, тліти, слід, гість, їздь, стіни, сніг, вість, честь, сльози.
2. Безрідний, відлітати, розділити, з'явитися, з'їхати, підняти, злізти, підсікти, надрізати, розвіяти, підбігти, підніс, знімати. 3. Спід, дзвін, двійка, змія, сміливий, звір, спішать, світ, спір, дріт, збіг, твір, Двіна. 4. Могутні, чесні, пізні, передні, густі, корисні, безлисті, безмежні, незабутні. 5. Рецензія, претензія, вакансія, пенсія. 5. Артіль, армія, морфій, корпіти, зірвіть. 7. Міць, тінь, мідь, сіль, гедзь, нехить, галузь, вісь. 8. Дьоготь, сьомий, тьохкати, дзьоб, вчотирьох, вп'ятьох, синьоокий, цьогорічний. 9. Луцький, запорізький, селянський, гайдамацький, польський, вузький. 10. Люльці, спілці, Наталці, Ольці. 12. Кінчик, тонший, барабанщик. 12. Федченко, Кальченко, Грінченко.

258. Прочитайте речення вголос, особливу увагу звертаючи на вимову орфографічних груп приголосних дч, тч, дц, тц, шц, жц, чц, стк, стц, рдц, ться, шся. Порівняйте вимову з правописом.

1. Свекруха пішла до шинку та напідпитку судила свою невістку на все село, що вона нічим не догодить невістці... 2. Вона (Кайдашиха) думала, що все те якось перетреться, перемнеться та й так минеться. 3. У Кайдаша в повітці лежало чимало деревні. 4. Вона не думала, що Мелашці буде так важко в свекрухи. 5. Авжеж! Оце встану вам відчиняти! – крикнула в хаті Кайдашиха, неначе десь у діжці (*з творів І. Нечуя-Левицького*). 6. Лінивого не добудишся, як мертвого не докличешся (*нар. тв.*). 7. Садки відцвіталися, і земля забілілася попід деревами (*О. Гончар*). 8. Линьте ж, дні, котіться, весни, до мети! (*М. Рильський*). 9. Отчизни іншої нема в нас і не буде, ми кров'ю матері не вмієм торгувати (*М. Рильський*). 10. Хитра людина в'ється, як хмелина: за що можна вчепиться, за те й держиться (*нар. тв.*). 11. Я маю дещо там з дочки-небіжки, піди вберися – там на жердці висить (*Леся Українка*). 12. Згодом чуто цюкання, Мавка виходить з лісу, пишно завітчана, з розпущеними косами (*Леся Українка*). 13. По другий бік тину стояла баба Кайдашиха, висока та суха, неначе циганська голка, в запасці, в рясній, білій, як сніг, сорочці, в здоровій хустці на голові (*І. Нечуй-Левицький*).

259. Прочитайте прислів'я та приказки. Запишіть слова, у яких є буквосполучення ться, шся, тч, чц, дз, дсь, нщ, нц та буква щ, фонетичною транскрипцією. Поясніть їх вимову.

1. Де на двох вариться, там третій поживиться.
2. Од ворогів сховаєшся, як у землю вкопаєшся.
3. Сонце – батько, місяць – вітчим.
4. Сонце блищить, а мороз тріщить.
5. Добре річці з потоками.
6. Не розхитуй човна, бо вивернешся.
7. На злеє не учи нікого: і сам здогадається.
8. Від людського поговору не запнешся пеленою.

9. Почали баби дзвонить, так видзвонять.

10. Видно, що Гапка млинці пекла, бо й ворота в тісті.

260. Поставте подані слова в давальному відмінку однини, поясніть наявність чи відсутність м'якого знака в цій формі, запишіть їх фонетичною транскрипцією.

Гадка, галка, Галька, ганьба, тітка, годинка, нянька, донька, дрібочка, забаганка, гаєчка, ніжка, ніженька, праска, паляничка, риска, поведінка, тополька, сковорідка.

261. Вивчіть уривок з художнього твору, розкажіть його, дотримуючись правил української вимови.

262. Пригадайте акцентологічні норми української мови.

263. Запишіть 15 слів, зміна наголосу в яких змінює значення слова

264. Запам'ятайте наголос в українських словах.

Бєсіда, босий, восьмий, вісімдеся́т, до́шка, дочка́, живо́пис, старі́й, сто́ляр, засу́ха, ко́лесо, кухо́нний, літо́пис, авторі́, сімдеся́т, русло́, сороко́вий, дрóва, чотирна́дцять, нові́й, осокá, одина́дцять, о́лень, ре́мінь, ці́ган, верба́, прі́ятель, руко́пис, жаркі́й.

265. Поставте наголос у поданих українських і російських словах. При потребі користуйтеся „Словником наголосів”.

Одинадцять – одиннадцать, чотирнадцять – четырнадцать, кропива – крапива, рукопис – рукопись, успіх – успех, адреса – адрес, простір – простор, горошина – горошина, легкий – лёгкий, ненавидіти – ненавидеть, вільха – ольха, косий – косой, босий – босой, зачіска – прическа, приятель – приятель, живопис – живопись.

266. Поставте наголоси у словах. Правильність перевірте за словником.

Абичий, бавовництво, вершковий, виробіток, зубожіти, інженерія, лавровий, міфологія, насамперед, абияк, вилиск, виснаженість, виховання, гаданий, ненависть, католицький, завдання, дослідження, змагання, вболівання, одужання, збирання, недоїдання, одинадцять, шістнадцять, зрання.

Кінематограф, стенограф, спектрограф, хронограф, каліграф, поліграф, телеграф, барометр, гальванометр, хронометр, термометр, гекзаметр, діаметр, периметр, дециметр, міліметр, сантиметр, кубометр.

267. Які фонетичні засоби увиразнення мови ви знаєте?

268. Прочитайте подані речення. Знайдіть випадки немотивованого порушення ритмомелодики і милозвучності, поясніть, у чому полягає це порушення, виправте текст.

1. У новому парку культури і відпочинку «Березовий гай» вчора відбулися зустрічі з передовиками промислових підприємств, які розповіли про розвиток за півстоліття найбільшого індустріального центру Сибіру, з ветеранами Великої Вітчизняної війни з ушанованих сибірських дивізій. 2. Багато господарств району, що виконали річні плани виробництва сінажу, розраховують заготовити його до зими вдвічі-втричі більше, ніж планувалось раніше. 3. Могутній корінь похилих літ манасчі-прародителів, духовних батьків, сучасної киргизької культури оточує нині буйна пагінь народних талантів – письменників, музик, акторів, кіномитців. 4. – Звичайно, якби вас розшукувала військова влада, то все було б інакше. Повірте мені: досить швидко примусили б вказати на вас, запевняю вас. Для цього є засоби. 5. У самовідданість, безмежну відвагу вилилася жагуча ненависть наших солдатів до фашистських катів. 6. Нариси легко читаються, око не спотикається, не зупиняється ні на надуманій образності, ні на надто довгих фразах. 7. Автоматичні лінії, а автомобілі – чи не Чирва їх добував? 8. Ось і зустрічаємося ми з ним і дома, на роботі, і на конференції, і в спілкуванні з товаришами, з родиною, з самим автором. 9. Ось ми й повернулися до того, з чого почали – до ставлення до нової техніки, до її впровадження, до психологічного настрою, до того, що може бути складним тому, що воно нове.

(З газет)

Тексти для перекладу

1. История Гарту, одного из древнейших городов Прибалтики, – уже в 1030 г. он впервые упоминается в летописи, – богата событиями. Город был обнесен сложной из валунов и кирпичей стеной протяженностью примерно в 2 км. Сейчас от нее сохранились лишь небольшие фрагменты. Городские укрепления пострадали во время Северной войны (1700–1721 гг.), а после пожара 1763 г. стена была разобрана на строительный материал. Она имела семь ворот, подходы к которым охраняли 17–20 башен. Представление о городских укреплениях дают планы города XVII в. и описания города и замка, сделанные в 1590 и 1616 гг.

С XIII в., очевидно, началось сооружение церквей Яана и Девы Марии... В протоколе магистрата от 17 апреля 1556 г. говорится о том, что православных церквей было две – Никопольская и Юрьевская.

(3 кн. «Наука і людство»)

2. Французский химик А. Л. Лавуазье теоретически правильно обосновал электрическое открытие кислорода и доказал, что горение не есть распад тел, а есть их соединения с кислородом. Лавуазье правильно истолковал тот уже известный химикам факт, что металл после его обжигания на воздухе (кальцинации), превращаясь в окалину (окись), увеличивается в весе. Если бы окисление и горение состояло в выделении флогистона, то металл должен был бы не увеличиваться, а уменьшаться в весе. Если же вес увеличивается, то это значит, что происходит присоединение металлом чего-то содержащегося в воздухе. Так возникла кислородная теория химических процессов – горения, окисления и восстановления металлов и других элементов, а также дыхания. В результате в химии произошла первая научная революция, показавшая, что за внешней стороной (видимостью) химических процессов скрывается их сущность, невидимая непосредственно нашему глазу.

(Б. Кедров)

3. Теперь я понимаю, что люди не озабочены размышлениями ни о вас, ни обо мне, и поэтому их мало интересует, что о нас говорят. Они озабочены размышлениями о себе самих. Даже если вы будете оклеветаны, осмеяны, обмануты, преданы и получите удар ножом в спину от одного из шести Ваших лучших друзей, не упивайтесь допьяна жалостью к самому себе. Вместо этого вспомните, что то же самое произошло с Иисусом. Один из двенадцати Его ближайших друзей предал Его за сумму, равную в пересчете на нынешние деньги девятнадцати долларам. Другой из Его двенадцати ближайших друзей открыто отрекся от Него, когда Он оказался в беде, трижды заявив, что знать не знает Иисуса, и поклялся в том. Один из шести! Таков счет в случае с Иисусом. С какой стати мы должны рассчитывать на лучший результат?

Я уже давно понял, что будучи не в силах воспрепятствовать несправедливой критике в мой адрес, я могу делать нечто более важное: определить в каждом случае, следует ли мне допустить, чтобы несправедливые обвинения нарушили ход моих дел и расположение духа.

(Д. Карнеги)

4. Я не призываю игнорировать всякую критику. Отнюдь. Я веду речь только о несправедливой критике. Однажды я спросил Элеонору Рузвельт, как она относилась к несправедливой критике. Вероятно, ни у одной женщины, обитавшей когда-либо в Белом Доме, не было столько преданнейших друзей и столько откровенных врагов, сколько у нее. Она ответила мне, что в молодости она постоянно испытывала почти болезненную застенчивость и страх перед тем, что могут сказать о ней люди. Боязнь критики заставила ее однажды обратиться за советом к своей тетке, сестре Теодора Рузвельта.

Сестра президента ответила:

– Никогда не беспокойся о том, что говорят люди, пока твое сердце говорит тебе, что ты права.

Элеонора Рузвельт сказала мне, что этот коротенький совет годы спустя, когда она уже была в Белом Доме, стал для нее опорой, надежной, как Гибралтарская Скала. И добавила, что единственный способ вообще избежать какой-либо критики, это уподобиться статуэтке из дрезденского фарфора: беззвучно и неподвижно стоять на книжной полке.

Делайте то, о чем ваше сердце говорит вам, что это правильно, а критиковать вас будут в любом случае. Вас осудят, если вы сделаете, и осудят, если не сделаете.

(Д. Карнеги)

5. Беседуя с Мэтью С. Брашем в бытность его президентом Американской Международной Корпорации, я как-то спросил его, был ли он когда-либо чувствителен к критике. Он ответил мне: «Да, я был чрезвычайно чувствителен к ней в молодые годы. Мне ужасно хотелось тогда, чтобы все служащие нашей корпорации считали меня самым совершенством. Меня беспокоило, если я не обнаруживал тому подтверждения. Я обычно старался удовлетворить требования первого, кто начинал роптать на меня. Но зачастую, если мне удавалось таким образом уладить назревавший конфликт с одним, это вызывало негодование у другого. Когда же я пытался урегулировать отношения со вторым, то обычно приводил этим в ярость еще пару стремящихся ужалить меня ос. В конце концов я понял, что чем больше я старался умиротворять и умасливать всех чувствующих себя обиженными, чтобы избежать критических нападков, тем больше становилось у меня врагов».

(Д. Карнеги)

6. В конце концов я понял, что чем больше я старался умиротворять и умягчать всех чувствующих себя обиженными, чтобы избежать критических нападков, тем больше становилось у меня врагов. И тогда я сказал себе: «Если голова твоя поднимется над толпой, ты немедленно будешь подвергнут критике. Так свыкнись же с этой мыслью». Это оказало мне огромную помощь. С тех пор я взял себе за правило поступать по совести, а затем раскрывать мой старый зонтик и предоставлять дождю критики барабанить по нему сколько заблагорассудится и стекать мне под ноги, а не за воротник. «Если бы я предпринял попытку только прочесть все яростные критические выпады против меня, мне можно было бы с тем же успехом закрыть лавочку и заняться каким-нибудь другим делом. Я делаю наилучшее с моей точки зрения и наилучшим образом с точки зрения моих способностей и намерен придерживаться такого образа действий до конца. Если конечный результат подтвердит правильность моих действий, то все сказанное против меня не будет иметь никакого значения. Если же в конце меня ожидает неудача, то пусть даже десять ангелов подтвердят под присягой, что я был прав, это также не будет иметь никакого значения».

(Д. Карнеги)

7. Когда вы окажетесь мишенью несправедливой критики, вспомните правило: *поступайте как можно лучше, а затем раскрывайте ваш старый зонтик и пусть дождь критики барабанит по нему без шансов попасть вам за воротник*. Вместо того, чтобы ожидать, когда наши враги начнут критиковать сделанное нами, или нас самих, давайте опередим их в этом. Давайте станем для себя суровыми критиками. Давайте выявим и излечим все наши недуги раньше, чем враги наши получат шанс сказать хоть слово. Подобным образом поступал Чарльз Дарвин. Он посвятил целых пятнадцать лет критическому пересмотру своих трудов. Это произошло при следующих обстоятельствах: закончив работу над рукописью своей бессмертной книги «Происхождение видов», он понял, что публикация в печати его революционной концепции происхождения человека произведет эффект разорвавшейся бомбы в мире идей и религиозных представлений. Это понимание заставило его стать своим собственным критиком и посвятить еще пятнадцать лет перепроверке исходных данных, устранению сомнений в правильности обоснований, критике конечных выводов.

(Д. Карнеги)

8.

Онисько

Даже глаза режет – так ярко, так желто-красно на дворе от привядшего осеннего солнца, спелых дынь-дубовок, оранжевых тыкв, собранных в кучи, да запоздалого тыквенного цвета, на который уже и пчелы не садятся – пора его миновала, – а летят себе дальше, на красный чертополох или позднюю гречиху.

Летят через двор Ониська – им тут просторно: ни деревца, ни кустика, даже бузины за хатой или дерезы, где куры прячутся от зноя, нет у Ониська.

Пустырь. Да и сама хата так низка, что в осенние хмурые ночи, когда погаснет в окошках свет, она кажется среди других хат копенкой слежавшегося сена.

Дзик-дзик-дзик.. – звенит, целыми днями в Ониськовом дворе, под окнами, над стрехой, словно ветер тихонько на скрипке играет. И когда мимо Ониськова двора идет кто-нибудь в магазин или из магазина, хозяин непременно зацепит его словом-другим, а потом, как бы между прочим, вернет:

– Мне, братец, если б довелось свадьбу справлять, так и музыкантов нанимать не нужно. Своя музыка...

Скажет и умолкнет, щуря на собеседника подслеповатый глаз, пока тот, недоумевая, не спросит, почему же это – не нужно. Тогда Онисько поломается, порисуетя немного, будто знает что-то, да не хочет сказать, и уже только тогда объяснит:

– Потому что Павлушкины пчелы через мой двор дорогу себе на поле проложили. Слышишь, как поют?

Бывает, кто-нибудь и постоит с Ониськом, и послушает музыку ту пчелиную, и покалякает о том о сем. Но большинство, особенно молодежь, проходят мимо, сказав только “здравствуйте, дядьку” или и того не сказав, потому что знают – дядько туговат на ухо, все одно не услышит. Онисько и с молоду был неказист собою, бестелесный, как высушенный стебель табака. Что ни напялит на плечи, все на нем висит, словно на жерди: будь то отцовский сиряк, или шинель мадьярская, схожая цветом с болотной тиной, или какая-нибудь новая одежина – солдатский бушлат, к примеру, или пальто магазинное, дешевенькое. И уж совсем непригоден Онисько ни к какой работе: станет косить с мужиками траву – ручку берет не шире тропки; стережет ночью скот – теленок у него отвяжется и уйдет на луга; примется свой огород полоть – посеянное срубит, а бурьян обойдет – слеповат ведь...

Но как бы там доля ни чуралась какого-либо человека, как бы его ни обходила, а глядишь, наведается к нему хоть раз в жизни и сделает его неузнаваемым.

Наведалась она и к Ониську.

(Григор Тютюнник)

9. Старинный двухэтажный дом кремового цвета помещался на бульварном кольце в глубине чахлого сада, отделенного от тротуара кольца резной чугунной решеткой. Небольшая площадка перед домом была заасфальтирована, и в зимнее время на ней возвышался сугроб с лопатой, а в летнее время она превращалась в великолепнейшее отделение летнего ресторана над парусиновым тентом.

(М. Булгаков «Мастер и Маргарита»)

10. Дом назывался «Домом Грибоедова» на том основании, что будто бы некогда им владела тетка писателя – Александра Сергеевича Грибоедова. Ну владела или не владела – мы точно не знаем. Помнится даже, что, кажется,

никакой тетки-домовладелицы у Грибоедова не было... Однако дом так называли. Более того, один московский врун рассказывал, что якобы вот во втором этаже, в круглом зале с колоннами, знаменитый писатель читал отрывки из «Горя от ума» этой самой тетке, раскинувшейся на софе. А впрочем, черт его знает, может быть, и читал, не важно это!

(М. Булгаков «Мастер и Маргарита»)

11. Ровное гудение машины, летящей высоко над землей, убаюкивало Маргариту, а лунный свет ее приятно согревал. Закрыв глаза, она отдала лицо ветру и думала с какой-то грустью о покинутом ею неизвестном берегу реки, которую, как она чувствовала, она никогда более не увидит. После всех волшебств и чудес сегодняшнего вечера она уж догадывалась, к кому именно в гости ее везут, но это не пугало ее. Надежда на то, что там ей удастся добиться возвращения своего счастья, сделала ее бесстрашной. Впрочем, долго мечтать в машине об этом счастье ей не пришлось. Грач ли хорошо знал свое дело, машина ли была хороша, но только вскоре Маргарита, открыв глаза, увидела под собою не лесную тьму, а дрожащее озеро московских огней. Черная птица-шофер на лету отвинтил правое переднее колесо, а затем посадил машину на каком-то совершенно безлюдном кладбище в районе Дорогомилова. Высадив ни о чем не спрашивающую Маргариту возле одного из надгробий вместе с ее щеткой, грач запустил машину, направив ее прямо в овраг за кладбищем. В него она с грохотом обрушилась и в нем погибла. Грач почтительно козырнул, сел на колесо верхом и улетел.

(М. Булгаков «Мастер и Маргарита»)

12. Стоящий на задних лапах и выпачканный пылью кот тем временем раскланивался перед Маргаритой. Теперь на шее у кота оказался белый фрачный галстук бантиком, а на груди перламутровый дамский бинокль на ремешке. Кроме того, усы кота были вызолочены.

– Ну что же это такое! – воскликнул Воланд, – зачем ты позолотил усы? И на какой черт тебе нужен галстук, если на тебе нет штанов?

– Штаны коту не полагаются, мессир, – с большим достоинством отвечал кот, – уж не прикажете ли вы мне надеть и сапоги? Кот в сапогах бывает только в сказках, мессир. Но видели ли вы когда-либо кого-нибудь на балу без галстука? Я не намерен оказаться в комическом положении и рисковать тем, что меня вытолкают в шею! Каждый украшает себя, чем может. Считайте, что сказанное относится и к биноклю, мессир!

– Но усы?..

– Не понимаю, – сухо возражал кот, – почему, брясь сегодня, Азazelло и Коровьев могли посыпать себя белой пудрой, и чем она лучше золотой? Я напудрил усы, вот и все! Другой разговор был бы, если б я побрился! Бритый кот – это действительно уж безобразие, тысячу раз согласен признать это. Но вообще, – тут голос кота обидчиво дрогнул, – я вижу, что ко мне применяют

кое-какие придирки, и вижу, что передо мною стоит серьезная проблема – быть ли мне вообще на балу? Что скажете вы мне на это, мессир?

И кот от обиды так раздулся, что казалось, еще секунда, и он лопнет.

– Ах, мошенник, мошенник, – качая головой, говорил Воланд, – каждый раз, как партия его в безнадежном положении, он начинает заговаривать зубы, подобно самому последнему шарлатану на мосту. Садись немедленно и прекрати эту словесную пачкотню.

– Я сяду, – ответил кот, садясь, – но возражу относительно последнего. Речи мои представляют отнюдь не пачкотню, как вы изволите выражаться в присутствии дамы, а вереницу прочно упакованных силлогизмов, которые оценили бы по достоинству такие знатоки, как Секст Эмпирик, Марциан Капелла, а то, чего доброго, и сам Аристотель.

– Шах королю, – сказал Воланд.

– Пожалуйста, пожалуйста, – отозвался кот и стал в бинокль смотреть на доску.

(М. Булгаков «Мастер и Маргарита»)

13. Многие русские слова сами по себе излучают поэзию, подобно тому, как драгоценные камни излучают таинственный блеск.

Я понимаю, конечно, что ничего таинственного в их блеске нет и что любой физик легко объяснит это явление законами оптики.

Но все же блеск камней вызывает ощущение таинственности. Трудно примириться с мыслью, что внутри камня, откуда льются сияющие лучи, нет собственного источника света.

Это относится ко многим камням, даже к такому скромному, как аквамарин. Цвет его нельзя точно определить. Для него еще не нашли подходящего слова.

Аквамарин считается по своему имени (аквамари́н – морская вода) камнем, передающим свет морской волны. Это не совсем так. В прозрачной его глубине есть оттенки мягкого зеленоватого цвета и бледной синевы. Но все своеобразие аквамарина заключается в том, что ярко освещен изнутри совершенно серебряным (именно серебряным, а не белым) огнем.

Кажется, что если взглядеться в аквамарин, то увидишь тихое море с водой цвета звезд.

(К. Паустовский)

14. Первое наше впечатление: в «Ревизоре» нет экспозиции. Напомню, что слово «экспозиция» происходит от латинского слова *expositio* – «объяснение». Так называются начальные сцены действия, предшествующие завязке и знакомящие нас с действующими лицами, с обстановкой. Словом, это введение в действие.

Вопреки всем сценическим предписаниям и нормам, действие в «Ревизоре» начинается с решающих событий, с завязки. Драматург, не теряя

времени, не отвлекаясь на частности, вводит нас, как говорят, *in medias res* (в суть вещей).

(Ю. Манн)

15. Особо прозрачные, чистой воды мелкие кристаллики горного хрусталя, ярко блестящие и естественно ограненные в виде пирамидок с двух сторон, издавна получили название алмазов. В литературе, посвященной самоцветам и ювелирному делу, можно встретить упоминания о богемском, рейнском, арканзасском и бристольтском алмазах, об «алмазах Аляски». Но наибольшей известностью среди таких камней еще с начала прошлого столетия пользуются так называемые «мармарошские диаманты». Первоначально они были обнаружены в Марамуреше в Северной Трансильвании (Румыния). Свое название эта разновидность горного хрусталя получила по Мармарошскому массиву и сходству с граненым алмазом – бриллиантом, или диамантом.

Кристаллики горного хрусталя, не уступающие по красоте и чистоте румынским, встречаются в Карпатах и Закарпатье, гуцулы называют их драгонитами. «Диаманты» распространены в песчаниках и глинистых сланцах в районе Великого Бычкова, Вербяжа, Латурки, Кобылецкой и Косовской полян, а также в окрестностях Воловца, Нижних Ворот, Соймы, Майдана, Подполозья и в некоторых других районах. «Мармарошские диаманты» вместе с кальцитом и органическим минералом черного цвета элькеритом заполняют мелкие трещины в породах, образуя жилки и прожилки. Одиночные кристаллики в пустотах кальцитовых жилок крепятся к породе гранями призмы, в то время как пирамидальные головки на обоих концах свободны. При выветривании коренных пород «диаманты», будучи твердыми и очень устойчивыми, вымываются водными потоками и попадают в песчаные отложения речек и ручьев, где накапливаются и образуют россыпные скопления (например, в долине реки Стрый в Восточных Карпатах).

(В. А. Супрычев)

16. Рояль называют королем музыкальных инструментов. К его несомненным достоинствам относится то, что рояль простирает свое влияние почти до границ музыкального диапазона. Если пока брать во внимание только высоту звука, то в музыкальное пространство рояля может уложиться большой симфонический оркестр со всем многообразием его инструментов.

И только два инструмента составляют исключение. Один из них – контрафагот. Его самые низкие звуки ниже, чем тот, что извлекается крайней левой клавишей рояля. Второй инструмент – флейта-пикколо. Она не останавливается там, где пролегает верхняя граница рояля, а забирается еще выше.

И все же контрафагот и флейта-пикколо могут считаться рекорсменами только у себя в оркестре, а не вообще. Обе границы музыкального пространства – нижнюю и верхнюю – прочно удерживает орган, и тут у него никаких конкурентов нет.

(С. Газарян)

17. К. Юнг был одним из первых учеников Фрейда, отмежевавшихся от своего учителя. Основной причиной разногласий между ними была идея пансексуализма Фрейда. Но борьбу с Фрейдом Юнг осуществлял не с материалистических, а с идеалистических позиций. Свою систему Юнг назвал «аналитической психологией».

По Юнгу, психика человека включает три уровня: сознание, личное бессознательное и коллективное бессознательное. Определяющую роль в структуре личности человека играет коллективное бессознательное, образующееся из следов памяти, оставленных всем прошлым человечества. Коллективное бессознательное носит всеобщий характер. Оно оказывает влияние на личность человека и предопределяет его поведение с момента рождения. В свою очередь, коллективное бессознательное тоже состоит из разных уровней. Оно определяется национальным, расовым и общечеловеческим наследием. Самый глубокий уровень складывается из следов дочеловеческого прошлого, т. е. из опыта животных предков человека. Таким образом, по определению Юнга, коллективное бессознательное – это разум наших древних предков, способ, которым они думали и чувствовали, способ, которым они постигали жизнь и мир, богов и человеческие существа.

Коллективное бессознательное проявляется у отдельных людей в виде архетипов, которые обнаруживаются не только в сновидениях, но и в реальном творчестве. Архетипы присущи отдельным людям, но в них отражается коллективное бессознательное. Это некие общие формы мысленных представлений, включающие в себя значительный элемент эмоциональности и даже перцептивные образы. Например, архетип матери – это всеобщая идея матери с чувственным и образным содержанием собственной матери. Ребенок получает этот архетип уже в готовом виде по наследству и на его основании создает конкретный образ своей реальной матери.

Кроме коллективного бессознательного, существует, по мнению Юнга, личное бессознательное, но оно не отделено от сознания. Личное бессознательное состоит из переживаний, бывших когда-то осознанными, а затем забытых или вытесненных из сознания. Они при известных условиях становятся осознанными. Структурные единицы личного бессознательного представляют собой конstellации чувств, мыслей и воспоминаний. Юнг называл эти конstellации комплексами (например, стремление человека обладать большой властью у Юнга называется комплексом власти).

Юнг также ввел понятие «Я». За этим понятием скрывается стремление человека к целостности и единству. Благодаря ему достигается равновесие между сознательным и бессознательным. «Я» может проявляться по-разному. В зависимости от его проявления людей можно разделить на определенные типы.

В основу классификации личностных типов Юнг положил направленность человека на себя или на объект. Соответственно всех людей можно разделить на экстравертов и интравертов. Кроме этих основных типов,

Юнг говорит и о существовании дополнительных типов – интуитивного, мыслительного, эмоционального. Причем тип личности определяется соотношением различных функций, большинство из которых врожденные. Поэтому типы личности, по Юнгу, – это врожденные типы, которые не связаны с условиями общественной жизни.

(Маклахов А. Г.)

18. Воля человека характеризуется определенными качествами. Прежде всего, принято выделять силу воли как обобщенную способность преодолевать значительные затруднения, возникающие на пути к достижению поставленной цели. Чем серьезнее препятствие, которое вы преодолели на пути к поставленной цели, тем сильнее ваша воля. Именно препятствия, преодолеваемые с помощью волевых усилий, являются объективным показателем проявления силы воли.

Среди различных проявлений силы воли принято выделять такие личностные черты, как выдержка и самообладание, которые выражаются в умении сдерживать свои чувства, когда это требуется, в недопущении импульсивных и необдуманных действий, в умении владеть собой и заставлять себя выполнять задуманное действие, а также воздерживаться от того, что хочется делать, но что представляется неразумным или неправильным.

Другой характеристикой воли является целеустремленность. Под целеустремленностью принято понимать сознательную и активную направленность личности на достижение определенного результата деятельности. Очень часто, когда говорят о целеустремленности, используют такое понятие, как настойчивость. Это понятие практически тождественно понятию целеустремленности и характеризует стремление человека в достижении поставленной цели даже в самых сложных условиях. Обычно различают целеустремленность стратегическую, т. е. умение руководствоваться во всей своей жизнедеятельности определенными принципами и идеалами, и целеустремленность оперативную, заключающуюся в умении ставить ясные цели для отдельных действий и не отклоняться от них в процессе их достижения.

От настойчивости принято отличать упрямство. Упрямство чаще всего выступает как отрицательное качество человека. Упрямый человек всегда старается настоять на своем, несмотря на нецелесообразность данного действия. Как правило, упрямый человек в своей деятельности руководствуется не доводами разума, а личными желаниями, вопреки их несостоятельности. По сути, упрямый человек не владеет своей волей, поскольку он не умеет управлять собой и своими желаниями.

Важной характеристикой воли является инициативность. Инициативность заключается в способности предпринимать попытки к реализации возникших у человека идей. Для многих людей преодоление собственной инертности является наиболее трудным моментом волевого акта. Сделать первый осознанный шаг к реализации новой идеи может только самостоятельный

человек. Самостоятельность – это характеристика воли, которая непосредственно связана с инициативностью. Самостоятельность проявляется в способности осознанно принимать решения и в умении не поддаваться влиянию различных факторов, препятствующих достижению поставленной цели. Самостоятельный человек способен, критически оценивая советы и предложения других людей, действовать на основе своих взглядов и убеждений и при этом вносить в свои действия коррективы, сформированные на основе полученных советов.

(Маклаков А. Г.)

19. Над лавкой Каплуна блестела золотая вывеска. Это была первая лавка на Привозной площади. В ней пахло многими морями и прекрасными жизнями, неизвестными нам. Мальчик поливал из лейки прохладную глубину магазина и пел песню, которую прилично петь только взрослым. Соломончик, хозяйский сын, стоял за стойкой; на стойке этой были поставлены маслины, пришедшие из Греции, марсельское масло, кофе в зернах, лиссабонская малага, сардины фирмы «Филипп и Кано» и кайеннский перец. Сам Каплун сидел в жилетке на солнце, в стеклянной пристроечке, и ел арбуз – красный арбуз с черными косточками, как глаза лукавых китайнок. Живот Каплуна лежал на столе под солнцем, и солнце ничего не могло с ним сделать. Но потом бакалейщик увидел Грача в парусиновой бурке и побледнел.

– Добрый день, мосье Грач, – сказал он и отодвинулся. – Голубчик предупредил меня, что вы будете, и я приготовил для вас фунтик чаю, что это – редкость...

(И. Бабель)

20. Все это случилось в субботу, в нерабочий день. Пурпурный глаз заката, обшаривая землю, наткнулся вечером на Грача, храпевшего под своим биндюгом. Стремительный луч уперся в спящего с пламенной укоризной и вывел его на Дальницкую улицу, пылившую и блестящую, как зеленая рожь на ветру. Татары шли вверх по Дальницкой, татары и турки со своими муллами. Они возвращались с богомолья из Мекки к себе домой в Оренбургские степи и в Закавказье. Пароход привез их в Одессу, и они шли из порта на постоянный двор Любки Шнейвейс, прозванной Любкой Казак. Полосатые негнибаемые халаты стояли на татарах и затопляли мостовую бронзовым потом пустыни. Белые полотенца были замотаны вокруг их фесок, и это обозначало человека, поклонившегося праху пророка. Богомольцы дошли до угла, они повернули к Любкиному двору, но не смогли там пройти, потому что у ворот собралось множество людей. Любка Шнейвейс, с кошельком на боку, была пьяного мужика и толкала его на мостовую. Она была сжатым кулаком по лицу, как в бубен, и другой рукой поддерживала мужика, чтобы он не отваливался. Струйки крови ползли у мужика между зубами и возле уха, он был задумчив и смотрел на Любку, как на чужого человека, потом он упал на камни и заснул. Тогда Любка

толкнула его ногой и вернулась к себе в лавку. Ее сторож Евзель закрыл за ней ворота и помахал рукой Фроиму Грачу, проходившему мимо.

– Почтение, Грач, – сказал он, – если хотите что-нибудь наблюдать из жизни, то зайдите к нам во двор, есть с чего посмеяться...

(И. Бабель)

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антисуржик*: Вчимося говорити ввічливо і правильно поводитися / За заг. ред. О. Сербенської. – Л.: Світ, 1994. – 102 с.
2. *Антоненко-Давидович Б.* Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 1991. – 254 с.
3. *Бабич Н. Д.* Практична стилістика і культура української мови: Навч. пос. / Н. Д. Бабич. – Л.: Світ, 2003. – 432 с.
4. *Ботвина Н.В.* Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навч. пос. / Н. В. Ботвина. – К.: АртЕк, 1998. – 258 с.
5. *Гриценко Т. Б.* Українська мова за професійним спрямуванням: Навч. пос. / Т. Б. Гриценко. – К.: ЦУЛ, 2010. – 624 с.
6. *Дудик П. С.* Стилістика української мови: Навч. пос. / П. С. Дудик. – К.: ВЦ «Академія», 2005. – 368 с.
7. *Іванова І. Б.* Українське ділове мовлення. Мова ділових паперів. Фахове ділове мовлення: Навч.-метод. пос. / І. Б. Іванова. – Х.: ТМ «Парус», 2007. – 448 с.
8. *Капелюшний А. О.* Практична стилістика української мови: Навч. пос. / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2007. – 400 с.
9. *Коваль А. П.* Практична стилістика сучасної української мови: Навч. пос. / А. П. Коваль. – К.: Вища шк., 1987. – 350 с.
10. *Мацюк З. О.* Українська мова професійного спілкування: Навч. пос. / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – К.: Каравела, 2010. – С. 352 с.
11. *Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М.* Українська мова: Навч. пос. – К.: Либідь, 1998. – 416 с.
12. *Мацько Л. І.* Українська мова: Навч. пос. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько, О. М. Сидоренко. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2003. – С. 480 с.
13. *Мозговий В. І.* Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс: Навч. пос. / В. І. Мозговий. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 592 с.
14. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
15. *Пономарів О.* Культура слова: Мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.
16. *Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія* / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 439 с.
17. *Сучасна українська літературна мова: Підручник* / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища шк., 2006. – 432 с.
18. *Сучасна українська літературна мова: Стилістика* / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 588 с.
19. *Українська мова за професійним спрямуванням: Практикум*: Навч. пос. / Т. В. Симоненко, Г. В. Чорновол, Н. П. Руденко. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 272 с.

20. *Українська мова: Енциклопедія.* – К.: Вид-во «Українська енциклопедія», 2000. – 752 с.
21. *Шевчук С. В. Українське ділове мовлення: Навч. пос. / В. І. Мозговий.* – К.: Алерта, 2008. – 301 с.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
------------------------	---

ЧАСТИНА 1

Мова як суспільне явище. Українська мова в колі інших мов світу.	
Поняття літературної мови	5
Стили та форми мовлення	7

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Предмет лексикології. Лексичне значення слова	10
Багатозначність слів у сучасній українській мові. Стилiстичне використання багатозначності слів	14
Омоніми. Стилiстичні можливості омонімії	17
Пароніми. Стилiстична роль паронімів.....	19
Явище синонімії в сучасній українській мові. Стилiстичне використання синонімів.....	23
Антоніми. Стилiстичні функції антонімів	29
Склад лексики сучасної української літературної мови за походженням.	
Використання запозичених слів у різних стилях мовлення	34
Стилiстична диференціація лексики сучасної української мови	40
Лексика української мови з точки зору вживання. Стилiстичне використання.....	48
Активна і пасивна лексика сучасної української мови. Стилiстичні функції застарілих слів та новотворів	52

ФРАЗЕОЛОГІЯ

Типи фразеологічних одиниць. Стилiстичне використання фразеологічних засобів мови. Особливості перекладу фразеологізмів.....	57
--	----

ЛЕКСИКОГРАФІЯ	64
----------------------------	----

ЧАСТИНА 2

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ФОНОСТИЛІСТИКА	65
---	----

Додаток. Тексти для перекладу..... 77

ЛІТЕРАТУРА..... 88

Навчальне видання

**ЗБІРНИК ВПРАВ І ЗАВДАНЬ
З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА»**

Для студентів I курсу,
які навчаються за напрямом підготовки
6.020303 – Філологія

(кредитно-модульна система)

У п о р я д н и к БЕРЕСТ Тетяна Миколаївна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *Т. М. Берест*

Підписано до друку 27.11.2013. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 5,35. Обл.-вид. арк. 5,11.
Тираж 100 прим. Зам. №

План 2013/14 навч. р., поз. № 3 у переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.